

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA
MEDYANIN ROLÜ:28 ŞUBAT HABERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Hazırlayan
Fatma Betül GÖRÜCÜ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKGÜL**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA
MEDYANIN ROLÜ:28 ŞUBAT HABERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Fatma Betül GÖRÜCÜ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKGÜL**

**Haziran 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Fatma Betül Görücü

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: Kolektif Hafızanın Oluşmasında Medyanın Rolü: 28 Şubat Haberleri Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..... sayfalık kısmına ilişkin, .../...../2019 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % ..... dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. ....../...../.....

Adı Soyadı : Fatma Betül GÖRÜCÜ
Öğrenci No : 4031831604
Anabilim Dalı : Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Bilim Dalı : Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışmanlar
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKGÜL

Öğrenci Adı/İmza
Fatma Betül GÖRÜCÜ

YÖNERGEYE UYGUNLUK

“Kolektif Hafızanın Oluşmasında Medyanın Rolü: 28 Şubat Haberleri Üzerine Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Fatma Betül GÖRÜCÜ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKGÜL

Halka İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

KABUL ONAY SAYFASI

Dr. Öğretim Üyesi Mahmut AKGÜL danışmanlığında Fatma Betül GÖRÜCÜ tarafından hazırlanan “Kolektif Hafızanın Oluşmasında Medyanın Rolü: 28 Şubat Haberleri Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

17/06/2019

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Mahmut AKGÜL

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Zeynep GÜLTEKİN AKÇAY

Üye : Dr Öğretim Üyesi Çilem Tuğba KOÇ

(Handwritten signatures of the jury members)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17/06/2019 tarih ve 25 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

17/06/2019

(Handwritten signature of the institute director)

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesiyle başlayıp, bitirene kadar düşünceleriyle ufkumu açan, sabırla yardımını esirgemeyen, takıldığım yerde yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Akgül'e teşekkürlerimi sunuyorum. Lisans eğitimim boyunca üzerimde emeği olan, bana araştırmayı, öğrenmeyi sevdiren tüm hocalarımın en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Her zaman yanımda olan aileme ve kaynak temininde kıymetli vaktini bana ayıran sevgili kardeşim Şeyma Görücü ile arkadaşım Göktuğ İncesulu'ya çok teşekkür ederim. Son olarak çocukluğumdan bu yana en güzel anıları biriktirdiğim değerli dostum Büşra Daş'a bu süreçte de yanımda olup, beni motive ettiği için teşekkür ediyorum.

Fatma Betül GÖRÜCÜ

Kayseri, 2019

KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 28 ŞUBAT HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fatma Betül GÖRÜCÜ

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans, Haziran 2019
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKGÜL**

ÖZET

Tıpkı bireylerin hafızası gibi toplumların da hafızası bulunmaktadır. İnsanlar üzerinde etki oluşturan ve nesilden nesle ritüel, tören, simge veya farklı iletişim yöntemleriyle aktarılan geçmiş olay, bir takım değişimler yaşadıktan sonra topluma sunulmaktadır. Salt saflığıyla aktarılmayan geçmiş olayın, kimi zaman seçilmiş bir parçası aktarılır, kimi zaman görmezden gelinir, kimi zaman ise konjonktüre göre yeniden inşa edilir. Amerikalı tarihçi David Lowenthal “*Yeniden inşa ettiğimiz geçmiş, gerçekleşen geçmişten daha tutarlıdır*” der. Günümüzde büyük kitlelere, geçmiş olayı en etkili biçimde hatırlatma görevini kitle iletişim araçları üstlenmiştir. Kitle iletişim araçlarının insan hayatına dahil olmasıyla farklı bir sayfa açılmıştır. Artık dünyanın herhangi bir noktasında gerçekleşen olay, insanlara eş zamanlı sunulmaya başlamış ve insanlar da haberdar olduklarıyla düşünüp, bu doğrultuda davranışlar sergilemiştir. Yani bilinçler medya ile şekillendirilmiş ve aktarılan ideolojinin karşısında veya yanında oldukları fark etmeksizin, medyanın oluşturduğu gündem ile hemhal olmuşlardır. Bu durumu egemen güçler medya yöneticiliğini üstlenerek, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Medyanın özgürlüğü ve yerine getirmeyi vadettiği fonksiyonlarını göz önünde tuttuğumuzda, toplumu yönlendirmede yadsınamaz bir güce sahip olan geçmişi, erk sahibinin ideolojisi çerçevesinde hatırlatacağı aşikârdır. Çalışmada toplum üzerinde derin bir etkiye sahip olan 28 Şubat sürecinde yaşananlar, 1998 yılından bugüne, gazeteler tarafından topluma hangi yönleriyle, nasıl hatırlatıldığı ve ne tür kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hafıza, Kolektif Hafıza, Yeniden İnşa, Medya, 28 Şubat.

**ROLES OF MEDIA IN FORMATION OF COLLECTIVE MEMORY:
AN EXAMINATION ON 28 FEBRUARY NEWS**

Fatma Betül GÖRÜCÜ

**Erciyes University, Institute of Social Sciences
Masters Programme, June 2019
Supervisor: Asst. Prof. Mahmut AKGÜL**

ABSTRACT

Just like the memory of individuals, societies, also, have memory. The past event, which has an impact on human beings and is transferred from generation to generation by ritual, ceremony, icon or different communication methods, is presented to the society after experiencing a number of changes. A selected part of the past event, which is not transferred by pure purity, is sometimes transferred, sometimes ignored, and sometimes reconstructed according to the conjuncture. American historian David Lowenthal says “The history we have reconstructed is more consistent than the real past.” Today, media has taken an important duty of reminding the past event most efficiently to great populations. A different page was opened with the inclusion of mass media into human life. Today, an event happening somewhere in the world, is started to be offered to the people simultaneously and people think over the news / event they receive and behave accordingly. In other words, the consciousnesses have been influenced by the media's agenda, regardless of whether they are in the face of or with the ideology shaped by the media. This situation has been used by the dominant powers in the direction of their own interests. When we consider the functions of the media promising freedom and fulfillment, it is clear that it will recall the past which has an undeniable power in guiding the society within the framework of the ideology of the master. In this study, it is examined how the events experienced in the period of February 28, which had a profound impact on the society, were reminded to the society and what kind of public opinion was tried to be created from 1998 up today by the newspapers.

Keywords: Memory, Collective Memory, Reconstruction, Media, February 28.

İÇİNDEKİLER

KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 28 ŞUBAT HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK.....	iii
KABUL ONAY	iv
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KARİKATÜR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZA

1.1. Hafıza Kavramı	4
1.2. Hafıza Çeşitleri	5
1.2.1. Bir Hafıza Türü Olarak Kolektif Hafıza.....	7
1.2.2. Kolektif Hafızanın Tarihsel Arka Plânı	9
1.3. Hafızanın Özellikleri.....	13
1.3.1. Hatırlama	13
1.3.2. Unutma	15
1.3.3. Yeniden İnşa	17
1.4. Kolektif Hafızayı Aktarım Biçimleri.....	19
1.4.1. Anma Törenleri	19
1.4.2. Kolektif Hafıza Mekânı Olarak Müzeler	21

1.4.3. Tarih Yazımı	22
---------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZA VE MEDYA İLİŞKİSİ

2.1. Medya Kavramı.....	28
2.2. Medya Araçları.....	29
2.2.1. Gazete	30
2.2.2. Radyo	33
2.2.3. Televizyon.....	35
2.2.4. Sinema	38
2.2.5. Yeni Medya	40
2.3. Medya ile Kolektif Hafıza İlişkisi	42
2.3.1. Çerçeveleme	44
2.3.2. Söylem Üretimi	46
2.3.3. Tekrarlama	47
2.4. Medyanın Kolektif Hafıza İnşasına Etki Eden Faktörleri	48
2.4.1. İdeolojik Faktörler	49
2.4.2. Kültürel Faktörler	52
2.4.3. Sembolik Seçkinlerin Etkisi.....	55
2.4.4. Ekonomik Üretim İlişkisi.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 28 ŞUBAT HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. Araştırmanın Konusu	60
3.2. Araştırmanın Amacı	60
3.3. Araştırmanın Önemi.....	61
3.4. Araştırmanın Yöntemi.....	61
3.4.1. Eleştirel Söylem Analizi	61

3.4.2. Göstergebilimsel Çözümleme	64
3.4.2.1. Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemiyle Siyasi Karikatürleri Okumak	65
3.4.3. Araştırma Soruları	66
3.4.4. Örneklem ve Sınırlılıklar	66
3.5. Araştırma Bulguları.....	67
3.6. Nicel Veriler	68
3.7. Haber Metinlerinin “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” Yöntemiyle Analizi	71
3.7.1. Sabah Gazetesi.....	71
3.7.2. Hürriyet Gazetesi	110
3.8. Sabah Gazetesi Karikatürlerin Çözümlemesi	120
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA	138
ÖZGEÇMİŞ.....	150

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sabah Gazetesi 1998-2019.....	68
Tablo 2. Hürriyet Gazetesi 1998-2019.....	69
Tablo 3. Sabah Gazetesi 1998-2019 Karikatür	70

KARİKATÜR LİSTESİ

Karikatür 1. Salih Memecan	120
Karikatür 2. Salih Memecan	121
Karikatür 3. Salih Memecan	122
Karikatür 4. Salih Memecan	124
Karikatür 5. Salih Memecan	125
Karikatür 6. Salih Memecan	126
Karikatür 7. Salih Memecan	127
Karikatür 8. Salih Memecan	128
Karikatür 9. Salih Memecan	129

GİRİŞ

Modern çağda medyanın hayatın bir parçası olmasıyla insanlar her türlü bilgiye kolayca ulaşır hale gelmiştir. Kolay ulaşılan ve birçok farklı anlatımı bulunan bilgi ise nitelik bakımından çoğunluğun eleştirisine takılmadan tüketilir. Medya geçmiş olayları sunarken de zihinleri birçok niteliksiz bilgi ile meşgul eder. Önceleri tarihçilerin görevi olan geçmiş üretimi, artık büyük oranda medya tarafından gerçekleştirilmektedir. Medya ele geçirdiği bu görevi, bugünün ihtiyaçları doğrultusunda kullanır. Bu bağlamda medya, yeğlenen sonuca ulaşmak için kolektif hafızayı etkili bir ikna aracı olarak kullanır. Özellikle ülkenin geleceğiyle ilgili bir karar alınacağı zaman kolektif hafızaya başvurulur. Medyada yoğun olarak, topluma geçmişte yaşadığı refah ya da sıkıntı hatırlatılarak ona göre düşünüp karar vermeleri telkin edilir.

Sosyal bilimlerde kolektif hafıza, önemi çokça vurgulanan bir kavram haline gelmiştir. Kavramı literatüre kazandıran Fransız sosyolog Maurice Halbwachs'tır. Halbwachs, hocaları Henri Bergson ve Emile Durkheim'in hafıza çalışmalarından esinlenmiş ve hafızayı toplumsal bir kavram olarak incelemeye başlamıştır. Bu bağlamda üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde kolektif hafıza kavramı açıklandıktan sonra tarihsel gelişimi, özellikleri ve nasıl devam ettirildiği incelenmiştir. Disiplinler arası bir kavram olan kolektif hafıza çalışırken tek bir alanla sınırlı kalmak pek mümkün değildir. Bu sebeple çalışmada kolektif hafızanın birey, mekân ve tarihle ilişkisine de değinilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde kavram toplumsal bağlamında incelendikten sonra medya ile etkileşimli ilerleyişi mercek altına alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kolektif hafıza ile medya arasındaki ilişkiyi incelemeyen önce kitle iletişim araçlarının tanımı yapılmış ve kronolojik bir sıra ile gazeteden yeni medyaya kadar olan aygıtların işleyişi ve toplum üzerindeki etkileri incelenmiştir. Daha sonra kolektif hafızanın medya dolayımında nasıl oluşturulup, devam ettirildiği tekrarlama, çerçeveleme ve söylem kavramları doğrultusunda incelenmiştir. İkinci bölümün son odak noktası ise medya içeriklerinin çizgisini belirleyen faktörlerden

ideoloji, kültür, sembolik seçkinler ve ekonomik etkenlerin kolektif hafıza oluşumunda ne gibi roller üstlendiği olmuştur.

Çalışmanın bir ve ikinci bölümünde literatür taraması yapıldıktan sonra üçüncü bölümde araştırma kısmına yer verilmiştir. Çağın temel belirleyeni olan hız medyada da önemini ortaya koymaktadır. Medyadaki hızın en tipik örneği ise eş zamanlı yayınlar olmuştur. Kitle iletişim araçları bireylere en etkili biçimde ideolojisini telkin etme yöntemini ararken sürekli bir dönüşüm içindedir. Medyanın sürekli yeni bilgi aktarmasıyla eskiler unutulmaktadır. Fakat toplum bugünkü varlığını güvenle yaslayabileceği bir geçmişe ihtiyaç duyar. Toplumun geçmişe olan bu ihtiyacını medya, çıkarları için bir yöntem olarak kullanır. Yani günümüzde geçmişi hatırlatmak veya unutturmaya çalışmak aynı düzeyde politik birer eylemdir. Her ikisi de iktidarın belli stratejileriyle kurgulanır ve topluma sunulur. Kitle iletişim araçları geçmiş olayı sunarken salt olayın bağlamında kalmaz. Yeğlediği anlama ulaşmak için geçmişi farklı konularla ilişkilendirerek aktarır. Böylelikle geçmiş seçici ilgilenimle (van Dijk, 2003: 66) mercek altına alınan konular ışığında tekrar üretilir. Bu bilgilerden yola çıkarak, araştırmanın önemini açıkça ortaya koymak amacıyla 1997’de gerçekleşen 28 Şubat postmodern darbesinin medya aracılığıyla günümüze kadar nasıl hatırlatıldığı incelenmiştir. Araştırma 28 Şubat’ın ilk yıldönümü olan 27/28 Şubat 1998 tarihinde yayımlanan gazete haberleriyle başlamış ve 1 Mart 2019 tarihinde yapılan son yıldönümü haberi ile noktalanmıştır. Çalışmada, başlangıcından bugüne 28 Şubat haberlerinde mevcut iktidarın, medyadaki sahiplik yapısının ve gündemdeki konuların yadsınamaz etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Örneklem olarak seçilen Sabah ve Hürriyet gazetelerinin 28 Şubat’ın yıldönümünde yaptıkları haberler incelenmiştir. İdeoloji farkı gözetilerek belirlenen bu iki gazetenin 1998 yılından 2019 yılına kadar yaptığı 28 Şubat haberlerinin konjonktüre göre nasıl ele alındığı incelenmiştir. Çalışmada kullanılan yöntem, Teun van Dijk’in “Eleştirel Söylem Analizi” olmuştur. Analize dahil edilen 28 Şubat temalı karikatürler ise “Göstergebilimsel Çözümleme” yöntemiyle okunmuştur. Haber metinlerini incelemede sınırlı kalmayan eleştirel söylem analizi ile çalışmanın amacına ulaşması hedeflenmektedir (Sözen, 2014: 12). Simgelerin ön plânda olduğu siyasi karikatürlerin analizinde ise göstergebilimsel çözümleme yöntemi uygun görülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZA

1.1. Hafıza Kavramı

Hafıza ile ilgili çalışmalar incelendiğinde kavramın M.Ö. 6. yüzyılda Antik Yunan'da ortaya çıktığı görülmektedir. Cicero M.Ö. 1. yüzyılda bellek sanatı üzerine kaleme aldığı "Rhetorica ad Herennium" isimli eserinde doğal ve yapay bellek arasındaki farka dikkat çeker. Yapay belleği, bellek sanatının temeli olarak ifade eden Cicero, bu sayede bireylerin normalden fazla bilgiye hafızalarında yer verdiklerini söyler. 17. yüzyıla gelindiğinde İngiliz kültürbilimci Frances Yates toplumsal bir olgu olarak tanımladığı hatırlama kültürünü ortaya koymuş ve bunun Cicero'nun bellek sanatından farklı olduğunu belirtmiştir. Bellek sanatının bireyleri ilgilendiren bir kavram olduğunu, hatırlatma kültürünün ise her türlü sosyal grubun sahip olduğu bir kavram olduğunu açıklamıştır (Assmann, 2015: 37-38).

Ricoeur hafızayı detaylı olarak ele aldığı "Hafıza, Tarih, Unutuş" isimli eserinde anıyı fenomenolojik olarak incelemiştir. Bu bağlamda Aristoteles'in anı kavramını karşılayan iki farklı kelime kullandığı görülmektedir. Bunlardan ilki "mneme" kendiliğinden çaba göstermeksizin ortaya çıkan anıdır. İkincisi olan "anamnesis" ise bir çaba sonucu aranıp bulunan anıdır. Ricoeur (2012: 21-22) bu iki tür anı tanımından hareketle anımsamayı, bir anıya sahip olmak veya bir anıyı araştırıp onunla ilgili bilgi edinme çabası olarak tanımlar.

Hafıza kavramının doğmasıyla birlikte ayrıca tanımlanan anı kavramı çoğuldur ve hafıza zemininde kendini gösteren geçmiş olaylardır. Hafıza ise tektir, kişiden kişiye değişen yetenek ve icradır (Ricoeur, 2012: 41). Hafıza ve anı arasındaki farktan anlaşılacağı gibi zamanla değişen hafıza değil anılardır (Derrida, 2014: 60).

Madde ve Bellek'te Bergson geçmişi “zahmetli hatırlama” ve “anında hatırlama” ayrımını yaparak ele alır. Zamanın anılarda oluşturduğu değişiklikler üzerinde duran Bergson, anının ilk hatırlanışının doğruyu yansıttığını fakat zamanın anılara sürekli eklemeler yaparak onu bozduğunu söyler (akt. Ricoeur, 2012: 44-47).

Bilinci zamansal olarak inceleyen Bergson (2014: 51-52)' a göre yalnızca hafıza sahibi olan birey için süre söz konusudur. Her bireyin süreyi algılayışı diğerinden farklıdır. Birbirinden farklı fakat birbirine paralel olan bu süreler bazen yaşanan olay sayesinde ortak bir zaman noktası oluşturur. Kişisel zaman algısından farklı olarak oluşan bu süre homojen zaman olarak adlandırılır. Bergson'un homojen zaman tanımı, toplumda meydana gelen bir olayın kolektif olarak hatırlanması şeklindedir. Hatırlanan, bireysellikten çıkar ve toplumun ortak bir geçmişe gitmesini sağlar.

Hafıza oluşumunda farklı etkiler söz konusudur. Bireylerin kimlik edinme, toplumsallaşma ve kendini ifade etmesinde önemli bir yere sahip olan hafıza çeşitleri aşağıda anlatılmaktadır.

1.2. Hafıza Çeşitleri

Disiplinler arası bir çalışma alanı olan hafıza öncelikle psikoloji olmak üzere, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi, eğitim bilimleri, iletişim ve felsefe gibi birçok alana çalışma konusu olmuştur. Farklı çalışma alanlarına konu olmasından dolayı farklı tanımlamalara sahip bir kavramdır. Hafıza üzerine yaptığı çalışmalarla literatüre önemli katkılar sağlayan Paul Connerton (2014: 42-44) üç farklı hafıza çeşidi ortaya koymuştur:

Kişisel hafıza, kişinin yalnızca kendi yaşamından anılarını hatırlamasıdır. Kişisel olarak bireyin geçmişindeki başarısı, duyguları, yaptığı seyahatler gibi yalnızca kendisiyle ilgili anıları hatırlamasıdır. O zamanki halini şu anki bilinciyle değerlendirmesidir.

Bilişsel hafıza, bireyin geçmişte maruz kaldığı veya deneyimlediği öykü, şarkı veya birtakım kuralları anımsamasıdır. Bu tür anılar yaşam içerisinde bireylere, kendilerini onlar çaba göstermeksizin sunar. Bu yüzden nasıl veya ne zaman öğrenildiğinin çok da önemi yoktur.

Alışkanlık hafızası, belli pratiklerin tekrarlanmasıdır. Bunlar; okuma, yazma, bisiklete binme gibi eylemlerdir ve bunları ne zaman, nerede öğrendiğimizi hatırlamayız.

Bergson ve Russel asıl hafızanın bilişsel hafıza olduğunu ve alışkanlık hafızasının böyle bir nitelik taşımadığını belirtmişlerdir.

Connerton gibi hafızayı belli başlıklarla çeşitlendirerek inceleyen bir diğer isim Jan Assmann'dır. Halbwachs'ın çalışmalarından esinlenen Assmann (2015: 58-59) hafızayı iletişimsel ve kültürel olarak ikiye ayırmıştır. *İletişimsel hafıza*, bireylerin geçmişteki deneyimlerini paylaşmak yoluyla oluşturduğu iletişim sayesinde ortaya çıkar. Bu yüzden kalıcılığı ortalama bir insan ömrüyle sınırlıdır. Yakın geçmişteki anıları aktaran bireylerin anlatımı sayesinde var olur. Assmann'a göre kolektif hafıza, kökensele ve biyografik hatırlama olarak iki şekilde işler. Kökensele hatırlama bilinen en eski tarihe dayanır ve simgeler, mekânlar, kimliği destekleyici anlatılar gibi unsurlarla canlı tutulmaya çalışılır. Biyografik hatırlama ise bireyin kendi deneyimlediği geçmiştir. Bu bağlamda iletişimsel hafıza için biyografik hatırlama yoluyla dile getirilen yakın geçmiş anıları diyebiliriz.

Kültürel hafıza ise kökensele hatırlama yoluyla ortaya çıkar. İletişimsel hafızada doğal olarak gelişen sosyal alışverişin aksine kültürel hafızada kurumlaşmış bir hatırlama yöntemi hâkimdir. Burada geçmiş olduğu gibi alınmaz. Belli anılar kendilerini destekleyen simgelerle gündeme getirilir. Bu simgelere örnek olarak tören, dans, mekân, anıt ve anlatılar verilebilir (Assmann, 2015: 60).

Kolektif hafızanın, bireysel hafızaların toplamını mı yoksa kendine özgü toplumsal bir olguyu mu ifade ettiği sorularına yanıt arayan Jeffrey K. Olick, (1999: 185-189) toplu hafıza kavramının farklarını ortaya koymuştur. Toplu hafıza birey odaklıdır ve bireysel süreçler sonucu kolektif olgular oluşur. *Toplu hafıza* salt sosyal etkileri değil psikolojik etkileri de araştırır. Böylece toplumda baskın olarak kabul edilmiş, tek kolektif hafıza yerine farklı kolektif hafızaları da öne çıkarır.

Bilgin, (2013: 15) tarih ve kolektif hafıza arasındaki ilişkisi üzerine yaptığı araştırmalar sonucu kolektif hafızayı resmi hafıza ve canlı hafıza olarak iki şekilde incelemiştir. *Resmi hafızada* hâkim bir grup tarafından oluşturulmuş geçmiş topluma hatırlatılır. Hatırlanması istenen tarzda bir geçmiş, toplumun kimlik yapısına göre inşa edilir. *Canlı hafıza* ise bireylerin kendi geçmişlerini veya yakın geçmişte maruz kaldıkları olayların etkilerini paylaşmaları sonucu oluşan hafızadır. Zaman içinde sürekli değişmesi sebebiyle bellek canlılığını korur. Bilgin'in resmi hafıza kavramına benzer şekilde

Svetlana Boym, *ulusal hafıza* kavramını ortaya koyar. Boym, (2009: 93) kolektif hafıza ile ulusal hafızanın farkına dikkat çeker ve ulusal hafızanın hatırlanmasını istediği tek bir hikâye olduğunu söyler. Bu hikâye ile var olan kimliği güçlendirmeye çalışır. Kolektif hafıza ise farklı birçok anının hatırlanmasını sağlayacak çerçeve sunar.

Avishai Margalit (2002: 52) kolektif hafızayı paylaşılan hafıza ve ortak hafıza olarak ikiye ayırır. Geçmişte bir nokta, belli birçok birey tarafından hatırlanıyorsa bu *ortak hafıza* olarak adlandırılır. *Paylaşılan hafıza* ise bir olaya tanık olan bireyin deneyimlerini diğerlerine anlatması yoluyla oluşur. Olaya şahit olan diğer bireyler de olayı farklı açılardan anlatırlar ve orada bulunmayan insanlar, anlatılanlar arasında bağlantı kurarlar. Margalit belleğin durağan olmadığını, paylaşım yoluyla sürekli değişim içinde olduğunu belirtir.

Geçmişin farklı hatırlanmasında veya unutulmasında zaman kadar duygular da etkilidir. Geçmiş duygular hatırlanırken, anımsayan kişi artık duygularının seyircisi konumundadır. Ribot duygusal anıların kişinin deneyimlerine göre her gün yeniden biçimlendiğini söyler. Duygusal anılar diğer anı türlerine göre bellekte daha uzun süre kalmaktadır (Göle, 2007: 25).

1.2.1. Bir Hafıza Türü Olarak Kolektif Hafıza

Sosyal bilimlerin öne çıkan kavramlarından kolektif hafıza çalışmaları, paradigmatik olmayan, disiplinler ötesi ve belirli bir noktaya sabit kalmadan gerçekleştirilmektedir (Olick, 1999: 185).

Hafızayı toplumsal açıdan değerlendiren Halbwachs'ın kavramla ilgili başlıca iki eseri "Hafızanın Toplumsal Çerçevesi" ve "Kolektif Hafıza"dır. Eserlerinde genel olarak ortaya koyduğu tez hafızanın yalnızca sosyal koşullara bağlı olmasıdır. Başka bir deyişle bireylerin hafızaları toplum tarafından şekillendirilmektedir. Ona göre bireyler hatıralara toplumsal bir grup içinde yer almak koşuluyla sahip olabilirler. Bu toplumsal gruplara genellikle akrabalık, dini inanç veya sınıfsal bağlantılar ile dahil olunur. Herhangi bir anı ne kadar kişisel olursa olsun dahil olunan gruptan bağımsız anımsanamaz. Bellek her zaman içinde bulunduğu grubun belleğinden destek alır (Connerton, 2014: 65). Halbwachs'a göre hafızanın varlığı, içinde yaşadığımız toplum sayesinde oluşan toplumsal çerçeveye bağlıdır. Bu toplumsal çerçeve dışında bireylerin

geçmişlerini hatırlayabilecekleri başka bir hafıza yoktur (2016: 13). Birey, toplumdan bağımsız, kendi kararlarını kendisi veren bir canlı değildir. Sürekli maruz kalınan gönderilerden, istemese de etkilenir. Düşünce ve davranışları da bu doğrultuda şekil alır. Geçmişe bakarak kendi kaderiyle ilgili çıkarımlarda bulunur. Kendisine dayatılan normlar ile geçmişini yeniden inşa eder. Ait olduğu gruba aykırı düşmemek kaygısıyla, dışsal müdahalelerin etkisine açıktır (Shayegan, 2014: 19).

Halbwachs'ın geliştirdiği “toplumsal çerçeve (cadres sociaux)” kavramı, Erving Goffman tarafından geliştirilen “çerçeve analizi (frame analysis)” teorisi ile ilgi çekici bir benzerlik göstermektedir (Assmann, 2015: 44). Goffman çerçevelerin bireyleri belli normlara göre yönlendirdiğini söyler. Bireyler kendilerine uygun çerçeveyi kullanarak var olan duruma uyum sağlar (Poloma, 2011: 223). Halbwachs (2016: 225) ise her bireye özgü olduğu söylenen hafızanın toplumsal çerçevelere dayanarak oluştuğunu öne sürer. Hafızanın çerçeveleri olan aile, din ve sınıfsal aidiyeti ortak fikirlerin doğması ile ilişkilendirir. Yani Halbwachs'a göre hafızanın temelini toplum oluşturur. Ana çerçeve toplumdur.

Vigotski ve Bahtin ortak kolektif hafıza çerçevelerini, etrafındaki insanlarla iletişim halinde bulunan bireyin bilinç anlayışına dayandırır. Asıl olanın olayların olduğu gibi hatırlanması değil, dış uyaranlar ile anıların yeniden şekillenmesidir (Boym, 2009: 92). Geçmişin farklı hatırlanmasının sebebi dışsal uyaranlar olduğu için kavramı sosyolojik olarak değerlendirenler, hatırlamayı kolektif bir eylem olarak nitelendirmektedir. Hafızayı kolektif olarak değerlendiren Michela Schudson, (2007: 179-199) hatırlamanın bireylerin zihninde var olanlar yoluyla değil kurumlar, kurallar, kanunlar ve toplumda yerleşmiş uygulamalar sayesinde gerçekleştiğini söyler.

Bireyler farklı sosyal çevrelere dahil olarak ve okuma alanını genişleterek farklı bakış açıları kazandıklarını düşünürler. Fakat her hâlükârda ortaya koyduğumuz görüşler kurucusu veya dahil olduğumuz grubun etkisini içerir. Bireyler toplumsal etkilerden uzak, bağımsız düşündüklerini zannetseler de bu mümkün değildir. Yalnızca bir ya da birçok grubun içinde yer alınarak ve bir ya da birçok fikir akımı sayesinde geçmiş hatırlanır. Halbwachs (2017: 35) burada direkt olarak belirtmese de, gerçek bir yalnızlık içinde büyüyen bir kişinin belleği olmaz anlamını ima etmektedir. Yani bireylerin belleği içinde bulunduğu toplumla ortaya çıkar ve şekil alır.

Birçok çalışma alanına konu olan kolektif hafızanın farklı tanımları ise şöyledir: Kolektif hafıza, ortak veya farklı çıkarılara sahip bireyleri bir grupta birleştirerek ortak bir kimlik oluşturur. Toplumu yönlendirmek ve harekete geçmelerini sağlamak için herhangi bir geçmiş seçer (akt. İnce, 2010: 12).

Kolektif hafıza bireysel anıların toplamı, anma törenleri, ortak figürler ve kimlikleri oluşturan ve bu unsurların muğlak niteliklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kolektif hafıza kurgulanmış anılarda, bireysel şahitliklerde, tarihte, kültürde, dilde kısaca insanların olduğu her yerdedir (Olick, 2014: 181). Jelowski de (2001: 33) kolektif hafızayı bir grup tarafından üretilen, resmileştirilen ve korunarak varlığı sürdürülen toplumsal temsiller olarak tanımlar.

Asuman Susam kolektif hafızayı varlığını devam ettirdiği araçları dikkate alarak tanımlamıştır. Ona göre bir olayın kolektif hafızada yer etmesi için onun tüm toplum tarafından yaşanmış olması gerekmez. Her birey olayı farklı açıdan aktarsa bile yaşanan belli bir olay vardır ve tüm topluma yayıldığı için kolektif hafıza oluşmuş olur. Olay bilgisinin yayılması önceleri sözlü kültürle varlığını sürdürürken teknolojinin gelişmesiyle kitle iletişim araçları bu görevi üstlenmiştir. Geçmişin şimdide yaşatılması bir kurgu içinde sunulur (2015: 91). Farklı anlamlar yüklenerek yeniden üretilen geçmiş kitle iletişim araçlarıyla topluma iletilir.

1.2.2. Kolektif Hafızanın Tarihsel Arka Plânı

Kavramın ortaya çıkışı, araştırmalarının merkezine toplumu koyan Durkheim ile araştırmalarının merkezine bireyi koyan Bergson'un tezlerine dayanmaktadır.

Kolektif hafıza kavramı ilk kez 1920'li yıllarda Fransız sosyal bilimci Maurice Halbwachs tarafından kullanılmıştır. Halbwachs lise yıllarında felsefenin merkezine belleği yerleştiren Bergson'un öğrencisi olmuştur. Daha sonra kolektif hafıza kavramının temelini atan Durkheim ile çalışmaya başlamıştır. Durkheim'in fikirlerinden etkilenmesi sonucunda Halbwachs hafızayı bireysel eğilimler üzerinden değerlendiren Bergson'un fikirlerini aşmış ve belleği sosyal bir olgu olarak ele almıştır (Assmann, 2015: 43).

Durkheim'in sosyolojik yaklaşım ve yöntemi büyük ölçüde pozitivizmi temsil etmektedir. Pozitivist yaklaşımda nesnelleştirilen olgular, gözlemlenebilir ve ölçülebilir duruma indirgenir (Fırat, 2006: 41). Durkheim de toplumsal olguları kolektif olarak incelediği için onları ölçülebilir duruma getirmiştir. Toplumsal olguların geneli için yaptığı tanımda kavramın kolektif, baskıcı ve yaygın olma özelliklerinin üçüne de değinmiştir (2003: 67); "Birey üzerinde dışarıdan bir baskı uygulama yetisine sahip veya bireysel tezahürlerinden bağımsız olarak kendisine ait bir varoluşa sahip olup toplumun bütününde yaygınlık kazanıp genelleşmiş, sabit veya değil, her eyleyiş biçimi toplumsal bir olgudur".

Durkheim, (2003: 59-67) toplumsal olgular üzerine yaptığı araştırmalarda istatistiksel sonuçlarla bireylerin yaşadıkları toplumdan etkilendiklerini ve bireyin tamamıyla özerk olmadığını ortaya koymuştur. Bireylerin sergilediği ortak düşünce veya davranışlar toplumsal bir olgudur. Örneğin evlilik veya intihar gibi durumlar başta bireysel olarak algılansa da istatistik bize toplumsal birer olgu oldukları gerçeğini sunar. İstatistikler ayırım yapmaksızın tüm bireysel durumları kapsadığı için bireysel düzeydeki etkiler ortadan kalkar. Toplumsal olgular bireysel eğilimi değil kolektif eğilimi ifade eder.

Durkheim (1995: 79)'e göre bir sosyal olgunun araştırması bireyler üzerinden değil önceden meydana gelen başka sosyal olgularla karşılaştırılarak incelenebilir. Bir sosyal olgunun ortaya çıkabilmesi için başka bir sosyal olguya ihtiyacı vardır. Sosyal olgular bireylerin bir parçası değildir ve dışsaldır. Fakat sosyal olguların kolektif olarak mı yoksa bireysel olarak mı dışsal olduğu konusunda net değildir. Bazı analizlerinde kolektif olarak söz eder bazılarında ise bireyin önemsendiğini çünkü bireyler sayesinde toplumun oluştuğunu söyler. Durkheim'in tezi birey ve toplumu birbirinden çok farklılaştırdığı için bazı tutarsızlıkları bulunmaktadır (Keat ve Urry, 2001: 136-139). Ona göre bireysel ve kolektif birbirine zıt kavramlardır. Bireysel konuların psikologlar, kolektif konuların ise sosyologlar tarafından araştırılması gerekir (Arkonaç, 2010: 109).

Durkheim sosyal olguların dışsal olduğunun yanı sıra zorlayıcı güç olarak da bireylere dayatıldığını söyler. Bireyler farkında olmadan belli davranışlara yöneltilir ve bu dışsal sosyal gücü bilinçli olmaksızın benimser. Toplumda en yaygın olan zorlama çeşidi, kurallar ve yasalar iken en etkili olanın bireylerin benimsediği ahlaki ve dini inanışlar olduğu gerçeğini Durkheim sonradan kabul etmek durumunda kalmıştır. Durkheim her

ne kadar psikolojiden uzak durmaya çalışsa da toplumsal araştırmalarda bunun göz ardı edilemeyeceği sonucuna varmıştır (Keat ve Urry, 2001: 136-139). Durkheim (2003: 61) bireyselliğin toplumsal olgu üzerindeki etkisini şöyle ifade etmiştir; “Toplumsal bir olgunun oluşumu, her ne kadar bizim de birey olarak katkımızı kısmen gerektirse de, bu katkımız toplumsal olgunun hâlihazırdaki doğasını değiştirmekten uzaktır”.

“İntihar” isimli eserinde Durkheim sosyal bir olgu olan intiharın aslında salt bireysel bir mesele olmadığını, yaptığı çalışmalarla ortaya koymuştur. Çalışmasında gelenekçi toplumlarda intihar oranlarının bireyci toplumlara göre daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Bireyselleşmenin hâkim olduğu toplumlar, birbirinden kopuk zayıf bireylerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Araştırmanın devamında bekâr insanların evlilere göre, Protestanların Katoliklere göre daha fazla intihar ettikleri gerçeğini istatistiklerle ortaya koymuştur (2002: 268-269). Durkheim intiharı sosyolojik olarak incelediğinde, görünüşte bireysel olarak algılanan bu eylemin, toplumsal ortamın çeşitli özellikleri tarafından belirlendiğini tespit etmiştir. Yaptığı araştırmalar ve ortaya koyduğu istatistiklerle bireylerin psikolojik olarak incelenen davranışları ve kişisel özelliklerinin oluşmasında toplumun etkisini göstermiştir. Bu araştırma alanı yalnızca biyoloji veya psikoloji açısından incelenemez (Benton ve Craib, 2008: 42).

Durkheim’in toplumsal olgulara kolektif yaklaşımı bütüncülük teorisinin temelini oluşturmuştur. Durkheim metodolojik bireyciliğin karşısına metodolojik bütüncülüğu çıkarmıştır, Halbwachs da bu çerçeve içerisine katılmıştır (Ricour, 2012: 113). Bütüncülük bireyleri sadece toplumdaki yerlerine ve içinde buldukları gruplara göre ele alır. Bu öğreti bireylerin kimliklerinin toplum tarafından belirlendiğini ileri sürer. Bütüncülük, bireyleri, toplumu ve kültürü ifade etmede bir araç olarak görür. Özne ancak etrafındakilerle ele alınarak incelenebilir. Bütüncülük, metodolojik bütüncülüğün temelidir. Metodolojik bütüncülere göre toplum ile birey birbirinden çok farklıdır ve toplumsal fenomenler bireysel açıdan incelenemez. Çünkü bireyleri kendileri yapan şey dahil oldukları toplumdur. Onları anlayabilmek için de toplumsal bağlamda ele almak gerekir (Fay, 2005: 76-79).

Kolektif bilincin bireylerin farkındalığının dışında ortaya çıktığını belirten Wilhelm Wuldt’un düşünceleri de Durkheim ile benzerdir. Bireysel bilinç, içinde bulunulan

toplum tarafından yani cemaat yaşantısına uygun hale getirilmiş düşüncelere göre hareket eder (Arkonaç, 2010: 107).

Durkheim ve Wunt'un aksine, Sigmund Freud ve Henri Bergson belleği bireysel olarak inceleyen isimlerdir. Freud'a göre hafıza ile direkt ilişki içinde olan hatırlama ve unutma pratikleri kişilerin isteğine bağlıdır. Hatırlanmak istenmeyen hatıralar, bilinçaltı tarafından bastırılarak unutulur. Freud bu süreçte bireyin kendisini istediği gibi savunabileceğini ve belleğin bireysel olduğunu savunmuştur (Çalpak, 2012: 34).

Bilinç ve belleği aynı anlamda kullanan Bergson'a göre, bilincin en önemli özelliği öznel olmasıdır. Bireylerin algılama şekli içinde buldukları kültürel ve psikolojik etkilere göre değişir. Aynı olayı yaşayan bireyler zihinlerinde bu olayı farklı imgeler üzerinden yorumlar. Her birey olayları kendi düşünce ve imgelerine göre inşa eder (Deleuze, 2010: 94). Birey kendi benliğiyle olayları ve fikirlerini istediği gibi yönlendirebilir. Bu yönlendirmeyi doğru şekilde yapabilmesi için ise bireyin kendisini doğru bilgilerle donatması gerekir (Eroğlu, 2012: 85).

Bergson (1950) bilincin doğrudan doğruya verilerini süre, hürriyet, ben kavramı olarak sıralamıştır. Bunlardan ben kavramını, bireysel ben ve toplumsal ben olarak iki bölümde değerlendirir. Bireysel bilinç üzerine derinlemesine çalışırken her bireyin kendine özgü diğerleriyle kıyaslanamaz bir kişiliği olduğunu ortaya koymuştur. Fakat aynı zamanda toplumun bir parçası olarak diğer bireylerle de süreklilik halinde olan toplumsal ben mevcuttur. Bergson' a (2004: 14-15) göre bireysel ben baskın olandır ve toplumsal beni istediği gibi yönlendirebilir.

Bergson'un öğrencisi olan Halbwachs (2017: 20-38) bireysel hafızanın tek başına geçmişini hatırlamada yeterli olmadığını söyler. Grup halinde yapılan bir gezide bireyin diğerlerinin haberi olmadan hissettiği duyguları hatırlayıp, ortak yaşanan bir olayı hatırlamamasını bireyin uzun süredir o gruptan uzak kalmasına bağlar. Bu örneğiyle Halbwachs, bireysel hafızanın tek başına hatırlamada yeterli olduğu sonucuna kesinlikle varılamayacağını belirtir. Hafızamızda yer eden tüm kavram ve imgeleri içinde bulunduğumuz toplumdan alırız ve bireysel hatıralarımızın mensubu olduğumuz grupların etkisi sonucu oluştuğunu fark etmeyiz.

1.3. Hafızanın Özellikleri

Hafızanın en temel iki özelliği, hatırlama ve unutmadır. Bunlar kimi zaman doğal yollarla kimi zaman da dışsal etkiler sonucu gerçekleşir. Yeniden inşa ise en çok manipülasyon amacıyla kullanılan özelliktir. Hafızalardaki geçmiş bilgisine, dış dünyadan gelen iletilerle başka anlamlar yüklenir. Aşağıda bu üç özellik ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1.3.1. Hatırlama

Hatırlamayı Freud yazboz tahtası, Locke ise hafıza ardiyesi metaforu ile ilişkilendirmiştir. Freud'a göre yazı tahtasına geçmişi istediğimiz gibi kayıt edebiliriz. Fakat yenilerini yazabilmek için eskiyi silmek gerekir. İnsan hafızası ise geçmişe dokunmadan yeni algıları depolayacak niteliğe sahiptir. Bireyin sürekli anlatı ve deneyimleri depolaması hafızayı bir ambara dönüştürmüştür. Bu metafor daha sonra Locke tarafından hafıza ardiyesi olarak adlandırılmıştır. Ambar metaforu ise kendisinden çok önce ortaya çıkan yazı metaforuyla çok benzerdir. Yazı ile unutulmaması gereken bilgiler kayıt edilerek depolanır. Fakat yazı birtakım sadeleştirme veya eklemeler sonucu ortaya koyulur. Salt deneyimi tüm yönleriyle yansıtmaz. Hafızaların istenen yönde şekillendirildiği ve deneyimlerin yansımaları göz önüne alındığında, yazı hafıza yapısına en uygun metafor olarak karşımıza çıkar (Draaisma, 2007: 73-75).

Geçmişin her zaman bugünü etkilediğini savunan Bergson, (2013: 46) bu düşüncesini, "...geçmiş ipin yumağa sarılması gibi sürekli bir dürülmedir, yolu üstünden topladığı şimdiyle sürekli büyür" sözleriyle ifade etmiştir.

Olick (2014: 195) hatırlamanın dil, anlatı veya diyalog yoluyla gerçekleşebileceğini söyler. Dil yapısının diyalojik olduğunu söyleyen Mihail Bakhtin de Olick ile aynı fikirdedir. Bakhtin (1986: 93-94) sözlerin bağımsız olmadığını hepsinin geçmişten izler taşıdığını şöyle ifade etmiştir: "Her bireysel söz, konuşma cemaatinin zincirine katılan bir halkadır. Tüm sözler kendi anlamlarına ek olarak her zaman öyle ya da böyle, diğer kişilerin daha önce sarf ettiği sözlere verilen bir karşılıktır."

Halbwachs gibi Bartlett de hatırlamayı toplumsal bir olgu olarak inceler. Bu bağlamda birey, bağlı olduğu kültür doğrultusunda hatırlayacağı anıları seçer. Bu seçicilik o anın ihtiyaçlarına göre gerçekleşir. Kolektif bellek geçmişi araçsallaştırır ve bu doğrultuda topluma belli anılar hatırlatılır (Bilgin, 2007: 228-230).

Hafızalarda sürekli şekil değiştiren geçmiş hakkında bir Rus deyişi, geçmişin gelecekte daha belirsiz bir hal aldığını söyler (Boym, 2007: 14). Hatırlama eylemi sürekli değişim halinde olan birçok bağlamsal etkene bağlıdır. Olick (2014: 190) hatırlamanın subjektifliğini, “Hatırladığımızda, bir kalıbı belleğimizdeki en uygun eşleşmeyle tamamlarız, yoksa yaptığımız depolanmış bir resmin üzerine ışık tutmak değildir” sözleriyle ifade etmiştir.

Bireyler geçmişte yaşadıkları veya anlatılan her olaya belleklerinde eşit yer ayırmazlar. Toplum veya birey için büyük etkiye sahip olan olaylar tüm ayrıntılarıyla uzun yıllar hafızalardan silinmez. Bu olaylar flaş anılar olarak adlandırılır. Bu hatırlama biçimi bağlamında, hafızalarda derin iz bırakmış bir suikastın uygulandığı Abraham Lincoln’un, ölümünden otuz üç yıl sonra yapılan bir araştırmada, bireylere olayla ilgili sorular sorulmuştur. Büyük çoğunluk suikast haberini öğrendikleri sırada nerede, ne yaptıklarını tüm ayrıntılarıyla hatırlamıştır (Draaisma, 2008: 60-62).

Hafızalara, flaş anılar olarak kayıt ettiğimiz derin izli olayları Ribot hayatımıza yön veren nişanlar olarak adlandırır. Bu nişanları birey kendisi seçmez. Toplumun bir üyesi olarak buna maruz kalır. Nişanların tarihleri hafızalara kazındığı için yaşanan diğer olayların kronolojisi daha kolay oluşturulur. Hangi olayı bu nişandan önce veya sonra yaşadığımızı, hatta bir olayın tam olarak hangi tarihte meydana geldiğini belirleyebilirler (Halbwachs, 2016: 165).

Nişan veya flaş anılar olarak adlandırılan olayların, olduğu gibi hatırlanıp hatırlanmadığı ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada yüzden fazla öğrenciye Challenger patladığında nerede oldukları, haberi nasıl öğrendikleri gibi sorular sorulmuştur. Aynı sorular aynı kişilere otuz iki ay sonra sorulduğunda verilen cevaplarda ciddi farklılıklar görülmüştür. Çoğu kişinin yanlış hatırladığı nokta ise haberi ilk olarak televizyondan öğrendiklerini söylemeleridir. Bireyler haberlerde sunulan görüntü ve konuşmaları zamanla kendi anılarıyla karıştırmışlardır (Draaisma, 2008: 64). Flaş anıların kalıcılığı ve güvenilirliği ile ilgili yapılan araştırmalar

sonucunda, diğer anılara göre daha kalıcı oldukları fakat bellekte zamanla farklılaşabildikleri ortaya koyulmuştur. Geçmişin hafızalarda farklı şekiller almasını Halbwachs (2016: 118) kitap benzetmesi ile anlatır. Geçmiş bir kitaptır ve hafızalarda zamanla silinen kısımların okuyarak tamamlandığı düşünülür. Oysaki okunan kitap bambaşkadır.

Assmann (2015: 40-41) geçmişin zihinlerde kalıcı olabilmemesini iki şarta bağlamıştır: Geçmişin tamamen unutulmamış olması, bugüne çeşitli deliller bırakmış olması gerekir. Diğer şart ise geçmişten kalan deliller bugün ile kıyaslandığında dil, gelenek, mekân gibi kolektif hafızanın aktarımını sağlayan kavramlarda değişiklik olmalıdır. Yeni başlangıçlar, restorasyonlar her zaman için geçmişten güç alarak ayakta durdukları için hafızalardaki geçmişi canlı kalır.

Hatırlama ile ilgili yapılan tanım ve yorumlardan yola çıkarak, hatırlamanın büyük oranda dışsal sebeplerle oluştuğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde geçmişin farklı şekillerde hatırlanma sebebinin de değişen anlatılar ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle meydana gelen bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

1.3.2. Unutma

Unutma, kapitalist kültürün kaçınılmaz bir hastalığıdır (Horkheimer ve Adorno, 2014). Huyssen de bu fikre katılmakla birlikte hatırlamanın bir takıntı haline geldiğini ilave eder. Tarihsel ve siyasal olaylar göz önüne alındığında kolektif amnezi¹ içinde, hafıza saplantısının ortaya çıktığı görülmektedir (Sönmez, 2015: 22). Benzer biçimde Sancar da (2006: 49) bazı anıların yok sayılmasının onların daha fazla hatırlanmasına sebep olduğunu söyler. Geçmiş belli sebeplerle bireylere hatırlatılır veya inkâr edilip bireylerin unutması amaçlanır. Bazı anılar kolektif hafızadan silinmeye çalışılır. Fakat geçmişi unutturma çabaları aslında geçmişi daha sık hatırlattığı için genelde işe yaramamıştır. Beatriz Sarlo'ya (2012: 10) göre insanların geçmişten bahsetmiyor olması veya buna mecbur bırakılmaları istenen unutmayı sağlamayacaktır. Çünkü anıların taşıyıcısı olan bireyler var oldukça bu mümkün değildir. Freud (2014: 29) hiçbir anının unutulmasının mümkün olmadığını söyler. Bir savunma mekanizması olarak geçmiş

¹ Hafızanın bir sebepten dolayı kaybedilmesi.

bazen bireyler tarafından bastırılır. Yaşanan bir olay yok sayılmaz yalnızca hatırlanmak için uygun şartlara ihtiyaç duyar.

Kimi halklar da varlığını kolektif hafızalarda sürekli canlı tuttuğu geçmiş sayesinde güçlendirerek devam ettirir. Örneğin İsrail halkı hatırladıklarını koruyarak birlik olmayı başarmıştır. “Koru ve Hatırla” emri ile duygusal bir dayanışma gücü oluşturmuşlardır. Unutmamak onların önemli bir sorumluluğu haline gelmiştir. Çünkü onları diğerlerinden farklı kılan geçmişleri, devamlılıklarını sağlamada önemli bir araç olmuştur (Assmann, 2015: 39). Toplumlar köklerinden kopmaya başladıkça yaşamları anlamsızlaşmaya başlar. Adorno bu durumu şöyle özetlemektedir (Horkheimer ve Adorno, 2014); “Şeyleşme sürecinin tamamı bir unutma sürecidir”. Ricoeur ise (2012: 456) unutmayı, tarih ve hafızanın arka plânındaki tehdit olarak görür.

Toplumsal olayları hatırlama ve unutma bireysel hafıza ile değil kolektif hafızanın yönlendirilmesiyle gerçekleşir. “Sosyal çevrenin değişimi ile unutma, unutma ile birlikte unutulmaları yeniden hatırlama gereği, hatırlananların yeniden organize edilmesi, organize edilenler ise şimdinin siyasal iktidarının sosyal ve politik çerçevesine göre belirlenir” (Tuğrul, 2010: 14-21).

Nietzsche (2015: 37) de yukarıdaki ifadelerle benzer şekilde geçmişin unutulamayacağını ve istenirse de anılarla karşılaşılacağını şu sözlerle ifade etmiştir;

İnsan unutmayı bir türlü öğrenemeyip de hep geçmişe bağlı kaldığı için şaşar durur kendi kendine de: İsteddiği kadar ileri ve çabuk yürüsün, zinciri ile birlikte yürür, hızla akıp geçen olaylarla bağlıdır gene de. Şaşılacak bir şey: An birden burada, bir yok, daha önce bir hiç yine de bir hayal gibi yeniden gelir ve daha sonraki bir an'ın rahatını kaçıır.

Connerton (2014: 53) toplumsal açıdan unutkanlığı, kolektif temsillerin taşıdığı bilgilerin zamanla kaybolması olarak ifade etmiştir. Fakat unutmanın mümkün olmadığı geçmiş, ana ilişkin istenen işleve göre şekillendirilir (Bilgin, 2013: 22). Bireyler hiçbir zaman olayları olduğu gibi hafızalarına yerleştirmez. Farklı nedenlerden dolayı sadece seçtiği olayları kültürüne, kimliğine, fikrine göre dönüştürür. Şimdinin ihtiyaç ve değerlerine göre yorumlar. Anılar bu şekilde oluşturulur (Randall, 1999: 228). Ernest Renan (2016: 37), kolektif bir amnezinin bazen kolektif hatırlama kadar gerekli olduğunu hatta bir ulusun kurulabilmesi için elzem bir durum olduğunu söyler. Tam tersi olan hatırlama yoluyla da toplumlar yeniden inşa edilebilir.

Unutmak olağan bir durumdur. Anıların değişime uğramasına ise dışsal uyaranlar sebep olur. Bu bağlamda değinebileceğimiz bir diğer nokta ise beynin biyolojik yapısıdır. Bradley, hatırlanan bir olaydan hep ileri doğru gelerek anlatıldığını söyler (Draaisma, 2008: 67-68). Bu sebeple geçmiş sonradan maruz kalınan uyaranların etkisine açıktır.

1.3.3. Yeniden İnşa

Ricoeur (2012: 140) hatırlama ve tanımayı hafızanın iki olgusu olarak ele alır. Bu iki olgunun gerçekleşmesi için başkalarının hafızasına ihtiyaç duyulur. Bir başka deyişle ortak anılardan yararlanılır. Bireylerin bir gruba dahil olup aynı mekânları paylaşarak oluşturduğu anılar, onlardan bakış açılarını değiştirmelerini istediğinde hiç şüphesiz bu yapabilecekleri bir şeydir. “Toplum insanları bazen öyle hoyrat bir kavrayışla kavrar ki insanlar ilgilerini kaybedip yön değiştirmeye eğilimli olabilir” (Halbwachs, 2016: 151). Bu bağlamda her gruba bir mekân ayrılır ve hafıza bu mekânlar sayesinde geçmiş hatırlar veya yeniden şekillendirir.

Ricoeur ve Halbwachs ile aynı çizgide olan Nora (2006: 19) hafızanın her zaman o günün şartlarına göre üretildiğini söyler. Bu yüzden geçmiş, sürekli bir hatırlama ve unutma diyalektiği içindedir. Hafıza üzerinde yapılacak her türlü değişikliğe karşı savunmasızdır. Sürekli bir değişim içinde olan hafıza, uzun belirsizlikler veya ani hatırlamalar yoluyla şekillendirilir.

Halbwachs (2017: 68) mekân, zaman ve grubun etkisiyle anıların yeniden inşa edildiğini söyler. Birey belirsiz veya eksik olan bir anısının yerine, grubun etkisiyle zihninde oluşturduğu imgeleri koyar. Fakat kendisi anılarında yaptığı değişikliğin farkında değildir. Doğruluğundan kuşku duyulmayan birçok hatıra neredeyse tamamıyla hikâyelere ve tanıklıklara göre bambaşka bir şekil almıştır. Kolektif hafızanın geçirdiği bu değişim iki şekilde gerçekleştirilir (Tuğrul, 2014: 17-18);

- Egemen güç, yeğlenen geçmişin hatırlanması için pozitif veya baskıcı yöntemlerle toplumun hafızasına müdahale eder. Böylece belli bir kolektif hafızayı taşıyan toplum oluşturulmuş olur.
- Unutmanın kolaylaşması için özellikle mekânlarda değişiklik yapılır. Modern yaşamın getirdiği değişiklikler unutmayı kolaylaştırarak geçici bir hafıza oluşturur.

Belleğin yedi hatasından² söz eden Schacter de (2011: 27-71) geçmişin zihinlerde değiştirilmesi üzerinde durmuştur. Yedi maddede ele aldığı bu hatalar özetle şöyledir: Hafızanın geçici olması sebebiyle belleğe alınan bir bilgi zamanla unutulabilmektedir. Dalgınlık nedeniyle derinlemesine öğrenilmeyen bilgiler ayrıntılarını kaybeder ve farklılaşır. Schacter (2011: 15) geçicilik, dalgınlık ve takılı kalmayı doğal bir süreçten ziyade ihmal suçları olarak değerlendirir. Halbwachs da (2016: 346) hemen hemen bütün unutmaların sebebinin dikkat dağınıklığı olduğunu söyler. Geçmişten bir parçanın doğru hatırlanıp, bunu yanlış kaynağa bağlama sonucu ortaya çıkan yanlış atıflar yapılabilir. Bunlar eksik hatırlanan geçmişin yanlış bilgi ile tamamlanması veya bireyin aslında hiç deneyimlemediği bir olayı bilincinde imgesel olarak mevcutlaştırması sonucu ortaya çıkar. Bazen de hiç yaşanmamış olaylar dışsal etkilerle yaşanmış kabul edilebilir (2011: 85-220). Bu maddelere ek olarak başka dışsal güçler de (tarihi anlatılar, yaşanılan mekân, dönemin şartları gibi) hafızanın şekillenmesinde etkilidir. Bireysel belleğin güvenilir olmadığını söyleyen Schacter'in, Halbwachs ile aynı çizgide olduğu görülmektedir.

Ulric Neisser (2007: 29) hatırlamayı bir paleontoloğun elindeki birkaç kemik parçasıyla dinozoru oluşturmasına benzetir. Geçmişten kalan küçük anıların üzerine şimdinin şartlarıyla harmanlanmış yeni hikâyeler yazılır. Anıların kopyası değildir hatırlanan, bireyin denetiminde olmayan yeniden inşa edilmiş bir geçmiş hatırlanır. John Berger de (2018: 11) Neisser'in ifadelerine benzer olarak, geçmişin bir yerlerde aynı olduğu gibi kalmadığını söyler. Şimdiki zamanda eyleme geçerken, geçmişin içinden yalnızca belli anlar seçilir.

² Hafızanın günlük hayat üzerindeki etkilerini inceleyen Schacter, (2011:15) hafızanın kusurlarını şöyle sıralamaktadır:

1. Geçicilik: Zamanla belleğin kademeli olarak ve sürekli azalmasıdır. Olayın gerçekleştiği zaman diliminden uzaklaştıkça, ayrıntıları silikleşir.
2. Dalgınlık: Bir fikir veya olaya yoğun odaklanma neticesinde kişinin dikkati dağınık ve basit unutkanlıklar meydana gelir.
3. Takılı kalma: Kişinin sahip olduğu bilgiyi başarısız elde etme çabası nedeniyle hatırlayamaması durumudur.
4. Geçmişini değiştirme: Fantezi ile gerçeğin iç içe girmesi veya kişinin dinleyerek, gözlemleyerek şahit olduğu olayları kendi deneyimi zannetmesidir.
5. Kolay etkilenme: Kişinin bulunduğu ortam ve olayın sunum şekline etkilenmesi sonucu olmayan şeylere inanmasıdır.
6. İnat: Unutulmak istenen bir olayın ne kadar çaba gösterilse de unutulmamasıdır.
7. Yanlış atıf: Olayların oluş sırasını değiştirerek sunmak veya olayın ardalan bilgisini vermeden sonucu aktarmak gibi çarpık hatırlatmadır.

Anıların hatırlandığı sırada anımsayanın o anki ruh hali hatırlananlar üzerinde etkili bir unsurdur. Üzgün ve karamsar bir kişinin, kötü anılarını hatırlayıp geçmişi yargılaması daha kolay olurken bunun tam tersi de mümkündür. Her iki durumda da geçmiş aslını kaybederek değişime uğrar (Göle, 2007: 25).

Yukarıda yer verilen farklı sosyolog ve filozofların bellek konusundaki araştırmalarının ortak noktası, geçmişin olduğu gibi hatırlanmayıp çeşitli sebeplerle farklılaşmasıdır. Aynı şekilde tamamen unutmamanın da imkânsız olduğu ortadadır. Geçmiş bazen belli amaçlar için bilinçli olarak değiştirilmiş bazen de bir amaç olmaksızın zamanla evrilmiştir.

1.4. Kolektif Hafızayı Aktarım Biçimleri

Toplumsal hayattaki birçok ritüel, gelenek, alışkanlık geçmişten bugüne taşınan özgün yaşamın kıymetli birer parçası oldukları için düzenli olarak tekrar edilir. Bu tekrarlar bazen plânlı kutlamalar, anmalar şeklinde bazen de doğal hafızanın devam ettirmesiyle gerçekleştirilir. Kolektif hafıza üzerinde büyük etkisi olan iktidar ise, ulusun özel günleri ve kutsal değerlerini ideolojisi bağlamında kullanır. Bu sebeple kolektif hafıza ile devam ettirilen törenler, müze sergileri ve tarih bilgisi sabit olmamakla birlikte, dönemlik değişikliklere maruz kalmaktadır. Aşağıda üç başlıkta incelenen aktarım biçimleri ile geçmişin nasıl devam ettirildiği açıklanmıştır.

1.4.1. Anma Törenleri

Anma, tarihsel bir olayın hatırlanması sonucu gerçekleşir. Ulusal kimliği pekiştirme, geçmişteki ortak bir değeri törenlerle aktarmada şimdiki zamanın ifade şekli olmuştur. Nora, (2006: 246-247) anmaların ortaya çıkma sebebini sürekli değişen geçmiş algısına bağlar. Değişen algının ifade biçimi ise kapsamı oldukça geniş olan anmaları gereklilik haline getirir.

Nora anmaları incelerken zamanla geçirdikleri değişim ve bu değişimin etkileri üzerinde durur. Connerton ise anmaların geçirdiği değişime modernite penceresinden bakar.

Törenlerle geçmişi düzenli olarak yinelemenin belli bir amacı vardır. Bu amacı belirleyen ise geleneksel toplum değildir. Modernlikle birlikte sürekli yeni şeyler icat edilmiş ve değişiklik hayatın her alanında etkili olmuştur. Bu durumda anma

törenlerinin amacı salt olanı tekrarlamak olamaz. Çünkü modernite yinelemeyi yadsır. Bu bağlamda Connerton (2014: 110-111) anmaları onarma stratejileri olarak tanımlar.

Anma törenlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasındaki amaç, yeni kuşakların atalarının, büyük atalarına olan duygularını devam ettirmektir. Bireyler belki de hiç gerçekleşmeyen bir olayı, geçmişte yaşanmış gibi fantezilerinde yaşatırlar. Çünkü hayalini kurdukları olayı, güçsüzlüklerinden dolayı gerçekleştirmeleri mümkün değildir (Freud, 2014: 13). Marx'ın III. Napoléon hakkında söylediği sözler anma törenlerini özetlemektedir: “Tarihte aynı olayların iki kez vuku bulduğu olur: Birincisinde bu olaylar gerçek bir değere sahipken ikincisinde birincinin karikatürü, grotesk bir serüvendirler; efsane olmuş bir göndergeden beslenirler” (akt. Baudrillard, 2013: 111).

Anma törenleri artık siyasete paralel olarak şekil almaktadır. Örneğin siyasiler göreve başlarken ideolojileri bakımından önemli ve öncü gördükleri devlet adamlarının mezarlarını ziyaret ederler. Siyasette istenen başarıya ulaşmak için hafızaya başvurulur ve geçmiş yeniden inşa edilerek sunulur. Nora (2006: 234- 239) anma törenlerinin siyasetle olan bu yakın ilişkisini II. Dünya Savaşı'ndan sonra ulusların birlik olmalarını sağlayacak bir olayın olmamasına bağlar. Ulusun birlik olmasında yaşanan acıların önemi büyüktür (Renan, 2016: 37). Uzun süre görece refah içinde yaşayan toplumların, anma törenlerinde kutladıkları anlamlı olayların içi boşaltılmış, dönemsel olarak siyasilerin çıkarlarına göre şekillendirilen kutlamalar haline gelmiştir. Günümüzde hafızalarda en büyük yer tutan, en başarılı anma törenleri siyaset ve tarih açısından incelendiğinde en boş olanlardır. Derinliği olmayan olaylar medya aracılığıyla ulusun önemli bir değerymiş gibi yansıtılmaktadır. Ya da bunun tam tersi önemli olayların ruhuna uymayan törenlerle salt bugünün yapısından hareketle anmalar düzenlenmektedir. Bu durum anma törenlerinin, anılan olayın önüne geçerek daha önemli bir hâl almasına sebep olmuştur (Nora, 2006: 237- 240).

Anma törenleri, ulusların sıradan dünya olaylarından sıyrılan tarihsel olaylarını topluma hatırlatmayı amaçlar. Böylece siyasal erk geçmişten aldığı güçle şimdiki biçimlendirir. Bu tarihsel olaylara genellikle mistik bir anlam yüklenerek, yıl dönümlerinde daha etkili duyguların yaşanması sağlanır. Anma törenleri belli kurallarla tekrarlanan, belli amaçları olan ritüellerdir. Anma törenlerinin etkileri kendilerine ayrılan tarihi aşarak ulusun varlığı açısından önemli bir unsur haline gelebilir. Toplum bu törenlerin

bazılarını coşkuyla karşılarken bazılarını isteksiz bir biçimde karşılar. Sonuç olarak ulusun ayakta kalmasını sağlayan güç olarak gösterilen geçmişteki olaylara, anma töreni adı altında süreklilik kazandırılmış olur.

1.4.2. Kolektif Hafıza Mekânı Olarak Müzeler

Anma törenlerinin mevcut ideolojiye göre geçirdiği evrimi inceleyen Nora (2006: 233), anıtsal yapıların, heykellerin ve ulusun her yerinde eşzamanlı olarak yapılan kutlamaların artık kalmadığını söyler. Günümüzde bu geleneksel kutlama ve ritüellerin yerini medya ve müzeler almıştır.

Huysen (1995: 8) modernleşmenin getirdiği hızlı değişimlerin bireylerde geçmişi canlı tutma çabası oluşturduğunu gözlemlemiştir. Bellekle ilgili çalışmalarından yola çıkarak “bellek patlaması” kavramını ortaya koyan Huysen, müze sayılarının artışını medya ile paralel olarak inceler. Aradaki bağlantının sebebi olarak da kitle iletişim araçlarının sunduğu geçiciliğin aksine, müzelerin daha kalıcı ve sahici bir geçmiş sunmaları olabileceğini söyler. Netliğin olmadığı bir dünya ve enformasyon bolluğu içerisinde, insanlar gerçekliği yansıtan şeylere daha çok ihtiyaç duyar.

Bir hatırlatma mekânı olarak müzelere baktığımızda kuruluş amaçlarının ortak mal varlıklarının korunması olduğu görülmektedir. Korunmaya alınan malların kategorileri geçen zamanla birlikte farklılık göstermeye başlamıştır. Ortak mal varlıklarının seçiminde etkili olan şeylerden biri, toplumsal değerlerle ilgisi olmayan fakat ünlü bir kişiyle veya önemli bir olayla ilgisi olanlardır. Diğerleri ise uzman bir kurul tarafından belirlenen ulusal kimliğin simgesi haline gelen şeylerdir. Kolektif bir sahiplenme biçimi olarak önemli simgeler olan ortak malvarlıkları belirlenirken birtakım baskı gruplarının tercihleri etkili olmaya başlamıştır. Sonsuz sayıda olan ortak malvarlığı içinden seçim yapılırken kriterler tamamen değişmiş, otoriter ve partizan bir tutum sergilenmeye başlanmıştır. Bu şekilde seçimlerden meydana gelen müzeler toplumun kimliği, hafızası, uygarlığı hakkında verilmek istenen bilgileri sunan mekânlar haline gelmiştir (Nora, 2006: 250-253). Politikaya etkisi büyük olan müzeler toplumun bir kısmında ait olma hissini pekiştirirken diğer kısımda dışlanma hissi oluşturur (Huysen, 1995: 15). Ricoeur (2012: 192) arşivlerde bekleyen belgeleri dilsiz ve yetim olarak niteler. Gün yüzüne çıkarılıp, halka sunulmadığı takdirde varlıklarından kimsenin haberi olmayacaktır.

Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkmaya başlayan ulusal ile evrenselin bir mozaïği olan müzelerin ilk örneği Paris'te bulunan Louvre Müzesi'dir. Batı medeniyetleri zihinlerde pozitif bir kodlama oluşturmak amacıyla arşiv ve koleksiyonların bir kısmına değeri yüklerken diğer kısmı önemsizleştirilmiştir. Sürekli dönüşen tarihin kalıntıları, kültür endüstrisine hizmet eden araçlar haline getirilmiştir. Örneğin bugün birçok müzede hediyelik eşyaların satıldığı bir bölüm bulunmaktadır. Bu durum müzeleri fuar alanı ile alışveriş merkezi arasında karışık bir yerde konumlandırmaktadır (Huysen, 1995: 13-15).

Müzelerin görevi geleneğin ve kültürün koruyucusu olması gerekirken, görkemli bir gösteri merkezi haline dönüşmüştür. Müze ziyaretleri de modern dünyada insanların anlamsız duygularla gerçekleştirdiği kültürel aktivitelerdir (Huysen, 1995: 14). Bugünde geçmiş yaşatılırken asıl kaygı şimdiye uygun sonuçlar elde edebilmek olduğu için ulusal tarih ile ulusal hafıza arasındaki mesafe artmış, tarihsel bilinçten ziyade toplumsal bilinç önemsenmeye başlamıştır (Nora, 2006: 256).

1.4.3. Tarih Yazımı

Tarihin konusunun geçmiş olduğu düşünülür. Fakat tarih şimdilik anlayışının anlatılarından oluşmaktadır. Yani tarih yapılan yönlendirmeler doğrultusunda hatırlatılır (Bilgin, 2007: 229). Mead'a göre, her dönem yeni bir tarih oluşturulmasına rağmen geçmişten yine de kesin ve değiştirilmemiş gibi söz edilir (Göle, 2007; 28). Keskin değişimler ve dayatmalar içeren tarih, nesilden nesle değişen bir geçmiş bilgisi sunar (Halbwachs, 2017: 79). Vaillant (akt. Göle, 2007; 28); "Tırtılın kelebeğe dönüşmesi ve gençliğinde küçük bir kelebek olduğunu iddia etmesi çok sıradan bir durumdur. Olgunlaşmak hepimizi yalancı yapar" sözleriyle, geçmişin şimdinin söylemleriyle bambaşka bir şekil aldığını vurgular. İnsanı geçmiş ile geleceğin savaşı olarak değerlendiren Arendt, alışılmışın aksine geçmişe yenilikçi bir anlam yükler. Toplumun iyi analiz ettiği geçmiş, onlara daha hızlı bir ilerleme sağlayacaktır. Geçmişinden bihaber olan bireyler, olaylara gerekli anlamı yüklemekten aciz kalırlar. Unutulmayan gelenekler, geçmiş ile şimdi arasında köprü işlevi görür (Çakır, 2014: 161).

Halbwachs ve Nora, hafıza ile tarih arasındaki farka etraflıca değinen isimlerdir. Halbwachs, kolektif hafızanın canlı, insan ömrüyle sınırlı ve sürekli değişime açık olduğunu söyler. Tarih ise belleklerde en büyük yere sahip olan belirli olaylardan oluşur

ve insan ömrüyle sınırlı olmadığı için yazarak kalıcı kılmak elzemdir (2017: 76). Tarihsel olaylardaki ölümsüzlük hafıza için geçerli değildir. Canlı olan kolektif hafıza, konjonktürel gereklilik doğrultusunda şekillenir (Bilgin, 2013: 69). Büyük bir dönüşümü beraberinde getiren tarihsel olaylara baktığımızda, önemli ölçüde değişime uğrayan kurumların yanı sıra toplumu hayatta tutan, kolektif hafızayı kullanarak katı geçişlerin yumuşatılması yoluyla değişimin benimsetildiğini görmekteyiz (Halbwachs, 2017: 80).

Kolektif hafızanın oluşmasında üç tarihi unsur bulunur. Bunlar; geçmişin temsilleri olan gelenekler, bu geleneklerin nesillere aktarımını sağlayan toplum ve aktarılan geçmiş değişirenler veya yok sayanlar (akt. Biletska vd., 2014: 97). Kolektif hafızanın şekillenmesinde, toplumun davranış ve anlatıları gibi farklı etkenler söz konusudur. Tarihsel olaylar aktarılırken salt öğretici bilgi ile kronolojik bir yol izlenmez. Hatta bahsedilen tarihsel olayın hangi döneme ait olduğunun pek bir önemi yoktur. Önemli olan toplumda oluşturduğu psikolojik etkidir (Halbwachs, 2017: 75). Amaç, anlatılan seçilmiş tarihsel olay üzerine dikkatleri toplamaktır. Bu durumda kullanılan yöntem ise şematik ve eksik bilgilerden oluşan kitaplar ve anlatılan hikâyelerdir (2017: 53).

Nora' ya göre hafıza ve tarihin birbirine zıt birçok özelliği bulunmaktadır. Hafıza sürekli şimdide üretilir, bir bakıma hayatın kendisidir. Fakat tarih geçmişin tekrar tekrar inşasıdır ve bu yeniden oluşturma hata ve eksikliklerle doludur. Hafızanın kaynağı aynı geçmiş hatırlayan topluluktur. Hafıza hatırladıklarını kutsallaştırır. Duygular geçmiş anlam vermede etkin bir güçtür. Tarih ise eleştireldir, olaylar analiz yöntemiyle, söylem etrafında incelenir. Tarihin sunduğu geçmiş, diktatörlüğe dayalıdır, ânında kendisini yeniler ve çok etkilidir (2006: 19). Tarih grubu dıştan inceler. Toplumun davranışlarını yönlendirmede değişim ve farklılıkları vurgular. Kolektif hafıza ise grubun içinde kendiliğinden oluşur (Halbwachs, 2017: 85).

Tarihsel anlatılar her zaman farkında olarak ya da olmayarak kimlik inşası içerir (Lorenz, 2013: 189). Tarih düşüncesinin amacı, bireyi sahip olduğu kimlikten haberdar etmektir (Bıçak, 2013: 37). Anma törenlerinde olduğu gibi tarihi hatırlatmalardaki amaç da kolektif bir kimlik oluşturarak bu kimliğin sürekliliğini sağlamaktır (Gümüş, 2010: 120). Renan milleti oluşturan öğelerin ırk, dil, din veya toprak birliğine bağlanmasının hatalı olduğunu söyler. Ona göre millet bu tarz unsurlardan sıyrılarak ortak bir tarihi

geçmiş etrafında birleşir. Bireylerin bu tarihsel ortak ruhu devamlı kabulü sayesinde millet varlığını korur (Çağla, 2007; 52). “Bizim ve ötekilerin kimliği, adeta değişmeyen biyolojik bir köken temeline dayandırılmaktan ziyade, bir geçmişe bağlıdır. Bir grubun kimliği, inandığı ortak tarihe bağlıdır” (Gümüş, 2010; 120). Devlet yayılmacı özelliğinden dolayı saf ırka sahip olamaz, farklı etnik grupların bir sentezidir (Bıçak, 2013; 59). Toplum, içinde barındırdığı kimliğe eşit sayıda tarihe sahiptir (Halbwachs, 2007: 59).

Nietzsche (2015: 47-52) yaptığı tarih araştırmaları sonucu, tarihin üç başlıkta incelendiğini söyler. Bunlardan ilki *anıtsal tarih*, geçmişteki başarıların bugün de tekrarlanabileceği fikrini savunur. İkinci kez gerçekleştirilebileceği hayal edilen tarih daha ihtişamlı gösterilmek amacıyla dezenformasyona uğrar. Anıtsal tarihte olaylar, her çağda istenen etkiye göre yeniden kurgulanır. Anma törenlerinde, kutlaması yapılan olayların gerçek tarihle bağlantısı kopmuştur. İnsanlarda oluşturulmak istenen bağlılık ve coşku onları temelsiz duygulara ve bağınazlığa itebilir.

İkinci olarak *eskiyi koruyucu tarih*, geçmişe duyulan minnet sonucu ortaya çıkmıştır. Bireyler geçmişi gelenek ve inançlarda yaşatmayı devam ettirerek minnet duygusu altında ezilmekten kurtulmuş olurlar. Eğer atalarından kalan ritüeller devam ettirilmeyip yerine yenilerinin getirilmesi istenirse, bu istek şiddetle reddedilir (2015: 55-59). Eskiye bağlı tarihte, anıtsal tarihte olduğu gibi yeni oluşumlara yer verilmez, geçmişin özünü koruması esastır.

Son olarak *eleştirel tarihte* geçmişin derinlemesine araştırılıp, yargılanmasının gerekli olduğu savunulur. Geçmişi sorgulamayan insan zamanla sıradan bir yabancıya dönüşecektir. Geçmişi yargılamak bireye ağır gelecek bir eylemdir. Çünkü geçmişteki salt başlığı olumsuz olan olaylar değildir acımasızlıklara sahne olan. Kazanılan birçok zafer de, uygulanan orantısız güç veya adaletsizlik üzerine kurulur. Ulusun temelini oluşturan geçmişinden tamamen kopması ise mümkün değildir (2015: 59-60). Renan, birliğin her zaman vahşice yöntemlerle gerçekleştirildiğini, bu durumu ise yalnızca kültürlü insanların bildiğini belirtir (2016: 37). Soykırımlar üzerine araştırmalarda bulunan Dan Diner, (2011: 17) en kanlı kamplardan biri olan Auschwitz’e tarihselliğinden arınmış birinin yapacağı ziyareti, laboratuvar şartlarında yapılan bir araştırmanın ruhsuzluğuyla denk tutar.

Geçmişlerinde kara leke barındıran uluslar, işledikleri insanlık suçlarını çarpıtarak farklı bir tarih anlatırlar. Anlatılan yanlış tarihle kitleler bir kere ikna edildikten sonra, tarihinin gerçekleri yayması pek mümkün değildir. Toplumla aynı çağda yaşayan tarihçi dahi propagandaların etkisinde kalarak hakikatten uzaklaşabilir (Arendt, 2010: 30). Nora (2006: 20)'ya göre birçok büyük tarihçi özel bir hafıza arşivi oluşturduğunun farkında değildir:

...Commynes sadece hanedana özgü bir hafıza derlediğinin bilincinde değildi; La Popelinière Fransız hafızasını, Bossuet monarşi ve Hristiyan hafızasını, Voltaire insanın ilerlemesine ilişkin hafızayı, Michelet sadece halkın hafızasını ve Lavissee tek ulus hafızasını yazdığı bilincinde değildi. Buna karşın onlar, öncekilerden daha pozitif, daha kapsayıcı ve daha açıklayıcı bir hafıza kurduklarını hissediyorlardı.

Çizgisinden ayrılan tarihçi artık yalnızca ideoloji üretmeye başlamış olur. İdeoloji ise geleceği istediği gibi yönetebilmek için geçmişten gerekli olanları alarak uygun bir geçiş ortamı oluşturur. Gerçek hafıza yerine o an gerekli gördüğü geçici tarihi koyar (Nora, 2006: 18).

Platon sofistlere yaptığı eleştirisinde, onların hakikatle ilgilenmediklerini, sabit bir fikre sahip olmamakla birlikte anın şartlarına göre fikir ürettiklerini söyler (Derrida, 2014: 60). Bu bağlamda Arendt, ideologları modern dünyanın sofistleri olarak değerlendirir. Platon sofistlerin dayanağının hakikat olmadığını, salt iknaya dayalı savlarla insanları etkilemeye çalıştıklarını söyler. Amaç kitleleri istenen doğrultuda etkilemek olunca, olguların geçmişle bağı koparılmış, şimdinin çıkarları için kullanılan araçlar haline getirilmiştir (2010: 31). İktidar ve ideolojilerini gözetten bir tarih yazımı ise tüm güvenilirliğini kaybetmiştir. Ricoeur, tarihin bir anlatıdan ibaret olduğunu söyler (2012: 192). Bunun en tipik örneği ise Rönesans anlatısıdır. Belli bir zamanda ve belli bir yerde gerçekleşen yenilikler, yüzyıllar sonra Rönesans adını almıştır. Yaşandığı dönemde insanlar, gerçekleşen yenilikleri, geçmişten kopuş olarak değerlendirmiyorlardı (Bilgin, 2007: 231). Fakat tarihsel anlatı, Rönesans'ı tanıklarının deneyimleriyle değil kendi kattığı ihtişamla anlatmaktadır. Benzer şekilde Eski Yunanlıları da örnek gösterebiliriz. Şöyle bir eski okul şakası vardır: “Eski Yunanlılar kendileri hakkında olan asıl önemli şeyi bilmiyorlardı, Eski Yunan olduklarını” (Bahtin, 2016: 12). Onlar yaşadıkları dönemde bizim şimdi bildiğimiz Antikçağı bilmiyorlardı. Zamanın dönüştürücü etkisi Yunanlıları, Eski Yunanlılar yaparak, yeni anlamsal değerler yüklemiştir.

Michel Foucault, tarihin öne sürdüğü her gerçeğin, kendi “hakikat siyaseti” veya “hakikat rejimi” olarak belirlenmiş “söylem” ler sonucu ortaya çıktığını öne sürer. Gerçeğin dilsel olarak inşa edildiğini yani söylemin ürünü olduğunu vurgular (Lorenz, 2013: 170-171). Tarihsel değişimler, uzman tarihçilerin araştırmaları sonucu elde ettikleri bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilebilir. Her yeni gelen iktidarın yaptığı siyaset, tarihi gerçeği yansıtmaz (Ersanlı, 2003: 13). 19. yüzyılda ortaya çıkan ulus devletleri, zeminlerini sağlamlaştırmak amacıyla, tarih yazımında geçmişte kazanılan zaferlerini ön plâna çıkarmışlardır (Şimşek, 2017: 105). Tüm uluslar, milletleşme fikri etrafında, güçlendirilmesi gereken milli duyguları, yazdıkları tarihle harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda 1930’lu yıllarda Türk Tarih Tezi yazılmıştır. Tez üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda Büşra Ersanlı (2003: 231), bu eserin siyasal iktidar ile bilimsel çalışmanın ittifakı sonucu oluşturulduğunu belirtir. Yöntemini eleştirdiği eserin, aynı zamanda Türk tarihinin devamı niteliğinde olmadığını, değişen siyasal iktidar kadar ömrü olduğunu ve anın ihtiyaçlarına göre kullanıldığını da eklemektedir. Fakat halk, iktidarın dönemlik yönlendirmelerine karşı savunmasız bir kitledir. Tarihin gücüne çokça değinen Arendt’e göre (2003: 14) insanlar tarihsel anlatılarla idare edilmektedir. Değiştirilen tarihi sunmanın en etkili yolu ise ideolojik yönlendirmeye en açık olan tarih dersleridir. Tarih kitapları aracılığıyla salt gerçek bilgi sunmak yerine, bugünün kaygılarıyla oluşturulan tarih sunulmaktadır. Günümüzde hâlâ muğlaklığını koruyan tarihsel olaylar hakkında kitaplar, mevcut ideolojinin çizgisinde kesin bilgiler vermektedir. Yetişmekte olan neslin kolektif hafızasına tarihteki belirli süreçlere değinerek, yeniden inşa edilen görelî bir tarih bilgisi işlenir. Temelî eğitim yoluyla atılan yeni hafıza geleneği, medya aracılığıyla güçlendirilir. İktidar istenen ideolojinin kabulü ve toplumsal birliğin sağlanmasında kolektif hafızayı aktif ve etkili bir araç olarak kullanır (Biletska, vd., 2014: 100-107). Geçmişe yapılan atıflarla kimi zaman korku çekiciliği yapılarak halk yönlendirilir kimi zaman da belli dönemler yüceltilerek mevcut politikayla başarıya ulaşılacağı vadedilir. Tarihten seçilen belli travmalarla halkta istenen duygu durumu oluşturulur. Kolektif bellekte seçilen travma üzerinden halk kışkırtılır veya mağduriyetin verdiği tepkisizliğe bürünmeleri sağlanır (Gümüş, 2010: 122). Dönemsel olarak müdahale edilen tarih söz konusu olunca, tarih yazıcılığı da yansızlığını yitirmiştir. Bilimsellik, mevcut ideolojinin kesin başarı veya başarısızlık olarak sunduğu tarihsel olayların gölgesinde kalmıştır. Güncel söylemlerin aksinin iddia edilmesi ise ötekileştirilmeyle sonuçlanır.

Tarih kimileri tarafından ilerlemenin devamı olarak kabul edilirken, kimileri için sürekli bir değişime maruz kalmaktadır (Iggers, 2013: 148). Fakat tarih sahnesinde sonuçlarıyla köklü değişimler getiren bir olayın, farklı dönemlerde aktarılma şeklini incelediğimizde tarihsel sürecin objektif olarak aktarılmadığını görmekteyiz. Tarih yazımındaki dönemlik değişiklikler, Platon'un yazıya olan eleştirisini akıllara getirir. Ona göre dışsal olan yazının etki gücü yüksektir. Sofistlere yönelik eleştirisinde de onların belleğe değil onun yardımcısı olan yazıya başvurduklarını ve hakikatten uzaklaştıklarını söyler. Sonlu olan bellek, daha sonra yaşayacağı ilâvelerle kirlenmeye mahkûmdur (Derrida, 2014: 62). Bu bağlamda yazılanların hakikati, o dönemin tanıklarının yaşamlarında gizlidir diyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZA VE MEDYA İLİŞKİSİ

2.1. Medya Kavramı

Kitle iletişimi önceleri disiplinden ziyade alan olarak kabul ettiği için disiplinler arası çalışmalarla zenginleşerek ilerlemiştir. İletişim alanında yapılan etki araştırmaları sonucu ortaya çıkan kuramlar, iletişimin özerk bir disiplin haline gelmesini sağlamıştır (Mutlu, 2004: 58-61). Kendi özgün kuramları sayesinde iletişimin etkileri daha net anlaşılmış ve farklı disiplinlerle olan ilişkisinde araştırma kolaylığı sağlamıştır.

Everett Rogers'e göre (1986: 200), "İletişim katılımcıların ortak bir anlaşmaya varmak üzere enformasyon yaratıp birbirleriyle paylaştıkları bir süreçtir". En sade anlamıyla iletişim, ileti alışverişi olarak tanımlanır. Buradaki iletinin kapsamına baktığımızda, fikirlerin ve farklı deneyimlerin üretim ve dağıtımı ile ekonomik ilişkileri içine alan farklı alanlarda yayılmış, uzun bir süreç olduğunu görmekteyiz (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 170).

1940'larda "kitle iletişimi" kavramını ilk kullanan isim Lasswell, iletişim araçları vasıtasıyla insanların nasıl örgütlendiğini ve siyasete yön vermede ne kadar etkili olduklarını göstermeyi amaçlamıştır (Mutlu, 2004: 177). John B. Thompson'un (2008: 49) tanımı ise şöyledir: "Enformasyon veya sembolik içeriğin sabitlenmesi ve iletimi yoluyla sembolik malların kurumsallaşmış üretimi ve genelleşmiş dağıtımıdır". Farklı tanımlara sahip kitle iletişimi veya medya kavramı özetle "Kaynak ile hedef arasındaki oluklara verilen ad" dır. Kitle iletişim araçları ortaya çıktığı tarihten itibaren insanların yaşam tarzları, düşünce yapıları ve karar vermelerinde son derece etkili olmuştur (Güz; Küçükdoğan; Sarı vd. 2002: 215). Farklı tanımlarına yer verilen medyanın başlıca özellikleri şöyle sıralanmaktadır (Mutlu, 2004: 177-178):

- Geniş bir izler kitlesi bulunmaktadır;
- İzler kitlesi farklı kültür, çevre, niteliklere sahip insanlardan oluşmaktadır;
- İzler kitle ile iletişimci birbirini tanımadıkları için, izler kitle kimliksiz bir topluluk olarak görülür;
- Medya içerikleri kamusaldır, isteyen herkes ulaşabilir;
- Medya içerikleri farklı lokasyonlarda bulunan birçok insana aynı anda ulaşır;
- Medya karmaşık, formal bir düzene sahip kurumlarca yönetilir;
- Medya aracılığıyla verilecek olan iletiler profesyonel iletişimciler ile izler kitleye ulaştırılır;
- Gönderici ve alıcı arasında tek yönlü iletişim söz konusudur. İzler kitlenin anında geribildirim vermesi kısıtlanmıştır;
- Medya iletilerine ulaşmanın kolay ve düşük maliyetli olması sebebiyle halkın çoğu tarafından kolayca elde edilebilir.

UNESCO tarafından 1980’de yayınlanan MacBride Raporu ile ilk kez küresel ölçekte iletişim sorunlarına yer verilmiştir. “Many Vocies One World” isimli raporun ikinci bölümünde iletişimin fonksiyonları şöyle sıralanmaktadır (2004: 14): Bilgilendirme, sosyalleştirme, motive etme, münazara ve müzakere etme, eğitim, kültürel destek, eğlence ve toplumsal entegrasyon. İlk madde ile kitle iletişim araçlarının öncelikli görevi olan, toplumu çeşitli konularda bilgilendirmesi ve belli bir bakış açısı kazandırması işlevi üzerinde durulur. Sosyalleştirme, eğitim, kültürel destek, entegrasyon başlıklarının ortak noktası, kamuoyu oluşturma görevini yerine getirmeleridir. Kitle iletişim araçlarının motivasyon ve eğlence işlevleri aracılığıyla, insanları rahatlatan yönleri ortaya çıkarılır. Münazara ve müzakere etme işlevinde ise toplumsal çıkarlar ön plana çıkarılır. Medya kanallarında tartışılıp sonuca bağlanmaya çalışılan konunun ulusal önemi vurgulanır. Toplumun belli bir ideoloji etrafında birlik olması amaçlanır. Bu sekiz maddeye kitle iletişim araçlarının ekonomik işlevini de ilave edebiliriz (Savaş, 2004: 2). Medya sahiplerinin ekonomik kaygıları, reklam sektörüne verilen önemden ve yayın politikalarının dönemlik değişimlerinden kolayca fark edilebilmektedir.

2.2. Medya Araçları

Kitle iletişim araçlarının en önemli görevi halkı bilgilendirmektir. Böylece aynı bilgiye maruz kalan halkta oluşan kümülatif algı, beraberinde kolektif hafızanın oluşmasını

sağlar. Diğer bir görevi, çoğunluk tarafından yeğlenen düşüncenin kabul edilmesidir. Halka sunulmak üzere seçilen enformasyonlar belli bir sıralama ve düzen içinde, kendini kabul ettirecek biçimi aldıktan sonra sunulur. Son görevi ise, oybirliğinin üretimini sağlamak amacıyla azınlık fikirlerine de yer ayrılır. Böylece kitle iletişim araçları, birleştirici ve bütünleştirici etkisiyle herkese hitap etmiş olmakla birlikte yeğlenen ideolojinin kolayca kabulünü gerçekleştirmiş olur (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 213). Kitle iletişim araçlarının her biri farklı kısıtlamalara tabidir. İzleyicilerin algılama ve etkilenme oranları da iletişim araçlarına göre farklılık gösterir. Haberleri televizyondan izleyen ile radyodan dinleyen kişilerin deneyimleri farklı olacaktır (McQuail ve Windahl, 2010: 64-65). Kitle iletişim araçları kamu nazarında farklı imaj ve etki gücüne sahiptir.

Marshall McLuhan 1967 yılında kaleme aldığı “Araç Mesajdır” kitabında, içeriğin iletide değil araçta olduğunu belirtir. Yani farklı iletişim araçları farklı kültürler ortaya çıkarmaktadır (Altay, 2005: 15). Her aracın dili ve yönelimi farklıdır. Böylece birey ve toplum üzerinde oluşturdukları etki de değişiklik gösterir.

Enformasyon, toplumda belli bir grubun veya örgütün parçası olmaya çalışan birey için oldukça önemlidir. Kitle iletişim araçları birçok farklılığı barındıran seçenekleriyle, ilgili topluluğu etrafında toplayarak, düşünme rotalarını belirler. Böylece topluluklar, karar ve yorum yetilerini kitle iletişim araçlarına teslim eder ve geleceklerini tasarlamasına izin vermiş olurlar. Aşağıda kitle iletişim araçlarının ayırt edici özelliklerinden ve toplumsal etkilerinden ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

2.2.1. Gazete

Kitle iletişim araçlarının ilki olan gazete, Avrupa’da 17. yüzyılda, Osmanlı’da ise 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır (Alemdar, 2001: 88). Gazete matbaanın keşfiyle basılmaya başlamıştır. Matbaanın keşfinden önceki dönemde kulaktan duyma haberlerin yer aldığı duyurular gazetenin ilk örnekleri sayılmaktadır (Yücel, 1998: 24).

Gazete gibi gazetecilik mesleğinin de profesyonel bir zemine oturması uzun yıllar almıştır. Fransızca “journaliste” olarak kullanılan gazeteci sözcüğünü epistemolojik olarak incelediğimizde “jour” kelimesi gün anlamındadır, “journaliste” ise günün olaylarını çözümleyen kişiye karşılık geldiğini görmekteyiz (Ramonet, 2000: 86).

Geçmiş çok eskilere dayanan gazeteciliğin eğitimi ise ancak 20. yüzyılda gelişen bir alan olmuştur (Alemdar, 2001: 88). Bu yüzden gazetecilik en genç mesleklerden biri olarak sayılır. Türkiye’de ise bu sorunu, Hürriyet gazetesinin kurucusu Sedat Simavi 1946’da gazetecilik eğitimini gündeme getirene kadar, gazetecilik usta çırak ilişkisi içinde yürütülen, herhangi bir eğitime gerek duyulmadan icra edilen bir meslekti (Yücel, 1998: 32).

Tarihle çok sıkı bir ilişkisi olan gazete, insanlık tarihi açısından en geniş kapsamlı ve en ayrıntılı bilgi sunan belge niteliğindedir (Yücel, 1998: 27). Aynı şekilde gazetenin gelişim süreci de tarihi veriler sayesinde bilinmektedir. Gazetecilik ve genel olarak iletişim, tarih ve diğer farklı bilimlerin verileri sayesinde var olmuştur (Alemdar, 2001: 258). Gazetenin tarihten kesin olarak ayrıldığı nokta ise tarih bilgi odaklıdır, haber ise iletişime dayandığı için yalnızca dikkatleri çeken konulara odaklanır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 60). Bu bağlamda gazetenin, kesin olarak objektif bilgi elde etme konusunda yeterince güvenilir bir kaynak olmadığını söyleyebiliriz. Jean-Noël Jeanneney (2006: 10), geçmiş daha objektif değerlendirme konusunda mevcut kaynakların sanıldığı kadar az olmadığını söyler. Basın haricinde, döneme ışık tutacak kişisel notlar, yazışmalar, günlükler, anma törenleri, anıt mezarların açılışı gibi kaynak ve etkinlikler daha gerçekçi bilgi edinmek için incelenmelidir.

Gazeteler insanların başkalarını, yöneticilerini, ekonomilerini merak etmeleri ve öğrenmek istemeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat insanların merakları salt doğru, tarafsız bilgi sağlayarak giderilmemiştir. Gazete var oluş tarihinden itibaren egemen gücün baskısı altında haber yapmıştır. Egemen gücün çıkarlarına hizmet etmeyenler ise cezalandırılmıştır. Örneğin 1655 yılında İngiltere’nin yönetimi elinde olan Oliver Cromwell, yapılacak olan tüm haberlerin önce kendi denetiminden geçmesini şart koşmuştur. 1712’de parlamento üyelerinin haberini yapmak yasaklanmış ve yalnızca parlamento üyelerine atıfta bulunan birçok gazeteci hapis cezasına çarptırılmıştır. Aynı dönem Amerika’da da benzer şeyler yaşanmış, gazeteler egemen gücün kararıyla kapatılmış ve gazeteciler cezalandırılmıştır (Yücel, 1998: 26-30). Biraz daha bugüne yakın bir olay olan Münih krizine³ baktığımızda, Fransız kamuoyunun büyük

³ Südet bölgesi krizi sonrasında 29 Eylül 1938’de toplanan Münih Konferansı’ndan sonra 30 Eylül gecesi İngiltere, İtalya, Fransa ve Almanya arasında imzalanan ve Çekoslovakya’nın Südet bölgesinin Almanya’ya verilmesini isteyen antlaşmadır. Bkz. Jürgen Zarusky, Martin Zückert, Das Münchener

çoğunluğunun Münih yanlısı olduğu ve kaşıt görüştekilerin komünist ya da bağlantısızlardan oluştuğu iddia edilmiştir. Birkaç aşırı sol gazete dışında diğer hepsi kamuoyunun hitlere karşı olmadığı mesajını vermiştir. Fakat daha sonra tarihçiler tarafından yapılan araştırmalar, öğretilenden çok farklı bir gerçek ortaya koymuştur. Basın, kamuoyu hakkında bilgi edinmeye çalışan siyasetçileri yanlış bilgilendirmiş ve istediği sonucun oluşmasını sağlamıştır (Jeanneney, 2006: 13). Basının içinde bulunduğu durumu Alemdar (2001: 274) şu sözlerle ifade etmiştir: “İki yüzyıla yaklaşan bir basın tarihi geçmişinde basının özgür olduğu dönemler neredeyse siyasal iktidar boşluklarının olduğu dönemdir”. 18. yüzyıla girilmesiyle basılan gazete sayısının artışı, haber yapısında gerçekleşen değişimi de beraberinde getirmiştir. Gazetelerin üzerindeki baskı biraz daha azalmış, yalnızca seçkinlerin gazetesi olmaktan çıkıp, asıl işlevi olan haber verme konusunda ilerleme kaydetmiştir. Gazetelerin yaşadığı bu değişim üzerinde rolü olan iki büyük olay; Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali’dir. Fransız İhtilali ile gazeteciler ilk kez siyasi hayata yön veren aktörler olmuştur. Bu iki büyük olaydan sonra fikirler geçmişe nazaran daha özgürce ifade edilebilmiş ve siyasi haberler rahatlıkla haber yapılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda İngiltere’de yaşanan endüstri devrimiyle gazete topluma iyice yayılmış ve gazeteciler daha fazla okuyucunun dikkatini çekmek için gündemi dikkatle takip etmeye başlamıştır. Bu dönemde gazetecilerin ilkesi halkın ilgisini çekecek haber yapmak olmuştur (Tokgöz, 2006: 62-79). Basının yaşadığı bu değişimi, III. Cumhuriyet döneminde Fransa’nın “gerçek ile düzmece arasındaki tarafsızlık” yaklaşımı dramatik biçimde özetlemektedir (Jeanneney, 2006: 114). Görevi, günün olaylarından halkı haberdar etmek olan gazeteciler, günün olaylarını belli perspektiflerden ele alarak, dikkatleri çekmeyi amaçlamıştır. Basının özgürleşme süreci, devlet sırları ile yayınlanan haberler arasındaki ayrımın iyice yerleşmesi şeklinde özetlenebilir.

Gazetenin geçmişten günümüze gelişimine baktığımızda ilerleyişi olumlu görünmektedir. Fakat sansür gibi özgürlüğü kısıtlayıcı, baskıcı bir uygulamamanın bile geçmişte uygulanışı ile günümüz uygulama biçimini kıyasladığımızda, onun da tıpkı ideoloji gibi kendini fark ettirmeden dolaştığını görmekteyiz. Ramonet (2000: 56-58) günümüz sansürünü Cezayir Savaşı’ndan örnek vererek açıklar. Savaş sırasında askeri yönetimin sansürüne maruz kalan gazeteciler, yayımlayamadıkları yazıların yerlerini

boş bırakarak uğradıkları engeli fark edilir hale getirirlermiş. Günümüzde ise istenmeyen bir haber başka bir haberle gizlenmektedir. Sürekli yeni enformasyon üretmeye çalışan medya kanalları, tüketilmeyi bekleyen birçok haberin içinden bazılarını seçerler ve insanlar hangi haberin eksik olduğunun farkına bile varamaz. Bu durum direkt uygulanan sansüre göre daha tehlikelidir. Basın ataşeleri ve halkla ilişkiler uzmanları otoritenin uyguladığı sansürü, demokrasi kılıfıyla sunmaktadır. Haber dolaşımını kesme, kısıtlama, yayın yasağı getirme anlamına gelen sansürün uygulama biçimi artık çok fazla enformasyonu bayağılık katarak sunmak olmuştur (Ramonet, 2000: 32). Alışılmışın dışında haber yapma arzusu, dışlanma endişesinden kaynaklı ekonomik ve siyasi etkiler olarak iki maddede özetlenebilir (Bourdieu, 1997: 25).

Haber dünyasının sanayileşmesi sonucu, gazeteciler özgünlüğünü ve önemini yitirmiş, medya işçileri olarak görülme başlanmıştır (Ramonet, 2000: 61). Sürekli dikkat çekici haber yaparak mevcut ideolojinin sürdürülmesine katkıda bulunan gazeteciler, mesleğin itibarını zedelemiştir. Bourdieu (1997: 24) gazetecilerin haber yapma şeklini şöyle özetler: “Gazetecilerin özel gözlükleri vardır ve bunlarla bazı şeyleri görürlerken bazılarını görmezler ve gördükleri şeyleri de belli bir tarzda görürler”. Birey, gazetenin bu yanlı yaklaşımın farkındalığı içinde, entelektüel birikimine güvenerek okumasını yapsa da metin kişinin birikimini arka plana atarak baskın konuma geçer (Postman, 2004: 63). Gazetenin, her sınıftan birey üzerinde değişen düzeyde etki gücü bulunmaktadır.

2.2.2. Radyo

1920’de ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde yayın hayatına giren radyonun dünya geneline yayılması 1930’dan sonra olmuştur. İnsanlar en kısa ve öz haberlere ulaşma aracı olarak radyoyu tercih ederler (Kasım, 2011: 64). Radyo yayınlarının propaganda, haber verme, reklam, eğlendirme ve bilgilendirme olmak üzere beş ana görevi vardır (Aziz, 2002: 55).

Radyonun en çok itibar görüp, talep edildiği dönem okuma yazma oranlarının düşük olduğu ve televizyon yayınlarının henüz tam anlamıyla hayata geçmediği II. Dünya Savaşı sırasında olmuştur. Bu dönemde siyasal önderler tarafından etkili ve kolayca herkese ulaşan bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Tokgöz, 2006: 402-403). Radyonun en etkili olduğu siyasi olaylardan biri de 1932 yılında gerçekleştirilen

Amerika başkanlık seçimleridir. Roosevelt ve Hoover arasındaki rekabeti, sesi daha “radyojenik” olan Hoover kazanmıştır. Daha sonra kendisi halka direkt seslenebileceği bir yayın sayesinde liderliğini pekiştirmiştir (Jeanneney, 2006: 154). Radyo yayınlarının halk üzerinde oluşturduğu büyük etkiyi fark eden devletler, bu medya aracını kontrol altına almıştır. Devlet tarafından gerçekleştirilmeye başlayan yayınlara, kamu hizmeti yayıncılığı ismi verilmiştir (Çoban, 2007: 140). Türkiye’de radyo yayınları genellikle siyasi gündem tarafından belirlenmiştir. Özellikle Demokrat Parti döneminde iyice artan siyasi yayınlardan dolayı “partizan radyo” yakıştırması ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2003: 302-303).

Kitleler üzerinde etkisi fark edilen radyo, farklı iletişim kuramcılarının araştırmalarına konu olmuştur. Bunlardan ilki, akademik ve ticari çıkarlar arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalarda bulunan Lazarsfeld ve arkadaşları olmuştur. “Radyo Araştırma Bürosu” adıyla kurdukları araştırma merkezinde, radyo yayınlarının etkilerine yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Bir diğer araştırma, 1940’larda Herta Herzog’un ortaya koyduğu “kullanımlar ve doyumlar” yaklaşımıdır. Herzog bu yaklaşımla radyo dinleyicilerinin beklenti ve doyumları üzerine araştırmalar yapmıştır. Bu yaklaşım, iletişim araçları ve izler kitle arasında meydana gelen karşılıklı etki sürecini incelemiştir. Araştırma sonucunda, izler kitlenin etken veya edilgen konumu ile ilgili fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır (Mutlu, 2005: 59-65). 1950’lerde televizyonun yaygınlık kazanmasıyla radyoya olan ilgi yavaş yavaş azalmaya başlamıştır.

1996 yılında televizyonun bayağılığı üzerine eleştiride bulunan Bourdieu, günlük ciddi olarak değerlendirilebilecek gazeteleri okuyup, farklı dilde radyo kanallarını takip edenlerle, gündemi televizyondan takip edenlerin arasındaki farka değinir ve salt televizyon izleyicisinin hiçbir enformasyona sahip olamayacağını söyler (1997: 23). Bourdieu’nun televizyona yaklaşımından radyonun daha saygın bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kitle iletişim araçlarına göre radyonun kalıcılığı daha az olduğu için daha güvenilir bir izlenim bırakmaktadır. Fakat bu durum onun her zaman doğru haber yapan bir medya olduğu anlamına gelmez. Gazete ve televizyon tarafından yapılan haberlerin, bir süre sonra gerçekliğini araştırmak radyo yayınlarına göre daha kolaydır (Ramonet, 2000: 47). Adorno ve Horkheimer (2010: 164) ise radyonun herkesi eşit ölçüde dinleyici kabul ederek, otoriter bir biçimde aynı içeriğin farklı kanallardan aktarıldığını söyler.

Radyonun gazete ve televizyonun aksine insanları yaptıkları işten alıkoymadan, her mekânda işitsel olarak kullanılması en büyük avantajıdır. Siyaset tarihinde de birçok önemli propagandanın yayılmasını sağlayan radyo, günümüz yeni iletişim teknolojilerine rağmen varlığını sürdüren bir kitle iletişim aracıdır.

2.2.3. Televizyon

1950-1960 yılları arasında tüm dünyaya yayılan televizyon, kısa sürede diğer kitle iletişim araçları içerisinde en etkili ve en çok tercih edilen olmuştur (Tokgöz, 2006: 403). Yüzyıllar önce insanların toplumsallaşması Katedraller tarafından sağlanırken, günümüzde bu görevi televizyonlar milyonlarca insanı aynı programın karşısında toplayarak yerine getirmektedir. En çok izlenen televizyon programlarını incelediğimizde, bunların topluma bellek edindirmekten ziyade, şimdinin ideolojisini tekrarlayan yayınlar olduklarını görmekteyiz. Geçmiş, televizyon karşısında yenik düşürülmüştür. Televizyon geçmişi istediği gibi değiştirmekte, tüketmekte, ideolojisine göre yeniden üretmektedir (Oskay, 2000: 333). Geçmiş, şimdi, gelecek olarak yapılan sınıflandırmanın yerini medyanın anıdalığı almıştır (Virilio, 2003: 113). Medyanın sürekli ve yoğun olarak sunduğu enformasyonlar, hafızaları ıvır zıvırla dolu bir ardiye haline getirmiştir. Yalnızca şimdiki yaşayan bireyler, olaylar arasında bağlantı kurmaktan aciz, sorgulama gereksinimi duymayan canlılar haline gelmiştir.

Mahmut Mutman, (1995: 51-53) televizyonun unutturma özelliği üzerinde durarak onu birtakım görüntü ve sözlerin atıldığı mezarlığa benzetir. Televizyon her şeyi imgeleştirerek, kendisinin gerçek olarak algılanmasını sağlamaktadır. Sürekli bir yeniden üretim süreci içerisinde olan televizyon, bu özelliğiyle tarihi yok sayarak kendi ürettiği gerçeklerini yaymaktadır. Bu yaklaşım biçimi, geçekleri çarpıtmakta ve kolektif hafızanın yanlış yönlendirilmesine sebep olmaktadır.

Kitle iletişim araçları içinde gerçeklere daha yakın gibi duran televizyon bu ikna ediciliğine güvenerek gerçekleri çok rahat çarpıtabilmektedir. Televizyon kendine özgü bir gerçeklik oluşturup bunu sunmaktadır. İnsanları birbirine bağlayan en önemli unsur olan kültür, televizyon tarafından oluşturulur ve insanların bu yapay kültür doğrultusunda düşünüp, hareket etmesi sağlanır. Televizyon insanların, sunduğu egemen ideolojinin dışına çıkılmasını engeller, tek tip düşünen bir toplum oluşturur (Poyraz, 2002: 22-23). Postman, (2004: 18) toplumda yaygın kullanılmakta olan iletişim

aracının, kültürün şekillenmesinde başat rol üstlendiğini söyler. Çünkü kültür başta sözler olmak üzere, resimden yazıdan ve her türlü iletişim aracından etkilenecek yeniden oluşur. Televizyon olaylara hangi açıdan bakılacağını ve önem derecelerini belirler. İnsanlar da belirlenen çerçevede düşünüp konuşarak televizyon aracılığıyla kültüre şekil verir. McLuhan, (2001: 88) yaygın kullanılan iletişim aracının kültür üzerindeki etkisini görsel iletişim araçları üzerinden açıklar. Ona göre, görselliğin ön plânda olduğu içerikler yoğunluktaysa, insan beyni diğer duyularına yeterince ağırlık veremeyecektir.

Özellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan insanlar, kitle iletişim araçları ile aralarında sıkı bir bağ kurmaktadır. Onlar için televizyon izleyicisi olmak kolayca yerine getirebildikleri bir eylemdir. Kitle iletişim araçlarına olan bu yoğun ilgileri onların bakış açılarını daraltır, toplumsal sorunlarla ilgili gerçekçi kararlar vermelerini hatta bu sorunlar üzerine düşüncelerini engeller. İlginç olan nokta ise bu kişiler televizyonu çok sevdiği için değil, gerçek hayattan bir kaçış olarak gördükleri için tercih ederler. Televizyonun sunduğu kurmaca dünya onlar için artık alışkanlık haline almıştır (Oskay, 2000: 334). Televizyonda söylemin sözcükler yerine görüntülerle yansıtılması, onu daha etkili ve kolay anlaşılır kılmaktadır (Postman, 2004: 16).

Televizyon kitleleri her türlü aşırılığa alıştırmakla duyusal mahrumiyete yol açar. Dünyanın her yerinde meydana gelen kazalar, skandallar, krizler izleyicileri kısa bir süre şaşırtmaktan başka bir etki oluşturmazlar (Virilio, 2003: 38-39). Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması izler kitleyi, bir noktaya kadar öncekinden daha fazlasını talep eder hâle getirmiştir (Jeanneney, 2006: 199). Bourdieu (1997: 15-21) televizyonu “simgesel bir baskı aracı” olarak tanımlar ve simgesel şiddetin tek suçlusunun onu uygulayanlar olmadığını, maruz kalanların da tepkisizlikleriyle bu sürece ortak olduğunu söyler. En az maliyetle en fazla izleyiciye ulaşmayı amaçlayan televizyon, keskin farklılıkları silikleştirerek herkese hitap etmeye çalışır. Dikkat çeken, bayağılık ve aşırılıkla dolu programlara fazlasıyla yer verir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 142). Televizyon haberlerinde dramatik unsurlar aracılığıyla gerçekler değiştirilerek daha dikkat çekici hâle getirilir. İzleyici kitlesini genişletebilmek için duygusal faktörlere fazlasıyla yer verilir. Tekdüze olan insan yaşamına, televizyon kurmaca içerikleriyle farklı bir duygu, deneyim katmış olur (Poyraz, 2002: 70). Demagojik basın haberleri, olayları en dramatik şekilde sunarak ve sansasyon katarak dikkatleri çekmeye çalışır.

Güvenilir medya ise bayağılıklara yer vermeden, duygu şoku yaratma çabasına girmeden, verilerden hareketle ölçülü haber yapmaya çalışır. Fakat diğer kitle iletişim araçlarına göre daha baskın olan televizyon, haber programlarının içerik ve sunumunu heyecan oluşturacak biçimde tasarlamaktadır. Haberin gerçekliği, oluşturduğu heyecanla denk tutulmuştur. Bu yaklaşım da haberleri basitleştirerek, izleyici toplamaya çalışan görüntüler yığını haline getirmektedir (Ramonet, 2000: 24). Televizyon, izleyicinin haz almasını, eğlenmesini her şeyin üstünde tutarak birçok meseleyi eğlence malzemesi haline getirir. Her türlü dramatik haber başka bir şeyle ilişkilendirilir ve bireyde üzülecek bir şey olmadığı hissi oluşturulur. Yani aslında haber programlarının da amacı, insanların sorgulamasına izin vermeden onları eğlendirmektir (Postman, 2004: 102).

Yukarıda daha çok medyanın gerçekleri çarpıtması ve insanları etkilemek için uyguladığı yöntemlere yer verilmiştir. Medyaya farklı bir açıdan yaklaşan Stuart Hall, televizyon üretimi (kodlama) ve tüketimini (kod açımı) gösterge bilimsel olarak kavramsallaştırdığı bir model oluşturmuştur. Bu modelde televizyon tarafından sunulan iletilerin farklılaştırılıp, yanlış bilgi verilmesinden bahsedilmez. Televizyon tarafından sunulan iletiler, kodlanmış anlamlar bütünüdür ve sanat, siyaset, ideoloji gibi kavramlar tarafından oluşturulan bir içeriğe sahiptir. Televizyonda içerik üretenler, izleyicilerden istenen anlamı çıkarmaları için kodlama üzerinde fazlasıyla emek harcarlar. İzleyiciyi edilgen değil, etken olarak gören bu model kod açımı sırasında istenen sonucu elde etmeme ihtimalini göz önünde bulundurur. Oysa birçok araştırmacı izleyicilerin, diğer deyişle kod açıcıların etken görülmeyle birlikte seçtiği televizyon içeriğini özgürce değerlendirme gücüne sahip olmadığını söyler. Gönderilen mesaj ve iktidar tarafından kurulu ideoloji, bireyleri sınırlayan unsurlardır (Mutlu, 2004: 184-185). Hall (2007: 485-487) televizyon mesajlarını üç kuramsal pozisyonda ele alır. İzleyici kod açımında mesajları olduğu gibi kabul edip, istenen anlamı çıkarabilir. *Dominant-hegemonik* olarak adlandırılan bu pozisyonda, iletişim profesyonelleri iletileri hegemonik olarak izleyicilere sunar. İzleyicinin medya mesajını olduğu gibi kabul etmediği ve hegemonik anlamın farkında olduğu pozisyon ise *müzakereci okuma* biçimidir. Burada izleyici kendi ideolojisi ve sunulan ileti arasında orta yol bulmaya çalışır. Son olarak *muhaliif pozisyonda* olan izleyiciler iletinin ulaşmak istediği amacın farkındadırlar ve gönderilen ileti ile tamamen farklı bir ideolojiye sahiptirler.

Hall ile benzer görüşte olan Thompson da (2008: 47) kitle iletişim araçlarının eleştirel yetenekleri körelttiği, dikkatleri istediği noktada topladığı ve anlık doyum sağladığını ileri süren yaklaşımların önyargı içeren bir değerlendirme olduğunu ve medyanın modern dünya üzerindeki etkilerinin anlaşılmasını engellediğini söyler. Ona göre birey sorunsuz bir şekilde medya ürünlerini alımlayan, salt edilgen seyirci olarak kabul edilemez.

Televizyon insanların en yakın arkadaşı, en iyi öğretmeni olmuştur. En küçüğünden, en yoksuluna kimse onu izlemekten alıkonulamaz. En iyi eğitim sistemi dahi onun belirleyiciliğinin dışına çıkamaz. Toplumunu ilgilendiren her türlü konu televizyonun da konusudur. Yani siyaset, ekonomi, din, bilim, eğitim gibi konulara yaklaşım biçimi televizyon tarafından oluşturulur (Postman, 2004: 91). Bu bağlamda günümüz toplumunda bireyler kendilerini televizyondan uzak tuttuğunu düşünse de eğitimden kültür, siyasete kadar her alanda gündemi belirleyen televizyonun etkisinden uzak kalmaları mümkün değildir.

2.2.4. Sinema

1800'lü yıllarda Avrupa'da sessiz ve kısa süreli çekilen görüntüler sinema tarihinin başlangıcı sayılmaktadır. İlk sesli film ise 1926 yılında Amerika tarafından gösterime sunulmuştur. 1930'larda renkli filmler çekilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Amerika gücünü keşfettiği sinemayı propaganda aracı olarak kullanmıştır. 1960-1970'li yıllara gelindiğinde Hollywood dünyaca ünlü bir sinema sektörü haline gelmiştir. Türkiye'de ise ilk sinema salonu 1908 yılında açılmış, ilk film 1918 yılında çekilmiştir (Gönenç, 2007: 99-100).

Diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi sinema için de önemli olan ticari başarıdır. Çekilen sinema filmleri, herkese hitap etmeye çalışan sığ bir yapıdadır. Bir yandan maddi kültürün üretimine katkıda bulunarak toplumsal yapıyı etkilerken diğer yandan reklam gelirleriyle sistemin devam etmesine katkı sağlar (Arslantepe, 2007: 307).

Sinema gerçekliğe en yakın olan sanat dallarından biri olarak değerlendirilir. Fakat özellikle de son zamanlarda dijital film setleri sayesinde mekân ve nesnelere bile ihtiyaç duyulmaksızın istenen gerçeklik oluşturulmaktadır (Erkılıç ve Erkılıç, 2007: 289-291). Oluşturduğu bu gerçekçi duyguyu, seçtiği bir ulusu, ırkı, tarihsel bir olayı veya kişiyi

övmek ya da yermek için kullanır. Kullandığı bu yöntemle algılar üzerinde önemli ölçüde istediği etkiyi yakalar. Özellikle Hollywood yapımı filmler, Amerika'nın işlediği insanlık suçlarını, oluşturduğu bir süper kahramanla etkileyici bir başarı öyküsü haline getirebilmektedir. Farklı biçimde ülkelerin imajına büyük bir darbe vurabilmekte veya aniden en cazip turizm mekânı haline getirebilmektedir. Belgesel niteliğinde, yapmacık efektlerden uzak, tarihsel öğreticiliğiyle dikkatleri çeken yapıtlar, gerçeği çarpıtmada daha etkilidir. Egemen sınıfın etkisi her alanda kendini göstermektedir. Her ne kadar tarihsel belgelerle eserlerinin inandırıcılığına güç katsalar da, tarafsızlık söz konusu değildir.

ABD sinemasına baktığımızda faciaları görsel bir zevk haline getirdiğini hatta kimi zaman komik halde sunduğunu görmekteyiz. İnsanların gerçek yaşamlarında çok nadir rastlayacakları kazalar, doğal afetler sıradan olaylar haline gelir. Şiddetle ve gerçek dışı efektlerle donatılmış görsellere alışan izleyici daha fazlasını istemeye başlar. Kurgulanan dünya hikâyelerinin izleyicisi olan bireyler artık gerçeklerden kopmuş, kitle iletişim araçları içinde benliğini kaybetmiştir (Virilio, 2003: 88-89). 1900'lü yıllarda Sovyet sinemasının devletleştirilmesi gibi bir durum Hollywood sineması için söz konusu olmadıysa da, ideolojik ve siyasal olarak fazlasıyla kontrol altına alınmıştır (Virilio, 2003: 27). Hollywood, tüm dünyaya ideolojisini yüklediği filmi izlettikten sonra eleştirisi de yine kendileri, Amerikan üniversiteleri tarafından yapılmaktadır (Alemdar, 2001: 278).

Sürekli ilerleme halinde olan sinema gerçek hayattan çok farklı bir yol izlemektedir. Görsel, işitsel teknolojilerin yoğun bir şekilde kullanıldığı endüstriyel sinemada, geçmiş ile gelecek karıştırılmış, başlangıçlar ve bitişler yer değiştirmiştir. Fakat insanlar her şeyin ters çevrilip sunulduğu bu medya içeriklerini sorgulama gereksinimi duymadan izlemektedir. Bu durumun sebebi ise, televizyonun birkaç saat yayın yaptığı günlerden tam gün yayına geçmesi ve gerçek zamanlı yayınlarla kamuoyunun inanma sınırının fazlasıyla genişletilmesidir. İnsanlar artık herhangi bir eleştiriye veya kanıtı ihtiyaç duymadan ikna olmaktadır (Virilio, 2003: 83-85). Yalnızca ekrana yansıtılan üzerinde değerlendirme yapan kitleler, gösterilenin bütünü değil seçilen belli bir bölümden oluştuğu gerçeğini hesaba katmazlar (Bonitzer, 2006: 84).

Sinema ile ilgili önemli konulardan biri de yan ürün etkinlikleridir. Toplumunu sürekli tüketime yönlendirmenin en etkili yolu olan reklamlar dışında farklı birçok yöntem kullanılarak büyük kazançlar elde edilmektedir. Örneğin, Harry Potter ve Yüzüklerin Efendisi gibi global üne sahip filmler, karakterlerinin oyuncakları, bilgisayar oyunları ve çeşitli kıyafetleriyle kitleler tarafından büyük ilgi görür. Bu tarz tüketim alışkanlığı, beraberinde yeni kültürel pratiklerin yerleşmesine de sebep olur (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 195). Sinema filmleri kitleleri reklamını aldığı ürünlere özendirirken, halkla ilişkiler faaliyetlerine de başvurur. Örneğin filmin gala gecesinde, sponsor olan bir çok firma, ünlülerin giyecekleri kıyafetleri seçerek yılın moda akımına yön verir.

İnsanların duyguları üzerinde oldukça etkili olan sinema, iktidar tarafından ulusal ve uluslararası çıkarları doğrultusunda kullanılır. İzleyiciyi etkilemek için oluşturulan sinema filmleri ekonomik veya siyasi çıkarlar etrafında oluşturulur. Bu yüzden bütün filmler politiktir. Sinema değişen amaçlar doğrultusunda kültür, sanat, tarih, tanıtım veya propaganda aracı olarak kullanılabilir. Kısaca sinema da diğer kitle iletişim araçları gibi insanlara ne düşünmeleri gerektiğini söyleyen bir aygıttır.

2.2.5. Yeni Medya

Yeni medya geleneksel kitle iletişim araçlarının hem devamı hem de onların teknolojik anlamda dönüştürülmüş halidir. 1970'lerin sonlarına doğru bilgisayar ve bilgi-işlem alanından gerçekleştirilen çalışmaların iletişim alanında uygulanmaya başlamasıyla yeni medya oluşmaya başlamıştır (Törenli, 2005: 88). Yeni medyayı diğer iletişim araçlarından ayıran en önemli özellikleri, interaktif olması, multimedya içeriği ve ağ yapılı olmasıdır (Aydın, 2011: 105).

Yeni medyanın başlıca avantajları şöyle sıralanmaktadır (Törenli, 2005: 94-97):

- Daha düşük maliyetle daha fazla ve daha hızlı veri sunmaktadır.
- Yenilikçi özellikler sayesinde kolayca taşınabilir hale gelmiştir.
- Herhangi bir uzmanlık gerektirmeksizin basit kullanımıyla herkese hitap etmektedir.
- Gelir kaynağı olarak kullanıldığı takdirde, ekonomik gelişime fayda sağlamaktadır.

- Çift yönlü iletişim imkânı sunmasıyla, hedef kitleyi öne çıkarmış ve hedef kitlenin geri bildirimleri önem kazanmıştır.

Yeni medyayla ilgili üç kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki Murdock, Golding ve Garnham gibi kuramcıların yeni medyayı *ekonomi-politik* açıdan incelemesidir. Bu kuram, yeni medya teknolojilerinin tüketimi artırma yönünde bir araç olarak kullanıldığı görüşünü savunur. İkincisi, post-yapısalcı kuramın görüşlerinden etkilenecek yeni medyayı, *toplumsal-kültürel* pratikler ışığında inceleyen görüştür. Bu görüş, bireylerin sanal ortamda kullandıkları kimlik biçimleri ve kullanıcıların alımlamasına odaklanır. Sonuncusu ise, yeni medyayı *liberal-çoğulcu paradigma* bağlamında inceleyen ve demokrasinin işlerliğini sorgulayan görüştür. Bu yaklaşım, teknolojiye herkesin eşit ulaşabilmesi gerektiğini savunur (Aydın, 2011: 107-108).

Geleneksel medya araçlarındaki tekelleşme yapısı çok sesliliğin önüne geçerken, yeni medya bu tür baskılardan uzak, çok sesli bir yapıya sahiptir. Bu özgürleşme sonucu ortaya çıkan yeniliklerden biri olarak, kullanıcıların oluşturduğu elektronik gazeteleri örnek verebiliriz. 1960’larda baskı ve dağıtım sürecini hızlandırmak amacıyla elektronik gazete çalışmalarına başlandığı bilinmektedir (Tokgöz, 2006: 78-83). Gazeteler, internetin yaygınlaşmasıyla sanal ortamda en çok tercih edilen kitle iletişim aracı olmuştur. Bu durum gazetelerin tirajlarının büyük oranda düşmesine sebep olmuştur.

Yeni medyanın toplumsal etkilerine baktığımızda, daha atomize bireyler yetiştirdiğini görmekteyiz. Bu durum sanal dünyada farklı toplumsal yapının oluşmasına sebep olmuştur (Binark, 2007: 23). Bu toplumun bireyleri, isterlerse kimliklerini açıklamadan anonim olarak kurdukları iletişimde nefret söylemi başta olmak üzere, aşırılık içeren paylaşımları rahatça yapabilmektedir. Geleneksel medya bireyleri seyirci veya okuyucu olarak tanımlarken, yeni medya hedef kitesini “kullanıcı” olarak tanımlamaktadır. Kullanıcılar aynı zamanda içerik üretme fırsatına sahip bireylerdir (Birsen, 2013: 27). Kullanıcılar tarafından üretilen içeriklere “kullanıcı türevli içerik” denilmektedir (Binark ve Löker, 2011: 10). Bu içeriklere sosyal medya, bloglar, video paylaşım ağları ve kullanıcı yorumları örnek verilebilir. En yaygın kullanıma sahip olan, sosyal medya mecralarından bazıları Twitter, Tumblr, Facebook ve YouTube’dur.

Yeni medya, bireylere medya okuryazarlığı konusunda da geleneksel medyadan farklı bir yol çizmektedir. Kullanıcılar fikirlerini daha özgür biçimde dile getirmekte, gündem

oluşturabilmekte ve siyasal hayata katılabilmektedir (Binark ve Löker, 2011: 11). Örneğin, sosyal medya üzerinden örgütlenen bir grup ülkenin geleceğinde etkili olacak sonuçlar doğurabilmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Arap Baharı olarak adlandırılan olaylarda, Orta Doğu ülkelerinin rejime karşı gerçekleştirdiği ayaklanmadır. Bu ayaklanmalar kimi zaman mevcut rejime son vermiş, kimi zaman ülkenin itibarını zedelemiş, kimi zaman da ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir. Bazı ülkeler tedbir amaçlı internet ve sosyal medyayı denetimi altında tutmakta ve halka kısıtlı kullanımla sunmaktadır. Bu tarz uygulamaların çözüm olmadığını yaşanan olaylar göstermektedir. Günümüz iktidar sahiplerinin, yeni medyanın gücünü dikkate almaları ve sanal dünyanın gündemini takip etmeleri elzem bir hal almıştır.

2.3. Medya ile Kolektif Hafıza İlişkisi

İnsanlık tarihi boyunca birçok kez hafızalardaki bilgi onarım görmüş, bazen de tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiştir (Kaplan ve Kaplan, 2007: 109). Kitle iletişim araçlarının yaşamın bir parçası olmasıyla birlikte aynı geçmişin birçok farklı anlamı ortaya çıkmıştır. Modern dünyada kolektif hafıza medya dolayımında oluşturulmaktadır. Medya ise sürekli olarak gerçekliğin sembolik üretimini yapmaktadır. Kullandığı dil ve görsellerle, kuşkuyla fazla yer bırakmadan toplumu inandırma gücüne sahiptir. Medyanın bu gücü iktidarın çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır. Sabit olmaktan ziyade sürekli değişime açık olan kolektif hafızaya medya aracılığıyla oluşturulmuş geçmiş, çıkarı doğrultusunda topluma gururla veya öfkeyle hatırlatılır.

Medya çalışanları olaylara genellikle bir tarihçi gibi yaklaşmaz. Bellekleri olaylardan ziyade öykülerin kronolojik sıralanışıyla doludur. Çünkü meslekleri şimdinin olaylarını yüceltirken, geçmiş olayları genelde yok sayar. Kamuoyu kavramına daha yakından baktığımızda, medyanın bu yöneliminin sebebi anlaşılmaktadır. Kamuoyu; sabit olmayan, bir konu hakkında ikna edildiği an yönünü değiştirebilen, belleksiz, anlaşılması zor, tehlikeli, uyumsuz ve soyut bir yapıya sahiptir (Jeanneney, 2006: 8). Bu bağlamda başlangıçta yazılı, devamında görsel işitsel medya araçları kamuoyuna nasıl ulaşacakları konusunda yöntemler geliştirmiştir. Jeanneney (2006: 9) kamuoyu

araştırmalarını, dikkate alınışları bakımından Prokrustes'in yatađına⁴ benzetir. Medya geçmişi istediği gibi kullanırken, kamuoyunu da belirlediği sınırlara hapseder. Kolektif hafızanın geçmiş kadar gelecek hakkında bilgi sahibi olmasında birincil kaynak medyadır (İnce, 2010: 17).

Kitle iletişim araçları, toplumun bilinç çerçevesini oluştırmada başat rolü üstlenmektedir. Bu bağlamda toplumsal algının inşasını yapan kitle iletişim araçları, bireylerin mevcut ideoloji etrafında toplanmasını sağlar (Taşkıran ve Yılmaz, 2007: 31). İnsanların haber edinme ihtiyaını gideren kitle iletişim araçları, topluma yaşanan olayları bütünsel olarak sunmak gibi kritik bir göreve sahiptir. Olayların seçimi ve sunum şekli toplumun belli bir fikir etrafında toplanmasını ve belleklerini bu bağlamda şekillendirmelerini sağlar.

Kitle iletişim araçları, olayların doğru olup olmadığına karar veren güç haline gelmiştir. Gazete, radyo, televizyon yanlış bir olayı doğru olarak duyurup, halkı buna inandırma gücüne sahiptir (Ramonet, 2000: 52). Bunun en önemli rneği Körfez Savaşı'dır. Körfez Savaşı, ABD'nin CNN (Cable News Network) televizyonu aracılığıyla eş zamanlı, yoğun biçimde yayın yaptığı ilk savaştır (zkaya, 1997: 567). CNN kendisini Bağdat ve Washington arasındaki gerilimi azaltmaya çalışan bir kanal olarak göstermiştir. ABD Başkanı George Bush ve Irak lideri Saddam'ın da gelişmeleri CNN'den takip ettiği söylentileri yayılmış, böylece haber yaparken tarafsız, salt gerçeği sunuyormuş gibi bir etki oluşturulmuştur (Atabek, 1995: 194). Fakat medyadaki söylemleri belirleyen ordu ve yönetim olmuştur (zkaya, 1997: 577). CNN sık sık savaş bölgesinden haber veriyordu fakat bunlar çok kopuk, birbiriyle bağlantısı olmayan enformasyonlardı. Amerika'nın gücü ve bu gücü asla orantısız kullanmadığına dair, yüceltici ve tek taraflı haberler yapılıyordu. İzleyiciler herhangi bir çatışma sahnesine yer vermeyen CNN kanalını, tüm ayrıntılarıyla savaşı takip ettiklerini dşunerek dikkatle izlediler. Medyanın son derece etkin olduğu bu savaş belki de insanların şimdiye kadar hakkında en az bilgiye sahip oldukları savaştı (Said, 2004: 442). CNN'in baskın bir şekilde oluşturduğu gerçekçi, tarafsız ve anında yayıncılık algısından etkilenen diğer medya kanalları, zgn haber yapmak yerine CNN'i taklit etmiştir. Bu

⁴ Prokrustes: Yunan mitolojisinde geçen bir hayduttur. Prokrustes gasp ettiği kişileri demirden bir yatağa yatırırmış. Eğer kişinin boyu yataktan uzunsa ayaklarından kesermiş yok eğer yataktan kısaysa kolları ve bacaklarından uzatarak ldrrmş.

durum emperyal isteklerin eleştirisiz bir şekilde yerine getirilmesini ve dünyaya duyurulmasını sağlamıştır.

Gazetelerin savaşla ilgili haberleri, televizyon kadar olmamakla birlikte rıza üretiminin bir parçasıydı. Televizyon haberlerinde aşırı duygu kullanımı ve çarpıtılan gerçekler, eş zamanlı yayın sayesinde istenen etkiyi oluşturmuştur (Özkaya, 1997: 575). Televizyon Körfez Savaşı hakkında yaptığı haberler sayesinde, diğer kitle iletişim araçlarıyla arasındaki farkı açmıştır. Başta basını takip ederek, basınla aynı çizgide haber yapan televizyon artık kendi kurallarını belirleyip, basını da bu doğrultuda yönlendirmiştir. Savaşın haberini yapan gazetecilerin %84'ü televizyon yayınlarını takip etmiş ve bu doğrultuda haber yapmıştır. Diğer medya araçlarında olduğu gibi bilgi verme, eğlendirme, vakit geçirme gibi fonksiyonların ötesinde, insanlara gerçekler çok farklı biçimde sunulmuş, istenen algı oluşturulmuştur (Ramonet, 2000: 29-43).

Eşzamanlı kitle iletişiminde eleştirel yaklaşan kültür kuramcısı Byung-Chul Han (2018: 12) bu durumun farklı görüşleri ortadan kaldırarak çoğunluğun aynı görüş etrafında toplanmasına sebep olduğunu söyler. Eş zamanlı yayınların ortaya koyduğu tek örnek, ötekini ortadan kaldırır. Böylelikle egemen sistem kolay bir şekilde sabitlenmiş olur. Körfez Savaşı'nda medya her zamanki gibi, gerçeği sunmak yerine çıkarı doğrultusunda oluşturduğu temsilleri kitlelere izletmiştir. Amerika, CNN aracılığıyla istediği temsili oluşturmuştu fakat medya etiği adı altında kan ve ölü göstermeden yaptıkları yayınlara, hayatını kaybeden yüzbinlerce Iraklı'nın gösterilmemesi, temsilin en dramatik ve çarpıtılmış yanı olmuştur.

Aşağıda medyanın kolektif hafızayı inşa ederken uyguladığı yöntemlere yer verilmiştir. Medya önemseydiği ve toplum tarafından kabullenilmesini istediği konuyu çerçeveleme ile öne çıkarıp, kendi söylemini katarak ve son olarak da tasarlanan ideolojinin hafızalardaki yerini sağlamlaştırmak için belli aralıklarla tekrar yöntemine başvurmuştur. Bahsi edilen bu üç yöntem farklı başlıklar altında incelenmiştir.

2.3.1. Çerçeveleme

Birçok disipline konu olan çerçeveleme teorisi, ilk olarak psikoloji alanındaki çalışmalarla adını duyurmuştur. Çerçeveleme, seçmiş olduğu iletilerle gerçeklik algısını yöneten bir kavramdır (Özarslan, 2007: 24). “Çerçeve analizi” teorisiyle önemli bir yere

sahip olan Goffman çerçevelemeyi şöyle tanımlamıştır: “Bana göre, bir duruma yönelik tanımlamalar, olayları (ve bizim bunlarla kişisel ilgimizi) yöneten örgütsel ilkelere göre oluşturulmaktadır; işte tespit edebildiğim bu temel unsurlar için kullanmayı tercih ettiğim sözcük çerçevedir” (akt. Scheff, 2005:370).

Robert M. Entman’ın 1993’te kaleme aldığı çerçeveleme kuramını anlatan makalesi, iletişim alanı için başat role sahiptir. Entman (1993: 51) çerçeveleme ile yapılan seçimlerin iletişim yoluyla daha belirgin hale getirildiğini, aksi durumda dağınık halde bulunan verilerin istenen etkiyi oluşturmayacağını söyler. Çerçevelemenin amacı, sınırlandırdığı alanın dikkatleri çekmesidir. Çerçevelemenin unsurları ise iletici, izleyici, metin ve kültürdür. İleti, farkında olarak veya olmayarak belli bir çerçeveleme ile gönderilir. İzleyici, gönderilen çerçevelmeleri kendi algısıyla yorumlayarak anlamlandırır. Metinler, öne çıkarmak istediği anlamı belli kelimelerle vurgular, imgelere başvurur. Kültür ise toplumda çoğunluğun düşünce ve söylemine dayanan çerçeveler sunar (Entman, 1993: 52-53).

Çerçeve teorisi, 1980’li yıllardan itibaren medya araştırmalarında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Çerçeveleme iki biçimde ele alınmaktadır; ilki sınırlandırıcı etkisi diğeri ise toplumsal ortamda yapılan ve yapılandırıcı etkisidir (Küçük Durur, 2011: 22). Kitle iletişim araçları iki yöntemi de kullanmaktadır. Çerçeve oluşumu gazetecilik kurallarının, siyasal tartışmaların ve sosyal hayattaki söylemin bir parçasıdır. Haberlerdeki çerçeveler bireylerin konuyu değerlendirmelerinde oldukça etkilidir. Bu etki bireysel olduğu zaman tutum değişikliği oluşturmakta, toplumsal olduğu zaman ise siyasal toplumsallaşma, eylemler gibi sosyal düzen üzerinde etki oluşturacak sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan, 2005: 37-39). Çerçeveleme kuramı ile gündem belirleme yaklaşımı birbirine benzemekle birlikte farklı yönleri bulunmaktadır. Çerçeveleme haberlerin sunum şekli ile ilgilenirken, gündem kurma hangi haberin sunulacağına karar verir. Yani çerçeveleme, seçilen konunun daha önemli hale getirilmesini ve belli kısımlarıyla dikkatleri çekmeyi amaçlar. Bazen de bir konuyu tamamen görünmez hale getirir.

Gazetecilikteki çerçeveleme araçları fotoğraf ve imgeler, başlık, metafor, manşet gibi dikkatleri ilk bakışta çekecek olan alanlardır (Erdoğan, 2005: 40). Çerçeveler her türlü iletişim şeklinde mevcuttur. Seçilen sözcükler, görseller, sözlü ve yazılı metinler,

davranış ve tutumlar ile iletişime yön verir (Güran ve Özarslan, 2015: 37). Çerçeveleme bireylerin geçmiş bilgilerinin değiştirilmesi için kullanıldığı zaman, dirençleri kırmada oldukça etkili olur. Bireyin sahip olduğu bilgi deposundan bazı görüşlerin harekete geçirilmesiyle, hafızalarda istenen değişikliğin gerçekleşmesi muhtemeldir (Kılıç, 2007: 73-74).

Kitle iletişim araçları uyguladıkları çerçeveleme ile düşüncelerin aynı yönde oluşmasını yeğler. Toplumun algısı üzerinde oldukça etkili olan çerçeveleme üzerinde, ekonomik ve siyasi güçlerin müdahalesi bulunmaktadır (Özarslan, 2007: 56). Bu bağlamda çerçeveler için mevcut ideolojinin taşıyıcıları olduklarını söyleyebiliriz. Bazen gerçekleri dışarda bırakarak bazen de çağrışım yoluyla baskın görüşün öne çıkması sağlanır.

2.3.2. Söylem Üretimi

Toplumsal olan tüm kavramlar gibi söylem de tamamen muğlaklıktan arınmış, net bir işareti tanımlamaz. Bu tarz kavramlar toplumsal olanı anlamada gerekli bağlantıların kurulmasına yardımcı olur. Söylemin özelliği birbiriyle bağlantılı olan işaretler sistemini devreye sokmaktır (Purvis ve Hunt, 2014: 10). Ricoeur, (2007: 4) söylemin kelimelerin ötesinde, birbiriyle bağlanan ad ve fiilin sentezi olduğunu söyler. Aristoteles de söylemin oluşabilmesi için ad ve fiilin anlam birliğinin bir çatı altında toplanması gerektiğini savunur. Böylece söylem yanlış ve doğru sınıflandırmasını yapmış olur. Bu bağlamda söylem, bireylerin toplumsal olanı anlamalarını, bilgiyi kolektif olarak tartışmalarını ve sözler konusunda bilinçlenmelerini sağlar. İnsanlar ve kurumlar arasındaki söylem farkı toplumsal algılarını, eylemlerinin ve eylemsizliklerinin nitelik ve yönünü belirler (Purvis ve Hunt, 2014: 11). Toplumsal olan her şeyin anlamının nereden geldiği söylemin ilgi alanıdır (Hall, 2017: 60).

Yazılı metinler ve sözler söylemin önemli örnekleridir. Fakat yazılı ve sözlü olmayan bazı işaretler sistemini de söylem olarak ele alırız. Örneğin erkeklerin, kadınlara yol vermeleri, kapı açmaları gibi davranışlar toplumun cinsel konuma göre paylaştığı iş bölümüdür. Bu davranışlar biden fazla bileşenin oluşturduğu birer söylemdir (Purvis ve Hunt, 2004: 22). Toplumdaki konuşma şekilleri, bilgi biçimleri ve bunlarla ilişkili davranışların oluşmasını sağlayan söylem; fikir, görüntü ve pratiklerin bir oluşumdur (Hall, 2017: 13). Hall (2017: 14) bu oluşumları “söylemsel oluşumlar” olarak adlandırır

ve “söylemsel” teriminin kültür, temsil ve anlamı kapsayan genel bir ifade olduğunu söyler. Söylemsel yaklaşım, davranışların ve kimliklerin nasıl oluştuğuyla, dilin ürettiği anlamla ve söylemin ürettiği bilginin bağlı olduğu güç kaynağıyla ilgilenir.

Kitle iletişim araçları, söylemi toplumu yönlendirmede etkin biçimde kullanır. Örneğin gazeteler, söylem nesnelere okuyucuların tarihsel ve kültürel değerlerini göz önünde tutarak, onlara duygusal açıdan yaklaşır. Gazetecilik söylemi, belli bir düzeni olmayan ve kuralları dönemin şartlarına göre değişen bir yapıdadır. Söylemin hangi kuralları dikkate alacağı önceden belirlenir. Örneğin, birbirinden farklı olan polemik söylem ve bilimsel söylemi karşılaştıran Catherine Kerbrat-Orecchioni, polemik söylemin tamamen bireyin “ben” diliyle oluşturulduğunu ve amacının gösteri yapmak olduğunu söylerken, bilimsel söylemin “ben” demekten kaçındığını ve amacının gösteriyi bastırmak olduğunu söyler. Polemik söylemin öznel yapısı açıkça ortadadır, bilimsel söylemin “ben” dilinden kaçınması ise onu yalnızca kısmi olarak nesnel yapar. Çünkü bilimsel çalışmalar, araştırmacıların denetimi altında gerçekleştirilir (Tutal, 2006: 40-41). Söylem, izin verdiği ve engelledikleriyle iletişimsel eylemin oluşmasında etkilidir. Yani salt nesnel bir söylemin varlığı söz konusu değildir.

Kitle iletişim araçları, özellikle haber dilinde ikili karşıtlıklar üzerinden anlam üretimi yapar. Biz-onlar, elitist-popülist, yerli-yabancı gibi... Medya dinamik yapısını karşıtlıklar üzerinden oluşturur. Oluşturduğu karşıtlıkların kaynağı siyasal, ekonomik ve kültürel konulardır. Medya hangi konuda karşıtlık oluşturursa oluşturursun, popüler söylemin üreticisi olarak kitle fonksiyonunu yerine getirir. Medya planlı bir şekilde kullandığı slogan, deyim, tekrarlarla hemen herkese ulaşır (Sözen, 1997: 43-44).

Söylemin yapısı onun kolektif hafıza tarafından yaşatılan bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır. Davranış ve sözleri belirlediği çerçeve ile sınırlandıran söylem, önceden hazır edilmiş tecrübeleri toplumun eylemleri vasıtasıyla devam ettirir. Sonuç olarak söylem, hafızayı oluşturan toplumsal olaylar ve iletişim biçimlerinin temelidir.

2.3.3. Tekrarlama

Tekrar, medyanın kolektif hafızayı yönetirken kullandığı etkili yöntemlerden biridir. Belli aralıklarla yapılan tekrarın düşünce ve davranış üzerinde kalıcı etkileri bulunmaktadır. Özellikle geçmişte yaşanmış siyasal olayların sık sık topluma

hatırlatılması, geçmişe istenmeyen an'a gidecek adımlardan uzak durulması veya geçmişin özlemle, gururla hatırlatılması amacını taşır. Örneğin siyasi partiler, seçim dönemleri yaklaştığı zaman kendi ideolojilerine göre geçmiş vurgusunu farklı açılardan yaparlar.

Bazen de medya, fark içeren tekrarlarıyla geçmişte işaret ettiği noktayı çizdiği sınırlar doğrultusunda topluma hatırlatır (İlter ve Alankuş, 2009: 46). Geçmiş hatırlatmada kullanılan yöntemlerden biri de eksik tekrardır. Bu tekrar biçiminde salt tekrardan ziyade, yeni bir anlam oluşturmaya yönelik hatırlatma söz konusudur (Üstünova, 2003: 181). Yani medya tekrar yöntemini kullanırken, bahsettiği geçmişin her zaman net bir şekilde anlaşılmasını istemeyebilir. Daha derin anlamlar oluşturarak, örtülü tekrarlar geçmiş bugünde işlenebilir.

Medya, tekrarın biçimini, süresini, sırasını hafızalarda en etkili olacak şekilde ayarlar. Bahsedilen olayı yaşamayan bireylerin zihinlerinde bile olayın canlanması amaçlanır. Medya tarafından sürekli tekrarlar uyarılan hafıza, olayların içinde yaşıyormuş gibi algılar ve amaçlanan etkinin oluşmasını sağlar.

2.4. Medyanın Kolektif Hafıza İnşasına Etki Eden Faktörleri

Medya konusunda şimdiye kadar yazılanlar “dünyaya açılan pencere” işlevi iddiasıyla gerçekleştirilen “yanlış bilinçlendirme aygıtı” olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda medya, kolektif algının sınırlarını belirleyip, yönlendirmelerde bulunmaktadır (Taşkıran ve Yılmaz, 2007: 10). Medya, olayları yeni baştan kurgulayarak, gerçek bağlamından tamamen uzaklaştırmaktadır (Bourdieu, 1997: 23). Medya geçmişte yaşanmış, insanlar için anlam ve etkisi olan olayların haberini, yalın bir şekilde, zihinlerde genel bilginin oluşmasını amaçlayarak yapar. Medya toplum için derin anlamlar barındıran olayı, bugünkü çıkarları için kullanabilir. Bugün oluşturulan duygular, geçmiş olaya eklenerek yeni bir anlam oluşturulur. Olayla ilgili yapılan yorumlar, açıklamalar ise kolektif hafızayı şekillendirme yöntemleridir.

Kitle iletişim araçlarının gücü onları yöneten, denetleyen veya sahibi olanların, başkaları üzerinde istedikleri amaca ulaşmalarına yardımcı olur. Tarihsel, politik, ekonomik gücü elinde tutmak isteyenler medya denetiminde etkin rol sahibidir. Medya denetimi, sahibine belli imkânlar sunmaktadır. Bunlardan birincisi, denetim sahibi

halkın dikkatini istediği yerde toplayabildiği için onların farklı yönlere sapmalarını engellemiş olur. İkinci olarak, medyanın sağladığı güç ile statü sahibi olurlar. Üçüncüsü, gerekli görüldüğü takdirde medya vasıtasıyla halk belirlenen konuda seferber edilebilir. Dördüncüsü, medya belli kültürlerin varlığını devam ettirirken, yeni bir kültür oluşturma gücüne de sahiptir. Medyanın canlı tuttuğu kültürler etrafında bir araya gelen topluma, varlığını devam ettirmede yardımcı olur. Beşinci ve son madde ise, medya bireylerin ruhsal olarak belli doyuma ulaşmalarında bir araç olarak kullanılır. Onlara kendilerini iyi hissetme, eğlenme, hayatın sıkıntı ve zorluklarından bir süre uzaklaşma vaatlerinde bulunur (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 96). Sayılan maddelerin ortak özelliklerine baktığımızda, toplumun bilinç ve eylemlerini yönlendirme amacı taşıdıklarını görmekteyiz. Bu bağlamda geçmiş bilgisiyle hafızalara yönelik yapılan haberlerin etkisi büyüktür.

Medyanın kamuoyuyla ilişkisi oldukça karmaşıktır. Onlar tarafından tercih edilmek kazançlarını direkt etkilediği için, medya ile ilgili araştırmalar yapılırken kimi zaman açıkça kimi zaman da gizli bir şekilde etkili olan güçlerin varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Medyayı yönlendiren mali odaklar ve siyasi güçler farklı başlıklar altında incelenmiştir.

2.4.1. İdeolojik Faktörler

Medya çalışmalarında ideoloji ilk kez Marksist kuram tarafından oluşturulan bir kavram olmakla birlikte gelişip, olgunlaştığı alan Marksizmdir. Marx'ın ideolojiye farklı yaklaşımları, birçok ideoloji tanımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Dursun, 2001: 23-24). Marx'a göre ideoloji sınıf temelli, iktidara dayanan bir kavramdır. Yönetici sınıfın fikirlerinin proletarya tarafından kabul görüp, normalleşmesini esas alan ideoloji belli çıkarları yerine getirmekle görevlidir (Fiske, 2014: 298). Günümüzde kullanılan ideolojinin anlamlarından bazıları ise şöyledir (Eagleton, 2005: 18):

- *Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi;*
- *Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler;*
- *Özneye belirli bir konum sunan şey;*
- *Söylem ve iktidar konjonktürü;*
- *Eylem amaçlı inançlar kümesi.*

Yapılan farklı ideoloji tanımlarına baktığımızda genelinin, toplumun belli bir düşünce etrafında toplanması fikrinde birleştiğini görmekteyiz. Fakat ideolojiyi bir tür kolektif ifade biçimi olarak görmek yanlıştır. Çünkü ideoloji bazen farklı çıkar grupları veya toplumsal sınıfların çatışmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda ideolojinin farklı toplumsal grupların çıkarlarını destekleyen ve meşrulaştıran bir yanı olduğu da anlaşılmaktadır (Eagleton, 2005: 55-56).

1974 yılında Türkiye’de bir grup üniversite öğrencisine uygulanan ankette ideolojinin iki farklı anlamının öne çıktığı görülmektedir. Öğrencilerin birçoğu ideolojiyi “sistematik bir fikir yapısı veya anlatısı” olarak tanımlarken, çok az bir kısmı “gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan fikir yapısı” tanımını yapmıştır (Mardin, 2007: 15).

Althusser’in devletin ideolojik aygıtları olarak saydığı kilise, okul, sendika, parti, medya gibi unsurların hiçbiri yalnızca ideoloji üretmezler. Bu aygıtlar egemen ideolojiyi gizleyerek, hafifleterek, hissettirmeden aşılırlar (2016: 52). İdeolojinin kabulünü sağlayan çok sayıda süzgeç vardır. Direkt, açıkça sunulmayan ideolojik mesajlara maruz kalan bireyler, yaygın egemen gündemin kısmen yansımasıdır (Lull, 2001: 39). Egemen ideoloji ise yalnızca birleşmiş bir grup yönetici sınıftan oluşmaz. Farklı sınıflardan yöneticilerin bir araya gelerek, ittifak oluşturmaları ile toplumda tutunabilirler (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 211). Bu bağlamda bilginin yayılmasında ortak kullandıkları en etkili araç medyadır. Gerekli olan anlam üretimini rutin haline getiren medya coğrafi sınırların yanı sıra, politik, ırksal, kültürel ve cinsiyetle ilgili sınırları da aşmıştır. Böylece toplumda istenilen gerçekliğin kurulmasını sağlar (Lull, 2001: 88).

İdeoloji her bireye özne olarak seslenir. Yani birey direk kendisine iletilen mesajı alır ve onunla mücadelesi başlar. Bu noktadan sonra belli fikirler yürütmesi, kararlar vermesi gerekir. Kendisine bir sorumluluk yüklenmiş ve bunu yerine getirmesi gerektiği hissine kapılmıştır. Birey sürekli etrafındaki uyarılar tarafından çağırılır ve egemen ideolojinin tohumları zihnine serpilir. İdeolojinin dışında karar vermeye imkânsızdır. Mevcut ideoloji kendi varlığını dillendirmez. Toplumdaki aygıtların hepsinden istediği mesajı yayar ve kabul ettirir (Althusser, 2016: 126-127). Topluma bir şeyi zorla dayatmaktansa medya aracılığıyla rıza yönetimi uygulamak, istenen sonuca daha kolay ve etkili bir şekilde ulaşılmasını sağlar (Lull, 2001: 54). Tam da Marx’ın Kapital’de

(2009) belirttiği gibi “Bilmiyorlar ama yapıyorlar” sözü ideolojinin en temel tanımıdır. Bireyler kendilerine gösterilen yönde düşünür ve hareket eder. Kendisini mistik hale getiren ve mutlak doğru olarak sunan ideoloji olumlu bir imaj sergileyerek akıllarda soru işareti bırakmaz (Han, 2018: 13).

Çeşitlilik sunuyormuş gibi görünen farklı medya kanalları doğrudan veya dolaylı aynı kaynaklara bağlıdır (Lull, 2001: 53). Egemen sınıfın hakimiyeti altında olan devlet hukuk ötesidir, özel veya kamusal değildir. İdeolojik aygıtlar da ister özel ister kamusal olsun birlik içinde hareket ederler (Althusser, 2016: 51). Herbert Schiller medyanın tekdüze olduğunu ve aslında bireylerin yaptığı bir seçimin söz konusu olmadığını söyler. Tüm medya organlarının sunduğu tek bir gerçek vardır o da statükonun gerçeğidir. Farklı kanallardan sürekli aynı mesajlara maruz kalan bireylerin zihni istenilen yönde etkilenmiştir ve aykırı düşünmesi artık çok zordur. Tek amacı statükoyu güçlendirmek olan medya kanallarının gündemi eşik bekçileri tarafından oluşturulur. Çeşiti çok olan kanallardan farklı tarzlarda aynı ideoloji yayılır (1993: 35-41). Medya vasıtasıyla, alıcının itaatkâr tepkileri harekete geçirilir (Lull, 2001: 124). Medyanın sunduğu hiçbir bilgi tarafsız olamaz. İletilerin toplumda inandırıcı ve kalıcı olabilmesi için yansızlık ve nesnellik iddiasıyla sunulur. Böylece egemen ideoloji evrensel olarak yayılır, herkes tarafından kabul görür. Geniş kitlelere hitap eden bir medya kanalından yansız ve nesnel olduğu iddia edilen bir ideoloji sunulduktan sonra geriye yalnızca bu ideolojiyi güçlendirecek iletişim etkinlikleri kalır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 58).

Siyasal ve ekonomik olarak istikrarı sağlayamayan ülkelerde basın özgürlüğüyle ilgili ciddi çatışmalar yaşanmaktadır. Bu durum tıpkı ortaçağda matbaanın icadıyla İncil’in çoğaltılarak farklı baskılarının yapılması ve artık kilisenin kontrolünden çıkıp herkesin ulaşabileceği bir kitap olması sonucu çatışmalara sebep olmasına benzetilir. Bu bağlamda tarihten yardım alarak bulunan çözüm, özgürlüklerin gelişmesi ve herkese eşit şekilde sağlanmasıyla mümkün olur. Fakat özgürlüğün önündeki en büyük engel gelişmiş Batılı demokratik ülkelerdir (Alemdar, 2001: 274-275).

Medya hükümetlerin otoriteyi sağlamada kullandıkları bir araçtır. Politik huzursuzluk yaşanan ülkelerde hükümetler, kendi istikrarlarını sağlamak amacıyla yayın etkinliklerine askeri müdahalede bulunarak kontrolü sağlamaya çalışırlar. Medya organlarının devrimci grupların eline geçmesi devlet için büyük bir tehdittir. Çünkü

medyayı kontrol etmek, ülkeyi kontrol etmekle eşdeğerdir (Lull, 2001: 85). Egemen ideoloji, belirli aralıklarla tekrar üretilen bir mücadeledir. Direnişin olduğu yerde var olabilen mücadelenin karşısında direnen ise sınıf mücadelesidir (Althusser, 2016: 13-14). Her türlü medya aracı kendi yöntemiyle toplumun algılaması ve örgütlenmesinde etkili bir güçtür (Lull: 2001: 43).

Sonuç olarak ideoloji, tehdit unsuru olarak gördüğü her şeyi ortadan kaldırmak için medyayı etkin biçimde kullanır. Farklılıkları ideolojik çatışmalarla yok eder. Her türden vatandaşa kolaylıkla ulaşan medya sayesinde ideoloji tekrar tekrar üretilir. Böylece toplumda birleştirici bir rol oynayarak, çok sesliliği en aza indirmiş olur.

2.4.2. Kültürel Faktörler

İlk incelemeleri antropologlar tarafından yapılan kültür, daha sonra tarih, sosyoloji, iletişim gibi farklı disiplinlerin bilimsel çalışmalarına kaynak olmuştur. Bu bağlamda kültürü bilimsel olarak araştırılabilen, belli bir grup insanın meydana getirdiği inançlar, normlar, gelenekler ve adetler olarak tanımlayabiliriz (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 21). Kültürün hafızayla birçok ortak yanı bulunmaktadır. Her ikisi de dinamik bir yapıya sahiptir, ilerler veya geriler. Hafıza ve kültür sayesinde hayat anlam kazanır, insanlar toplumsal ilişkilerini ve dahil oldukları grupları geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak belirler.

Geçmişteki insanların bıraktığı değerler bütünü olan kültür belli seçimleri yaşatması bakımından tutucu bir yapıya sahiptir. Her türlü kültürel değer, belli bir tarihsel dönemin etkisi altında ortaya çıkmıştır. Toplumun hayat verdiği tutum ve davranışların toplamı olan kültürün öğrenilerek aktarılan spontane ve doğrusal yapısı günümüzde bozulmuştur. Zamanla kültür belli coğrafyalara ait olma özelliğini de kaybetmiştir. Artık ekonomik çıkarlar için plânlı bir şekilde üretilen kültürün kapsamı tüketime teşvik ve bilinçleri yönlendirmek olmuştur. Bu durum onlarca farklı kültür isminin türemesini beraberinde getirmiştir. En sık karşılaştıklarımızdan bazıları şöyledir; kitle kültürü, popüler kültür, kitsch kültürü, Amerikan kültürü, evrensel kültür, yerel kültür gibi (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 7).

Çok geniş bir kapsamı olan kültür için insan tarafından meydana getirilen her şeyin, toplum tarafından tutundurulması diyebiliriz. Kitle iletişim araçlarını oluşturduğu

temsiller, simgeler ve gerçekçi kurgularıyla kültürü yapılandırır (Çakır, 2007: 167). Kültür sürekli evrilerek ilerler. Ulusal kültür, ismiyle diğer kültürlerden etkilenmeyen özgün bir yapıya sahipmiş gibi yansıtılmaktadır. Fakat kültürü, değişimin etkilerinden yalıtılmak mümkün değildir. Tersine durumun iddia edilmesi, ulus-devletin zor kullanarak yapma bir kültürle halkı sınırlandırması anlamına gelir (Çoban, 2007: 146). Erol Mutlu, ulusal kültürün politik bakımdan işlevsel olduğunu fakat tanımla sınırlandırılan birçok kavram gibi onun da bir imalat sonucu var olduğunu söyler. Farklı birçok millete ev sahipliği yapan ulusa atfedilen kültür anlayışı ironiktir. Bu bağlamda ulusal kültür için ideolojik ve politik olarak kullanılan bir kavramdır diyebiliriz. Bu kavram ile biz ve ötekiler arasındaki farka dikkat çekilmiş olur (Mutlu, 2004: 288). Wolfgang Welsch (1999: 194) özgün ve bağımsız bir kültürün varlığının söz konusu olamayacağını ve günümüzde kültürün anlaşılabilirliği bakımından *kültür-ötesi (transculturality)* kavramını önerir. Kültür-ötesilik, modern dünyanın ürettiği, birçok farklılığı içine alan kültürlerin bir karışımıdır.

İletişim çalışmalarına ilk kez eleştirel yaklaşan Frankfurt Okulu üyelerinden Horkheimer ve Adorno tarafından geliştirilen kültür endüstrisi kavramını, kitle kültürü yerine kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu vurgu ile dikkatler, kitle iletişim araçlarının hakim ideoloji egemenliği altında olduğuna çekilmiştir. Erdoğan ve Alemdar'a (1990:288) göre kültür endüstrisi kavramı, pasif ve edilgen işçi sınıfına "üstten hükmetme" şeklinde işleyen bir sürece karşılık gelir. Kültür endüstrisi, kitlelerde oluşturulan sonsuz beklentiyi karşılamak amacıyla yeniden üretimin zorunlu olduğu algısını oluşturur. Sürekli olarak tüketime sunulan ürünlere insanlar zaruri ihtiyaçlarıymış gibi yaklaştığı için ciddi bir dirence uğramaksızın kabul görürler. Her türlü değer standartlaştırılıp, meta haline getirildikten sonra seri üretime sunulması, sisteme karşı eleştirileri de, bilinçlere uygulanan denetimle ortadan kaldırır. Kültür endüstrisinin en önemli parçası olan izler kitlesi, onu her türlü eylem ve düşüncesiyle destekler (Adorno ve Horkheimer, 2010: 163-164). Örgütlü ilişkilerin bir sonucu olan kültürün günümüzdeki üreticisi ekonomik belirleyicilerdir (Erdoğan, 2004: 2). Pahalı ve ucuz ürün arasındaki fark azalır, bir şekilde her sınıftan insan tüketime yönlendirilir. Salt amaç ürün satmaktan ziyade mevcut sistemin devamını sağlamak olduğu için her kesimden bireye ulaşmanın yolu sağlanır.

Kültür endüstrisinin ezici, bütünsel yaklaşımı, farklı etki ihtimali olan parçaları ortadan kaldırarak istediği basitlikte herkese hitap eder. Örneğin film sektöründe, sanatsal yönüyle öne çıkan filmleri alay konusu haline getirebilmektedir. Kendi süzgecinden geçirdikten sonra oluşturduğu filmlerde ise gerçekle imge yer değiştirmiştir. İzleyici gündelik yaşamını filmin devamı gibi değerlendirir, algılama gücündeki gerçeklik silikleşir. Böylece kültür endüstrisinin amacı olan, gerçek ile kurgunun ayırt edilemez hale gelmesi sağlanmış olur. Kültür endüstrisinin insanlar üzerinde oluşturduğu her türlü tahribata rağmen, ona olan ilgide hiçbir azalma olmaz (Adorno ve Horkheimer, 2010: 169-170). Halk maruz kaldığı bu kötülüğe tutkuyla bağlıdır ve hiçbir direnç göstermeksizin tüketmeye devam eder. Modern yaşamın bireylerde oluşturduğu dışlanma korkusu onların özgünlüğünü yok etmiş ve kitlesel olarak aynılaşmalarına sebep olmuştur. Tüketime katılmayan bir tür toplumsal tepkiye maruz kalacaktır. Jean Baudrillard (2013: 113) bireylerin “dışarıda kalmamak” için sürekli yeni olanı takip etmek zorunda kaldığını söyler. Yıldan yıla, mevsimden mevsime, aydan aya güncellenen yeni kavramı ilerleme kaydetmez, döngüsel olarak tekrarlanan bir yapıya sahiptir. Kültür endüstrisi, bireye niteliksel bir özellik katmazken, takip edilmediği takdirde ciddi bir baskı aracı haline gelir. Bireyler, statülerini “kullanıma hazır” göstergelerle var olma baskısı altında kültürlenir, sosyalleşir.

Kültür endüstrisi kitlelere sürekli bir vaat sunma halindedir. Eğlendirme, öğretme, farklı deneyimler yaşatma iddialarıyla tüketime çektiği insanları kandıran bir döngüdür ve gereksinim duyduğu tüketiciye en çok reklam yoluyla ulaşır. Reklam topluma tüketim esnasında yol gösteren, tercih yapmasını kolaylaştıran bir hizmet aracı gibi görülebilir. Fakat reklamın arkasında kapitalizmin egemen gücü, gizlenmektedir. Reklamlara yapılan fahiş ödemeleri, ancak bu sistemin içinde olanlar karşılayabilir. Belli ekonomik güçlerden oluşan ortaklık sürecinin bir yansımasıdır, reklam verenlerle medya kurumlarının ilişkisi. Yeterince güçlü olmayanın rekabete giremeyeceği bu sistemde, para belli bir yörüngede dolaşır (Adorno ve Horkheimer, 2010: 215). Kültür endüstrisi, kendiliğindenliği olmayan yapay bir kültürdür ve kalıplaşmış yaşam tarzı üretir. Toplumun farklı kesimlerine hitap eden yüksek kültür, alt kültür artık kalmamış, kültür endüstrisi tüm farklılıkları baskın gücüyle yok etmiştir. Aslında yapılan kültür adı altında tekeli kapitalizmin varlığını medya aracılığıyla devam ettirmektir (Küçükcan, 2002: 266).

Kültür ile ilgili araştırmalar, onun ekonomik ve siyasi yapıdan ayrı ele alınamayacağını ortaya koymuştur. Kitle iletişim araçları kùltürün yerelliğini ortadan kaldırmış ve egemen güçlerin pazarı haline getirmiştir. Rekabetçi tüketim toplumunda kùltür tıpkı moda gibi sürekli güncellenerek insanlara tüketimin yanında ideoloji de aşılayan bir fonksiyon üstlenmiştir.

2.4.3. Sembolik Seçkinlerin Etkisi

Kitle iletişim araçları üzerinde seçkinlerin etkisi 17. yüzyıldan bugüne kadar farklı şekillerde ve yoğunlukta olmak üzere her zaman devam etmiştir. Günümüzün seçkinleri olarak medya patronlarını, siyasi önderleri ve iş adamlarını sayabiliriz (Tokgöz, 2006: 208). Sembolik seçkinler ise gazeteciler, akademisyenler, yazar ve yönetmenlerdir (Bourdieu, 1997: 19). Günümüz iletişim toplumunda sembolik seçkinler, siyasi, askeri ve ekonomik seçkinler kadar gerekli bir hal almıştır. Çünkü iktidarın devamı için gereken ideolojik desteğin en önemli unsurlarıdır (van Dijk, 1994: 277). Sembolik seçkinler tarih boyunca her türlü rejim üzerinde etkili olmuştur. Stalin döneminde bile, egemen parti seçkinlerin arzularını hesaba katmak zorundaydı (Bottomore, 1997: 81). Sembolik seçkinler kamusal bilginin, ideolojinin, kùltür ve ahlakın üreticileridir. Tom B. Bottomore, (1997: 65) seçkinlerin daha önceki egemen sınıfların mirasçıları olduğunu ve bu mirasçıların da, aydınlar, yüksek hükümet görevlileri ve sanayi yöneticilerinden oluştuğunu söyler. Her dönemin kendine özgü aydınları olmuştur. Matbaanın icadından önce büyücü, ozan ve rahipler aydın sayılırken, okuryazarlığın yaygınlık kazanmasıyla, toplumsal önemleri büyük farklılıklar göstermekle birlikte, filozof, memur ya da hukukçular toplum tarafından aydın sayılmıştır (Bottomore, 1997: 66). Marksist teori de en ilkeli hariç, her toplumda bir egemen sınıfın ve bir veya daha fazla bağımlı sınıfın bulunduğunu söyler (Bottomore, 1997: 123).

Seçkin nüfusun kontrolü altında olan medyanın kaynağı son derece sınırlıdır. Kaynağın az olması ve medyanın merkezileşmesi, kitlelere ulaşımı kolaylaştırmıştır. Medyanın ekonomik olarak bağımlı olduğu seçkinler, yayımlanacak içeriğin birinci belirleyicisi olmuşlardır (Herman ve Chomsky, 2012: 21). İktidara hizmet için kullanılan seçkinlerin sesi genelde anonimdir veya bağılı olduğu erkin ağızından konuşur. Finansal kaynağının aksine fikirler ortaya koyamazlar (van Dijk, 1994: 277). Bourdieu'nun (1997: 33) "fast thinker" olarak adlandırdığı sembolik seçkinlere bu ismi verme nedeni, belli konular

etrafında hızlı düşünerek medya aracılığıyla gerekli mesajları vermeleridir. “Buyur edilmiş fikirler”⁵ le düşünüp, belirlenen çerçevenin dışına çıkamayan sembolik seçkinler özgür ve özgün değildir.

Teun van Dijk (1994: 275) kitlelere uygulanan denetimin önemli unsurlarından biri olan söylemin kontrol altında tutulması ve yeniden üretilmesinde sembolik seçkinlerin stratejik bir öneme sahip olduğunu söyler. Konuşma veya metnin sunumu, başlıkları, retorığı, stili kitleler üzerinde istenen etkinin oluşmasını sağlayacak önemli unsurlardır. Sembolik seçkinler görece özgürlükleriyle, halk ile kurulan iletişimi denetler ve gündemi belirlerler. Bu durum haberlerin tematik ve şematik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Çünkü artık haberleri neredeyse gazetecilerden çok halkla ilişkiler uzmanları hazırlamaktadır (Herman ve Chomsky, 2012: 22).

Devlet, kitleleri mevcut politikalarına karşı tepkisiz ve dirençsiz kabul eder hale getirmek için medyayı kullanır (Chomsky, 2005: 5). Aktif bir azınlığın yoğun düşüncüleri, gevşek ve uyuşuk tepkiler veren çoğunluk üzerinde oldukça etkilidir (Jeanneney, 2006: 16). Sembolik seçkinler, kitlelerin kendileri için akıl edemedikleri bir ortam oluşturmayı vadederler (Chomsky, 2005: 4). Güçlü olanların konuşma hakkına sahip olduğu bir ortamda, güçsüz olanlar salt alımlayan olarak konumlandırılmıştır (van Dijk, 1994: 275). Bireyler vatandaşlık kavramı içerisinde sindirilir, onlara silik birer rol yüklenir. Herman ve Chomsky (2012: 23) günümüzde medyanın propaganda modelini uyguladığını söyler. Bu tespitlerini insanların, adaletsiz gelir dağılımını sorgulamamaları, hak ettikleri hizmetten yoksun olmaları ve sistemin işleyişini sorgulamak istememeleri gibi çıkarımlarla doğrulamaktadırlar. Sembolik seçkinler, kelimelere ustaca, yeniden anlam vererek örtülü propaganda yaparlar (Herman, 2004: 270). Sembolik seçkinler, yöneticilerle yönetilenler arasındaki mutlak farkı devam ettiren, eşitlikçi olmayan toplumların mirasçılarıdır. Toplumdaki farklı sınıfların olağan karşılanmasını isterken, topluma kendilerinin kabul edilebilir üstünlükleri, yetenekleri olduğu mesajı verilir (Bottomore, 1997: 136).

Sembolik seçkinler geçmişten günümüze farklı kimliklerle iktidar üzerindeki etkilerini sürdüren ekonomik ve siyasi gücü kontrolleri altında tutan güçler topluluğudur. Bugün

⁵ Gustave Flaubert’in “buyur edilmiş fikirler” sözü, önceden kararlaştırılmış, kabul edilmiş, sıradan ve ortak fikirlere karşılık gelir.

de toplumun en hızlı ve etkili bir şekilde kontrol etme imkânı sağlayan kitle iletişim araçları sembolik seçkinlerin çıkarları için kullanılmaktadır. Üretilen her türlü iletinin kaynağı sembolik seçkinlerdir. Görünenin ötesine geçtiğimizde, kitle iletişim araçlarının temsilcisi olduğu gücün konumu doğrultusunda yayın yaptığı aşikârdır.

2.4.4. Ekonomik Üretim İlişkisi

Toplumsal bir kurum olan medya, kapitalist ekonominin çıkarlarına göre kullanılmaktadır. Medya çalışanları da kazanacakları paraya odaklanmış ve çıkarları mesleki görevlerinin önüne geçmiştir (Tokgöz, 2006: 34). McQuail ve Windahl (2010: 76) medyanın öncelikli amacının, kamuoyuna enformasyon sağlamak olmadığını, önceliğin niteliği önemli olmayan ilgilerin istenen yerde toplanması olduğu söyler. Medyanın amacı, direkt ekonomik çıkarı doğrultusunda izleyiciden kâr elde etmektir.

Kapitalizmin birçok şeyi metalaştırmaya başlama süreci, 18. yüzyılda İngiltere'nin tarımsal kapitalist topluma dönüşmesiyle başlamıştır. Bu durum burjuvanın yükselişini sağlamış, burjuva da kitle iletişim araçlarını beraberinde getirmiştir. Tekelci kapitalizm olarak adlandırılan bu dönemde kitle iletişim araçları önemli bir ilerleme kaydetmiş ve halkı bilgilendirme, kültür üretimi ve egemen ideolojinin yerleşmesi kolaylaşmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 213). ABD'de ise 1880'lerde başlayan basında ticari tekelleşme olgusu, Türkiye'de 1980'lerde kendini göstermeye başlamıştır. Artık gazetecilik babadan oğula geçen meslek olmaktan çıkmış, ekonomik gücü olanların kurduğu şirketler haline gelmiştir (Tokgöz, 2006: 33-44). Bu durum yalnızca gazetecilikle kalmamış, zamanla tüm kitle iletişim araçlarına yayılmış ve sonuçta medya büyük bir itibar kaybı yaşamıştır. İlginçtir ki bu itibar kaybı çeşitliliğin ve erişimde kolaylığın artmasıyla hızlanmıştır. Anormal haberlerle izleyici toplayan medya kanalları, zirvede yer alabilmek için diğerlerini yok etmek, yıkmak için çaba harcarlar. Elde etmeye çalıştıkları ün ile kazanacakları güç onlar için çok önemlidir. Çünkü ekonomik egemenlikleri onları, kitleleri kontrol noktasında daha özgür kılar (Mutlu, 2005: 247-249).

Kitle iletişim araçlarının ekonomi politik yapısı toplumu iki şekilde etkiler: Farklı kanallar aracılığıyla aynı ideolojiyi tekrarlayarak, toplumun manipüle edilmesi ve yine ideolojiyi kullanarak eğlence işlevi adı altında yozlaştırıcı bir etki oluşturması (Taşkiran ve Yılmaz, 2007: 31). Araştırmacıların en çok üzerinde durduğu bu iki etki, toplumsal

algının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Kapitalist ekonomi, birçok ideolojik aygıtın anlaşılabilir olarak hareket etmesi sayesinde varlığını devam ettirir. Kendi varlığını toplumu rahatsız etmeden, gölgeleyerek devam ettirmede aile ve eğitimden sonra kullandığı en etkili aygıt medyadır. Hiçbir aygıt tek başına yeterli olamayacağı için hepsi farklı duygu ve düşüncelere hitap ederek istenilen etkinin oluşmasını sağlarlar. Topluma yön veren aygıtların diğer bir görevi ise sürekli uyguladığı denetim aracılığıyla, fark ettikleri tehdit unsurlarını ortadan kaldırır (Çoban, 2006: 289). Kapitalist toplumun dinamiği olan ekonomik çıkarlar, kitle iletişim araçları ile varlığını güçlendirerek devam eder. Halk manipüle edildiğinin veya karar verirken özgür olmadığının farkına bile varmaz. Böylece mevcut sistem, ekonomik gücünü demokratik bir görünüme bürünerek devam ettirmiş olur.

Medyanın gelir dilimindeki en büyük pay, reklam sektöründen gelmektedir. Yeterince reklam alamayan medya kanalları yok olmaya mahkûmdur. Medyanın belirleyici rol oynadığı alanlardan biri olan ekonomi politik süreçte, pazarın nasıl yapılandırılacağına reklamlar karar verir. Bu süreçte oluşturulan egemen ilişkiler, kitlelerin şüphelenmeyeceği şekilde maskelenir. Medyanın ekonomik varlığı reklam verenlere bağlı olduğu için ticari pazardaki tüketim miktarı, direkt ilgili olduğu konudur (Bilgili, 2007: 338-342). Medya kitleleri bir yandan sürekli tüketime yönlendirirken diğer yandan da onları istatistik aracı olarak kullanır ve eğilimleri doğrultusunda pazara yön verir.

Reklamlar bilgilendirme işlevini göz ardı ettikleri için farklı bir kültür ve bilincin oluşmasına sebep olmaktadır. Reklamın baskın ve yönlendirici yapısı imge ve simgelerden oluşan bir tür propagandaya dönüşmüştür (Oktay, 2002: 47). Kitleler kendi rızalarıyla medyanın onlara “ihtiyaç” olarak sunduğu ürünleri tüketir. Reklam dikkatlerini çektiği izleyiciyi tüketim yapmaya ikna ettiğinde, tüketici ürünle ilgili birçok eksik bilgiyi kendisi tamamlar. Reklamlar, en çok eğlendirme ve haber verme yöntemlerinden yararlanarak dikkatleri çeker (Radford, 2004: 22-24). Bazen reklamın haber ve eğlence ile olan yakınlığı, aralarındaki çizgiyi silikleştirir ve izleyici farklı biçimlerde reklama maruz kalmış olur.

Medyanın merkezinde olan reklamlar, işlevsel olarak iletişimsel olmak yerine medyayı gücüyle baskılayan, öz çıkarıcı, tüketim yönelimli bir içeriğe sahiptir. Reklam kitlelerle

en etkin iletişimin mümkün olduğu medyayı, paranın gücüne teslim etmiştir. Reklamın tehlikeli etkisinin kapsamı oldukça geniştir. Medya patronlarına ve çalışanlarına uyguladığı baskıyla, genel içeriğin çerçevesini belirler (Mutlu, 2005: 256). Reklamın medya üzerindeki gücü, medyanın özgür olmadığını ve ekonomik baskıların en az siyasi baskılar kadar sınırlayıcı olduğu yargısına varmamızı sağlamaktadır.

Mevcut egemen düşünceler, dönemin egemen güçleri tarafından üretilir. Egemen güç aynı zamanda düşünceleri de kontrolünde bulunduran entelektüel güçtür. Üretilen düşünceler toplumun çıkarları için verilen en doğru kararlar olarak sunulur. Her şeyden üstün tuttıkları bireysel çıkarlarını gizlemek bir yandan sürekli ulusun refah ve geleceği ile ilgili konuşmalar yapılırken bir yandan da ironik olarak herkesin özgür ve eşit olduğu vurgulanır. Mevcut düzen çıkarlarını, evrensel ve akılcı bir yönetim iddiasıyla devam ettirir ve daha etkili olmak için üstünlük belirten deyimlerle, dini, ahlaki ve milli değerleri kullanır. Örneğin, devletin askeri gücü ve giderleri gündemde tutularak, halkın alınan vergilere karşı itaatkâr olması sağlanır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 178-200).

Egemen güç, egemen maddi ilişkileri en ılıman ve ideal biçimde halka sunar. Kitle iletişim araçları yoğun olarak duygulara hitap ederek, halkın dikkatini farklı yöne çeker ve ekonomik çıkarların üstü örtülür. Halkın dikkati dağıtılırken kullanılan yöntemlerden biri de onları sürekli tüketime yönlendirmektir. Egemen güç medya aracılığıyla, halkta siyasal olduğu kadar ekonomik olarak da belli taleplerin oluşmasını sağlar. Daha sonra da kendisini halkın istekleri doğrultusunda hareket eden bir güç olarak gösterir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLEKTİF HAFIZANIN OLUŞMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 28 ŞUBAT HABERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. Araştırmanın Konusu

Toplumsal hayatın bir parçası olan kitle iletişim araçları, bireylerin düşünceleri üzerinde oldukça etkilidir. Kitle iletişim araçları bu etkisini egemen ideolojiyi topluma kabullendirmek için kullanır. Toplumun düşünce yapısını istediği kalıba oturtmayı amaçlar. Bu amacını gerçekleştirirken sıkça toplumun ortak geçmişine vurgu yapar. Kitle iletişim araçları geçmişi bazen değiştirerek bazen unutturarak gündeme getirir. Salt olduğu gibi anlatılmayan geçmişin, kitle iletişim araçları ile yeniden yapılandırılması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Medyanın bu tutumundan yola çıkarak, kolektif hafıza ve medya arasındaki güçlü ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle kolektif hafıza kavramından ve hangi yöntemlerle devam ettirildiğinden bahsedilmiştir. Daha sonra medya ile olan ilişkisi farklı kavramlar üzerinden değerlendirilmiştir. Son olarak da kitle iletişim araçlarından biri olan gazetelerin kolektif hafıza üzerindeki etkileri kronolojik olarak incelenmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın en temel amacı, gazetelerin yıllar içinde değişen söylemlerini kolektif hafıza üzerinden topluma nasıl aktardığını ortaya koymaktır. Gazetelerin ideolojileri çerçevesinde hangi söylemlerden yola çıkarak haber yaptıkları ve kamuoyunu hangi düşünce etrafında toplamak istedikleri incelenecektir. Karşılaştırmalı olarak yürütülecek olan araştırmada, farklı ideolojilerin dönemsel olarak aynı olayı topluma hangi açıdan hatırlattığını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma kitle iletişim araçlarının, toplumu geçmişte etkilemiş olan bir olayı yıllar içerisinde nasıl gündeme getirdiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Türk toplumunda büyük bir etki yaratmış olan 28 Şubat Postmodern Darbesi, yaşandığı tarihten günümüze kadar olan yıl dönümlerinde belirlenmiş olan gazetelerin olaya yaklaşımı açıklanmaya çalışılmıştır.

Daha çok sosyoloji, tarih ve sosyal psikoloji gibi alanlarda çalışılan bir konu olan kolektif hafızanın iletişim alanında ele alınması, disiplinler arası bir çalışma olarak literatüre katkı sağlayacaktır. Kolektif hafızanın daha önce iletişim alanında çalışılmış olan bir konu olmasıyla birlikte, spesifik olarak kolektif hafıza ve medyanın benzerlikleri ve toplum üzerinde birlikte oluşturdukları etkinin incelenmesi bakımından çalışma ilk olma özelliğini taşımaktadır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında belirlenen gazetelerden elde edilen haber metinleri ve karikatürler çözümlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacına uygun olması bakımından haber analizlerinde, toplumsal ve tarihsel bağlamda konumlandırılmış olan nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi kullanılırken, ilgili karikatürlerde göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Zira görsel ve sözel olarak karikatürün anlamının ortaya konulması bakımından en uygun yöntemin göstergebilimsel çözümleme olacağı düşünülmüştür.

3.4.1. Eleştirel Söylem Analizi

Çalışmada kolektif hafızada yer ettiği varsayılan bir olayın, uzun yıllar boyunca topluma nasıl hatırlatıldığı incelenmiştir. Bu bağlamda belirlenen gazetelerin haber söylemleri incelenirken ideolojik, kültürel, toplumsal güç/iktidar (İnal, 1996: 75) unsurlarının ortaya konması bakımından van Dijk'in eleştirel söylem analizi uygun görülen yöntem olmuştur. Edibe Sözen (2014: 18) söylemi şöyle tanımlar: “*Bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreç/lerdir.*” Tanımdan yola çıkarak söylem için, belirli kavramların etkisiyle meydana gelen muğlak bir süreç

olduğu söylenebilir. Söylemin oluşabilmesi için diyalog şarttır, karşılıklı yazar-okur veya konuşan işiten şeklinde gerçekleştirilen diyalog esnasında ortaya çıkan anlam söylem için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Çünkü salt anlam, özne veya metin yeterli değildir, söylem öznelarası, metinlerarası bir dünyaya işaret eder (Sözen, 2014: 11-12). Çalışmada gazetelerin kurduğu gerçekliğin inşası incelenirken, okur-yazar diyalogundan yola çıkarak metinlerin ardındaki anlam ve imaların ortaya çıkarılması için, seçilen yöntem Teun van Dijk'ın eleştirel söylem analizi olmuştur.

van Dijk (2003: 22) toplumsal belleğin oluşum sürecini şöyle anlatır: *“İnsanoğlu böylece doğumdan ölüme kadar kendi dilleri ve etkileşim yöntemlerinden başlayarak, etkileştikleri insanlar ve gruplar, çevrelerindeki nesnelere, toplumun kurumları ve daha sonra da çoğunlukla kitle iletişim araçlarının çeşitli biçimleri veya eğitsel söylem sayesinde dünyanın geri kalanı hakkında devasa boyutlarda bilgi edinir.”* Bu ifadelerden yola çıkarak geçmiş zaman araştırmalarında konuyu bağlamsal olarak değerlendirmek, araştırmanın amacına ulaşması bakımından doğru bir tercih olacaktır. Söylemin anlamı, sözcükler ve cümlelerin sınırını aştığı için temalar ya da konular gibi küresel anlamları vardır. Bu küresel anlamlar ana fikri veya metindeki en önemli bilgiyi temsil ederler. Gazetelerin manşet kısmından duyurduğu haberler küresel anlamların tipik örneğidir (van Dijk, 2003: 58). İdeolojinin kamusal söylem sonucu oluştuğunu söyleyen van Dijk(2003: 60), ideolojik metinlerin analizinde ima edilen anlamı açığa çıkarmak için eleştirel incelemenin gerekliliğine vurgu yapar. Analizde ima edişlerin çözümlenmesi ile haberde gerçekten söylenmek istenen ortaya çıkarılabilir (Sözen, 2014: 122). Bu bağlamda araştırmada yer alan ve kamusal birer araç olan gazetelerin ideolojik söylemlerle inşa edilen haberleri çözümlenirken, kullanılacak olan en uygun yöntemin eleştirel söylem analizi olduğu açıkça ortadadır.

Nicel araştırmalar kadar belirli ve kesin bir kalıbı olmasa da, nitel araştırmaların da belli bir sistem ve kullara uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir. van Dijk, eleştirel söylem analizinin aşamalarını başlıklar halinde sunarak izlenecek yolu göstermiştir.

van Dijk'in çözümlenmesi makro yapı ve mikro yapı olmak üzere iki boyuttan oluşur. Bunlardan ilk olarak kullanılan makro yapı; tematik yapı ve şematik yapı olarak ikiye ayrılır. Makro yapıda, hiyerarşik bir şema doğrultusunda belirlenen unsurlar incelenir. Mikro yapı çözümlenmelerinde ise cümle yapılarına, bölgesel uyum, kullanılan sözcükler

ve haberin retoriki incelenir (Özer, 2011: 83). Analiz esnasında aşağıda verilen haber okuma şeması izlenmiştir.

A) MAKRO YAPI

1) Tematik Yapı

- a. Başlık(lar)
- b. Haber Girişi
  - I. Spot(lar)*
  - II. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır*
- c. Fotoğraf

2) şematik Yapı

- a. Durum
  - I. Ana Olayın Durumu*
  - II. Sonuçlar*
  - III. Ardalan Bilgisi*
  - IV. Bağlam Bilgisi*
- b. Yorum
  - I. Haber Kaynakları*
  - II. Tarafların Yorumları*

B) MİKRO YAPI

1) Sentaktik Çözümleme

- a. Aktif veya pasif cümle yapıları
- b. Basit veya karmaşık cümle yapıları

2) Bölgesel Uyum

- a. Nedensel İlişi
- b. İşlevsel İlişi
- c. Referansal İlişi

3) Sözcük Seçimleri

4) Haberin Retoriki

- a. Fotoğraf(lar)
- b. İnanđırıcı Bilgiler
- c. Tarafların İfadesi.

3.4.2. Göstergebilimsel Çözümleme

Göstergebilim sözcüğünü bugünkü anlamıyla ilk kullanan isimler, C. Sander Peirce ve F. de Saussure'dür. Daha sonra kendilerini izleyen Roland Barthes, Levi-Strauss, François Rastier, Christian Metz vd. araştırmacılar tarafından göstergebilim bir disiplin haline getirilmiştir (Uçan, 2013: 113-114).

Göstergebilimsel çözümlemenin modern anlamda gelişmesinde Barthes'in çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Çağdaş yazına Jean-Paul Sartre'ın yapıtlarını okuyarak geçtiğini söyleyen Barthes'in göstergebilime yaklaşımı, Saussure'ün önerisinden farklıdır. Saussure dilbilimi, henüz kurulmamış olan göstergebilimin alt bölümü olarak görür. Barthes ise göstergebilimi, dilbilimin alt bölümü olarak değerlendirir (Rifat,1990: 117). Barthes, göstergebilimi düz anlam ve yan anlam olmak üzere iki çeşit anlamlandırma düzeyi üzerinden değerlendirir. Bir göstergenin düz anlamı (gösterilen) o nesnenin kendisi olmayıp, zihnimizdeki yansımasıdır. Yan anlam ise toplumsal ve kültürel değer ölçüleriyle inşa edilen anlamdır. Düz anlam nelerin anlamlandırıldığıyla ilgilenirken, yan anlamda göstergelerin nasıl anlamlandırıldığı incelenir (Yengin, 1996: 109-111).

Göstergebilim, yalnızca gösterge dizgilerini inceleyen bir dal değildir. Batı dillerinde genelde iki farklı terimle (örneğin Fransızca'da sémiologie ve sémiotique) karşılanan göstergebilimin Türkçe'de tek bir terimle ifade edilmesi böyle bir soruna yol açmaktadır (Rifat, 1990: 83). Bu bağlamda iki farklı kavram çerçevesinde göstergebilimin etkinlik alanının neler olduğuna bakalım. İlk olarak semiyoloji, bildirişim amacıyla oluşturulan dizgelerdeki göstergeleri yine bildirişim sürecindeki fonksiyonları bakımından araştıran ve dilbilim betimleme metodunu kullanan etkinlik alanıdır. Semiyotik ise anlamların bir dizge içinde oluşumun ve üretilişini yeniden yapılandıran ve bu amaçla özgün bir kuram geliştiren etkinlik alanıdır. Göstergeleri bildirişim açısından inceleyen semiyoloji, "dil" ve "dilyetisi" ne yüzeysel olarak inceler. Semiyotik ise "dilyetisi" ni tek katmanlı nesne olarak değil, anlamsal katmanlardan oluşan bir bütün olarak değerlendirir (Rifat, 1990: 84).

Göstergebilimin kısaca ortaya çıkışı ve tanımına yer verdikten sonra siyasi karikatürlere uygulanan göstergebilimsel analizin oluşum süreci incelenmiştir.

3.4.2.1. Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemiyle Siyasi Karikatürleri Okumak

Siyasi karikatürler günlük basında sürekli olarak, siyasetle alakalı konuların toplumsal eleştirisini yapar (Arık, 1998: 63). Siyasi karikatürler dönemin şartlarına ve kişilerine göre değişimler gösterir. İçeriğini güncel olaylardan alan karikatürler, siyaseten bazen yıkıcı bazen de yapıcı etki oluşturacak göstergeler kullanır (Oral, 2001: 17). Bu bağlamda karikatür, toplum ile siyaset kurumu arasında bağ kuran, siyasal iletişim aracı olarak değerlendirilebilir (Turan, 2012: 4).

John Fiske'in (2014: 73) göstergebilimsel açıdan karikatür tanımı şöyledir: *“Karikatürler, basit doğrudan araçlar aracılığıyla zengin bir enformasyon taşımaya çalışan ileti örnekleridirler, karmaşık gösterilenler için basit gösterenler kullanırlar”*. Göstergebilimde kullanılan başlıca kavramlar; gösterge, gösteren ve gösterilendir (Uçan, 2013: 117). Kavramların anlamları şöyledir (Mutlu, 2004: 140-144): Gösterge, *“bir başka şeyi temsil eden ya da imgeleyen şey”*, gösteren, *“bir düşüncüyü ya da anlamı dile getirmede kullanılan sözcük ya da sözcükler”*, gösterilen, *“bir göstereni anlama ya da yorumlamada kullandığımız kavram”*. Kavramlardan gösteren hakkında Saussure'ün (2001: 115) yaptığı tespitlere baktığımızda, göstereni değişmezliği ve değişebilirliği üzerinden incelediğini görmekteyiz. Saussure gösterenin topluma zorla benimsetildiğini söyler ve kavramı “zorunlu seçim” olarak ifade eder. Dili hangi dönemde incelersek inceleyelim her zaman bir önceki dönemin mirası olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda önceden oluşmuş dilin değişmezliği, gösterenin de niçin değişmez olduğunu açıklar. Yıllar içinde oluşan bozulmalar ise gösterenin değişmesine sebep olan faktördür. Zamanla yaşanan, geçmişten kopuşlar bozulmanın sebebidir. Bireyler değişimde rol oynamaz, zamanla kendiliğinden ortaya çıkan bir durumdur.

Karikatür analiz edilirken anlam, gazetenin ideolojisi, çizerin ve okurun kişisel özellikleri, ardaan ve bağlam bilgisi gibi birçok unsurdan etkilenir (Bayram, 2009: 10). Çalışmada karikatürler analiz edilirken, 28 Şubat'ın nasıl sunulduğuna, gazetenin ideolojisini ne derece yansıttığına, dönemin olaylarıyla kurulan bağlantılara ve toplumsal olarak nasıl bir işlev gördükleri incelenecektir. Sabah ve Hürriyet gazetelerinde 1998-2019 yılları arasında, 27 Şubat, 28 Şubat, 29 Şubat/1 Mart günlerinde yayınlanan karikatürler çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hürriyet gazetesinde 28 Şubat temalı karikatüre rastlanmazken, Sabah

gazetesinden toplamda 9 karikatür elde edilmiştir. Söz konusu karikatürlerin hangi tarihlerde yayınlandığı Tablo 3’te verilmiştir.

3.4.3. Araştırma Soruları

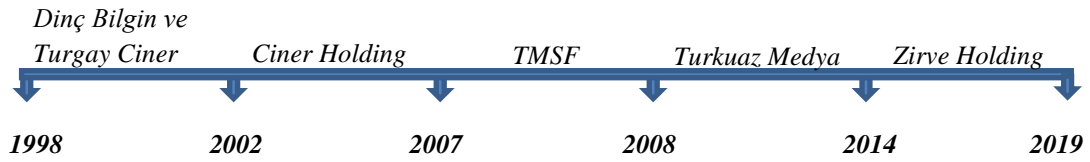
Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

- 28 Şubat topluma hangi tanıkların bakış açısıyla hatırlatılmıştır?
- 28 Şubat bağlamında nasıl bir kamuoyu oluşturulması amaçlanmıştır?
- 28 Şubat ile ilgili haberlerin gazeteler arasında sunum farklılığı var mıdır?
- 28 Şubat haberi oranlarındaki değişiklik ile gündemdeki olaylar arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Karikatürlerin yayınlandığı tarihte siyaset alanındaki gelişmeler, karikatürlerde nasıl temsil edilmiştir?
- Medya 28 Şubat’ı nasıl (olumlu-olumsuz) sunmuştur?

3.4.4. Örneklem ve Sınırlılıklar

Çalışma kapsamında Sabah ve Hürriyet gazetelerinde yer alan 28 Şubat’la ilgili haberler incelenmiştir. 28 Şubat’ın yıldönümü olan 28 Şubat günü ile önceki ve sonraki günler olmak üzere, 1998 yılından 2019’a kadarki söz konusu gazetelerin üç günü örneklem olarak seçilmiştir. Gazeteler okunma oranları ve farklı ideolojik yapılarına göre seçilmiştir. Seçilen gazetelerin incelenme sürecinin kapsadığı yirmi iki yılın ayrı ayrı okunma oranlarına ulaşamamıştır. 2019 yılı okuma oranlarına bakıldığında (<http://gazetetirajlari.com/>) Sabah Gazetesinin ilk sırada, Hürriyet’in ise üçüncü sırada yer aldığını görmekteyiz. İkinci sırada yer alan Sözcü Gazetesi’nin araştırma kapsamına dahil edilmeme sebebi, 2007 yılında kurulmuş olmasıdır. Araştırmada ise 28 Şubat’ın ilk yıldönümü olan 1998 yılından itibaren yapılan haberler incelenmiştir.

Çalışma kapsamında seçilen gazetelerin yirmi iki yıllık yayın hayatları boyunca sahiplik yapılarında birçok kez değişiklik yaşandığı gözlemlenmiştir. Haberlerin eleştirel söylem analizi yapılırken yıllara göre farklılaşan söylemler dikkatlerden kaçmamıştır. Şekil 1 ve Şekil 2’de gazetelerin değişen sahiplik yapılarına yer verilmiştir.

Şekil 1. Sabah Gazetesi

Şekil 2. Hürriyet Gazetesi

Basın camiasının tiranlarından biri konumunda olan ve 2018 yılına kadar Doğan Grubunun amiral gemisi olma özelliğini taşıyan Hürriyet Gazetesi ile ideolojik duruşuyla Hürriyet'ten farklı yapısı ve okunma oranı göz önünde bulundurularak seçilen Sabah Gazetesi çalışmanın örnekleme örneği olmuştur. Seçilen gazetelerin ana sayfasında yer alan haber ve bu haberin iç sayfadaki devamı ile ilgili fotoğraflar kullanılmıştır. Ek olarak ilgili karikatürler de araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Habere oranla daha öznel olduğu için köşe yazıları araştırma dışında tutulmuştur.

3.5. Araştırma Bulguları

Farklı ideolojik duruşlara sahip olan Sabah ve Hürriyet gazeteleri incelendiği yirmi bir yıllık zaman diliminde, Sabah gazetesinde 32 haber ile 9 karikatür, Hürriyet gazetesinde ise 7 haber olmak üzere toplamda 39 haber ve 9 karikatür incelenmiştir. Elde edilen haberler van Dijk'in eleştirel söylem analizi yönteminde yer alan kurallar çerçevesinde tek tek ele alınmıştır. Karikatürler ise gösterebilimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Nicel veriler başlığı altında elde edilen bulgular tarihsel dağılımları ve yoğunlukları bağlamında tablolandırılmıştır.

3.6. Nicel Veriler

Sabah Gazetesinin 1998-2019 yılları arasında yaptığı 28 Şubat haberlerini incelediğimizde, haberlerinin 7'sinin 27 Şubat'ta, 10'unun 8 Şubat'ta ve 15'inin 29 Şubat/1 Mart'ta olmak üzere toplamda 32 haber yayımlandığını görmekteyiz (Bakınız Tablo 1). Niceliksel olarak haber dağılımını incelediğimizde 28 Şubat haberlerinin 2011 yılından itibaren yoğunlaştığı görülmektedir. Gazetenin sahiplik yapısı (Bakınız Şekil 1) ve gündemdeki konularla paralel olarak 28 Şubat haberlerinde artış olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 2013 yılında yaşanan 17-25 Aralık olayları, referandum, FETÖ ve seçim dönemlerinde 28 Şubat haberlerine ağırlık verildiği dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Sabah Gazetesi 1998-2019

	27 Şubat	28 Şubat	29 Şubat	1 Mart
1998	-	-		-
1999	-	-		-
2000	+	+	-	
2001	-	-		-
2002	-	-		-
2003	-	-		-
2004	-	-	-	
2005	-	-		-
2006	+	+		+
2007	-	-		-
2008	-	-	-	
2009	-	-		-
2010	-	+		-
2011	-	+		+
2012	-	+	+	
2013	-	+		+++
2014	-	+		++++
2015	-	-		+
2016	+	+	+	
2017	-	-		++
2018	+	+		+
2019	-	+		+++
TOPLAM	32 Haber			

Hürriyet Gazetesinin 1998-2019 yılları arasında yaptığı 28 Şubat haberlerini incelediğimizde, Sabah Gazetesinde olduğu gibi dramatik artış veya azalışlara rastlanmamıştır. Gazete 4'ü 28 Şubat'ta ve 3'ü 29 Şubat/1 Mart'ta olmak üzere toplamda 7 adet 28 Şubat haberi yayımlamıştır (Bakınız Tablo 2). Hürriyet Gazetesinin 28 Şubat haberlerine karşı görece mesafeli duruşunda sahiplik yapısının (Bakınız Şekil 2) etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Hürriyet Gazetesi 1998-2019

	27 Şubat	28 Şubat	29 Şubat	1 Mart
1998	-	-		-
1999	-	-		-
2000	-	+	-	
2001	-	+		-
2002	-	+		-
2003	-	-		-
2004	-	-	-	
2005	-	-		-
2006	-	-		-
2007	-	-		-
2008	-	-	+	
2009	-	-		-
2010	-	-		-
2011	-	-		-
2012	-	-	+	
2013	-	+		-
2014	-	-		-
2015	-	-		-
2016	-	-	-	
2017	-	-		-
2018	-	-		+
2019	-	-		-
TOPLAM	7 Haber			

Göstergebilimsel analiz yönteminin uygulandığı karikatürlere yalnızca Sabah Gazetesinde yer verildiği görülmektedir. 1998-2019 yılları arasında, belirli dönemlerde yoğunluk göstermeksizin toplam 9 karikatüre yer verildiğini görmekteyiz (Bakınız Tablo 3). Karikatürlere 5'inin 28 Şubat'ta, 4'ünün ise 29 Şubat/1 Mart tarihlerinde yayımlandığını görmekteyiz.

Tablo 3. Sabah Gazetesi 1998-2019 Karikatür

	27 Şubat	28 Şubat	29 Şubat	1 Mart
1998	-	-		-
1999	-	-		-
2000	-	+	-	
2001	-	-		-
2002	-	-	-	-
2003	-	-		-
2004		+	-	
2005	-	-		-
2006	-	+		-
2007	-	+		-
2008	-	-	-	
2009	-	+		+
2010	-	-		-
2011	-	-		+
2012	-	-	+	
2013	-	-		-
2014	-	-		+
2015	-	-		-
2016	-	-	-	
2017	-	-		-
2018	-	-		-
2019	-	-		-
TOPLAM	9 Karikatür			

3.7. Haber Metinlerinin “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” Yöntemiyle Analizi

3.7.1. Sabah Gazetesi

27 Şubat 2000

Sürmanşetten yapılan haberde, “*O gece ne oldu*” başlığı kullanılmıştır. Haberi tematik olarak incelediğimizde başlığın sol tarafında, patlak zemin üzerinde verilen “*28 Şubat Saat: 23.30*” ifadesi, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısının tarihine dikkat çekmektedir. Başlığın sağ tarafında ise 18 Haziran’da Başbakanlık görevinden istifa eden, Necmettin Erbakan’ın fotoğrafı bulunmaktadır. Fotoğraf içi metinde, “*Erbakan şıpır şıpır terliyordu*” ifadesi kullanılmıştır. Spotun kullanılmadığı haberde, alt başlıklara baktığımızda başlıkla uyumlu oldukları ve o geceye dair bilgi verdiklerini görmekteyiz. Alt başlıklarda toplantıya tanık olan, Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Tansu Çiller, eski Deniz Kuvvetleri Komutanı emekli Oramiral Güven Erkaya ve DYP İstanbul Milletvekili Meral Akşener’in fotoğrafları ifadelerinin yanında yer almıştır. Haberin devamının bir sonraki gün olan 28 Şubat tarihli gazetede olduğu belirtilerek, yalnızca ana sayfadan haber yapılmıştır.

Haber şematik yapı olarak analiz edildiğinde “*O gece neler oldu*” başlığıyla daha önce duyulmamış önemli ayrıntıların aktarılacağı anlaşılmaktadır. Başlığı destekleyen alt başlıklarda tanıkların o geceye dair bilgi vermesi, genelden özele giden bir yol izlendiğini göstermiştir. Haber, bir sonraki gün yapılacak olan haberin bir duyurusu niteliğinde olduğu için haberin ardalan ve bağlam bilgisi olmamakla birlikte yalnızca bahsedilecek olan konu hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Haberin cümle yapılarına bakıldığında aktif yapının kullanıldığı ve öznelerin kendi yorumlarıyla o anları vurgulu bir şekilde ifade ettikleri görülmektedir. Kullanılan sözcüklerden gazetenin kendi yorumunu katmadan, tanıkların ifadesini olduğu gibi aktardığı anlaşılmaktadır. 28 Şubat’ta MGK tarafından gerçekleştirilen toplantıda bulunan tanıkların ifadelerine yer veren alt başlıklar haberin gerçekliğini ön plana çıkarması bakımından retorik unsur olarak işlev görmüştür. Ayrıca Erbakan’ın üzgün ve başını öne eğdiği bir fotoğrafının kullanılması ifadelerin doğruluğunu destekleyen bir görev üstlenmiştir.

28 Şubat 2000

Manşetten verilen haberin başlığında, *“İstifa etmedik hayatımız bitti”* ifadesine yer verilmiştir. Haberin başlığından ne anlatmak istediği tam olarak anlaşılmamaktadır. Başlığın altında 28 Şubat günü gerçekleştirilen toplantıdan bir kare fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf içi metinde, *“28 ŞUBAT 1997... SAAT 23.30... MGK TOPLANTISI...”* ifadesine yer verilmiştir. Fotoğraf altı metinde ise, *“9.30 saatlik toplantıdan sonra yayınlanan bildiri tarihe “laiklik muhtırası” olarak geçti. Erbakan da MGK kararlarına imza atarak, kendine muhtıra veren ilk başbakan oldu”* ifadesine yer verilmiştir. Bu metinden gazetenin olaya ilişkin kendi yorumunu yaparak bir sonuca vardığı görülmektedir. Haberin spotunda, *“Akşener: MGK’dan çıkar çıkmaz istifa etseydik 18 Nisan seçimlerinin sonucu böyle olmazdı”* ifadesine yer verilmiştir. Başlığı destekleyen bu ifade, okuyucuda haberin içeriğine dair fikir oluşmasını sağlamıştır. Metni destekleyici olarak Akşener’in boydan bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin giriş cümlesinde Akşener’in MGK toplantısını anlattığı belirtilmiş ve üç alt başlıkta değindiği konulara kısaca yer verilmiş.

Haberin devamı 24. sayfanın tamamını kaplayacak şekilde verilmiştir. Burada ana sayfaya alakasız olarak *“Yeşil tayyöre ‘irtica’ esprisi”* başlığı kalın harflerle atılmıştır. Başlık tek başına konuyla ilgili bir fikir vermemektedir. Akşener’le yapılan röportajdan: *“Koyu yeşil tayyör giymiştim. Güven Erkaya kıyafetime baktı ve kıyafetimi göstererek dedi ki: ‘Sayın bakan siz modayı iyi takip ediyorsunuz.’ Güldüm. Aklıma bir tavizin olduğu hiç gelmedi”* alıntılanan bu bölüm haberin içeriğine dair bilgi vermektedir. Akşener, o gün Erkaya’nın sözlerindeki iğneleyici etkiyi görmediğini, olumsuz imada bulunduğunu bugün fark ettiğini anlatmıştır. *“Tansu Çiller’in hayali”* alt başlığıyla verilen kısımda ise Akşener MGK toplantısında Çiller’in askerle arasındaki ilişkiyi *“Refahiyol hükümetinde bir emniyet sübabı olabileceğine inanıyordu”* sözleriyle yorumlamıştır. Akşener burada Çiller’in gerçekleştiremeyeceği bir durum için boşa çabaladığını belirtmiştir. Haberin başlığı ile bu bağlamda anlamsal ilişki kurulmuştur.

Haber şematik olarak incelendiğinde ana olayın tüm ayrıntılarıyla sunulduğu görülmektedir. Akşener toplantı gecesinden ayrıntıları üç yıl sonra 28 Şubat’ın yıl dönümünde anlatmıştır. MGK toplantısının stresli geçtiğini ve Erbakan’ın zor anlar yaşadığı için sıkıntıdan terlediğini belirtmiştir. Erbakan’ın ılıman bir tavır içerisinde

askerleri teskin etmeye çalıştığını fakat çabalarının bir işe yaramadığını söylemiştir. Haberi destekleyici unsur olarak MGK toplantısından bir fotoğrafa sayfanın ortasında yer verilmiştir. Akşener'in su içerken çekilmiş bir fotoğrafı da röportajın yanında yerini almış ve fotoğrafın altında: *"İktidarın üstüne bir bardak su"* ifadesine yer verilmiştir. Açıklama olarak ise Refahyol hükümetinin vaktinde istifa etmemesini bir hata olarak belirten Akşener'in sözleri aktarılmış. Haberde kullanılan fotoğraf ve altındaki metin, Akşener'in röportajda yer verilen ifadelerini destekler niteliktedir. Akşener 28 Şubat günü istifa etmemelerinin 18 Nisan 1999 seçimlerini olumsuz yönde etkilediği yargısında bulunmuştur. Devamında uygulamalarının mümkün olmadığı 16 maddelik bildiriye imza atmamalarının daha iyi olacağını sonradan fark ettiğini belirtmiştir. Muhabirin Akşener'e bu yargıya varmasında sebebi sorması üzerine, o bildiriye uymanın veya uymamanın o saatten sonra bir etkisi olmayacağını, asker ile kamuoyunda oluşan önyargının kendilerini engelleyeceğini belirtmiştir. Anlatılanlardan olayın bağlam bilgisinin verildiği görülmektedir. Haber kaynağı olarak Taki Doğan'ın ismi belirtilmiştir. Olayın sonucunda 18 Nisan 1999 seçimlerindeki başarısızlığın sebebi olarak zamanında yapılmayan istifa gösterilmiştir.

Haberde aktif cümle yapılarıyla olayın tanığı yaşadıklarını bizzat anlatmıştır. Tanığın ifadeleri ve konuşmalara müdahale edilmeden aktarılması haberin retorik yönünü oluşturmuştur. Ayrıca başlıkta yer alan "irtica" kelimesi gazetenin kendi yorumudur ve dikkatlerin bu yöne toplanmasını amaçlamıştır.

27 Şubat 2006

28 Şubat haberi sürmanşetten *"Cumhuriyet'e sarkıntılık vardı"* başlığıyla sunulmuştur. Haberin spotuna baktığımızda: *"Demirel: 28 Şubat öncesi birçok yetkili kişinin beyanında orduya ve rejime de sarkıntılık verdi"* ifadesi haberin içeriğine yönelik bilgi sağlamaktadır. İki alt başlıktan biri *"Şeriat talepler"* diğeri ise *"İstifaya zorlanmadı"* şeklindedir. Alt başlıklarda da Demirel'in darbeye karşı olmayan söylemlerine yer vermiştir. Haberde görsel destekleyici olarak Demirel, Eşi Nazmiye Demirel ve röportajı gerçekleştiren Yavuz Donat'ın bir asansörde çekilmiş fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde ise, *"Demirel, evine bu asansörü Sevgililer Günü'nde eşi Nazmiye Hanım için yaptırdı"* cümlesine yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 19. sayfada bir ana başlık ve dört alt başlık bulunmaktadır. “*MGK el koymasa asker el koyar mıydı?*” şeklinde atılan başlığın ana sayfadaki başlıkla uyumsuz olduğu görülmektedir. Yazıyı destekleyici olarak kullanılan fotoğrafın röportaj esnasında Demirel’in çalışma odasında çekildiği anlaşılmaktadır. Fotoğraf altı metinde ise, “*Demirel’in odası kitaplar, kırat biblolarıyla dolu. Masada rahle içinde Kuran ve Türk bayrağı da var*” ifadesine yer verilmiştir. Demirel’in odasındaki eşyalar üzerinden ideolojik bir algı oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Darbe hakkındaki yorumlarıyla muhafazakâr kesimden gelecek eleştirilere karşı dini ve milli birer simge olan bayrak ve Kuran özellikle belirtilmiştir. İlk sütunun başında Demirel ve muhabirin küçük bir kare fotoğrafı içindeki metinde: “*Demirel 9 yıl sonra 28 Şubat’ı anlattı*” ifadesi yer almıştır ve köşesine kırmızı daire içinde “1” yazılmıştır. Haberlin devamının bir sonraki gün okuyucuya sunulacağı anlaşılmaktadır. Haberde röportajın eksiltilecek bazı kısımlarının verildiği anlaşılmaktadır. Röportaj soru cevap şeklinde olmayıp, Demirel’in o döneme ilişkin yorumlarını anlatması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Muhabir ise Demirel’in darbeye ilgili yaptığı olumlu yorumlardan bazılarını şaşkınlıkla karşılarken bazılarını da imalı sorularla karşılık vermiştir. Örneğin Demirel: “*Anayasa garip görünmüyor*” cümlesini kurunca, muhabir: “*Görünmüyor mu?*” sorusunu sorarak Demirel’in bu tespitine bir açıklama getirmesini beklemiştir. Demirel röportaj esnasında Kenan Evren’in Ali Baransel ile yaptığı bir konuşmayı aktarmıştır: “*Ordu eğer Türkiye birliğinin veya laikliğinin zedelendiği intibana gelirse, ona bir tedbir alınmadığını da görürse, o zaman devlete el konur.*” Demirel darbeye olan bakış açısını bu ifadeyi referans alarak açıklamaya devam etmiş, askerlin yerinde bir müdahale gerçekleştirdiğini ayrıca 28 Şubat’ın ülkenin anayasa ve hukuk ile yönetilebileceğinin ispatı olduğunu söylemiştir. Kırmızı arka plan üzerinde yazan “*Postmodern*” alt başlığında Demirel’e 28 Şubat’ı postmodern bir darbe olarak görüp görmediği sorulmuştur. Demirel: “*... postmodern bir darbe değil... Darbeden bahsedilebilmesi için hükümete görevin zorla bırakılmış olması gerekir*” ifadelerine yer verilmiştir. Demirel’in bu cevabı üzerine muhabir hükümetin görevi bıraktığını belirtmiştir. Fakat Demirel hükümetin bildiriye kabul ederek imzaladığını söyleyerek hiçbir şekilde 28 Şubat’ı darbe olarak tanımlayacak bir tespit veya yorumda bulunmamıştır. “*28 Şubat’a nasıl gelindi?*” alt başlığı ile Demirel 28 Şubat sürecine götüren bazı beyanları sıralamıştır. Demirel’in sıraladığı beyanlar çok uçlarda yer alan “cumhuriyet karşıtı” ve “şeriat taraftarı” gibi ifadelerden oluşmaktadır. Demirel sıraladığı bu beyanlarla röportajın genelinde olan 28

Şubat haklı bir darbeydi fikrini desteklemeye devam etmiştir. “*Cumhuriyet’e, rejime ve orduya sarkıntılık*” şeklinde atılan diğer alt başlıkta metnin destekleyicisi olarak Erbakan ve Çillerin yan yana oturduğu bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde ise, “*28 Şubat döneminin koalisyon ortakları Erbakan ve Çiller*” ifadesine yer verilmiştir. Haberde Demirel 28 Şubat sürecini 1995 seçimlerinden itibaren değerlendirmeye başlamıştır. Demirel Refahiyol hükümetinin kurulmasını ülkeyi darbeye götüren sebep olarak göstermektedir. Özellikle 1996 yılının sonuna gelindiğinde “*...laik Cumhuriyet bir tehdit ile mi muhatap, şeriat talepleri var, orduya ve Cumhuriyet’e sarkıntılık var*” gibi sorunların arttığını belirten Demirel, MGK’nın bu sorunları araştırmak için toplandığını öne sürmüştür.

Haberi şematik olarak incelediğimizde, ana olay olarak Demirel’in 28 Şubat’a bakış açısının sunulduğunu görmekteyiz. Demirel söylemleriyle açıkça 28 Şubat darbesinin gerekli bir hamle olduğunu ardalın bilgisi olarak sunduğu beyanlarla desteklemiştir. Haber kaynağı olarak Yavuz Donat’ın ismi verilmiştir. Gazete Demirel’in röportajını olduğu gibi okuyucuya sunmuştur fakat muhabirin Demirel’e yönelttiği sorulardan gazetenin ideolojik olarak Demirel’i desteklemediği anlaşılmaktadır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda eksik cümlelere ve soru cümlelerine bolca yer verildiğini görmekteyiz. Haberin genelinde cümleler aktif yapıda kullanılmıştır. “*Postmodern darbe*”, “*ordu*”, “*asker*”, “*Cumhuriyet rejimi*” gibi kavramlar haberde sıklıkla kullanılan ve dikkatleri çeken ifadeler olarak ideolojik üretimde kullanılmıştır. Gazetenin Demirel’in ifadelerine yer vermesi, haberi retorik açıdan güçlendiren unsur olmuştur.

28 Şubat 2006

Ana sayfanın etek kısmında yer alan “*Askeri kesimle işbirliği yoktu*” başlığında spot kullanılmamış ve haberin giriş cümlesinde yer alan, “*Demirel 28 Şubat sürecinde askerle işbirliği yapmadığını belirterek şöyle dedi: ‘Çeşitli haksızlıklara uğrayan benim... 12 Mart... 12 Eylül... Muhtıra, askeri darbe...’*” ifadeleri haberin konusuna dair okuyucuda fikir oluşmasını sağlamıştır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak fotoğraf kullanılmamıştır.

Haberin devamı olan 19. sayfada *“Direnilseydi ne olurdu?”* başlığı, *“Özel ve Gizli Uyarılar”* ve *“Askerle işbirliği”* alt başlıklarıyla sunulmuştur. Haber önceki gün Demirel ile yapılan röportajın devamı olarak sunulmuştur. İlk sütunun başında önceki gün verilen Demirel ve muhabirin küçük bir kare fotoğrafı ve içinde yer alan metin: *“Demirel 9 yıl sonra 28 Şubat’ı anlattı”* şeklinde aynen eklenmiş ve fotoğrafın köşesine kırmızı daire içinde “2” yazılmıştır. *“Direnilseydi ne olurdu?”* başlığı üç sütundan oluşmaktadır. Spotun bulunmadığı haberin giriş cümlesinde, *“Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi’nin kurduğu “Refahyol” hükümeti, 28 Şubat kararlarına “direnseydi” ne olurdu?”* cümlesine yer verilmiştir. Giriş cümlesinden gazetenin geçmişteki bir kabullenişle bugün yüzleşerek, 28 Şubat’ın faileri ile mağdurları arasında yaşananlara ışık tutmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Metin ortasında kullanılan fotoğrafta Demirel ve eşi Nazmiye Demirel’in evlerinde çekilmiş bir kare kullanılmıştır. Fotoğraf altı metinde: *“Demirel’in Donat’la randevusunun sohbet bölümlerine Nazmiye Hanım da katıldı”* ifadesine yer verilmiştir. Haberde Demirel ile yapılan röportajın önemli görülen yerleri aktarılmıştır. Demirel 28 Şubat kararlarının yerinde olduğunu ve bir takım çevrelerin bu kararları istismar etmeye çalıştığını dile getirmiştir. Üzerinden üç yıl geçmiş olan 28 Şubat kararlarının bu süre zarfında hiçbir vatandaşın inanç özgürlüğüne kısıtlama getirmediğini belirtmiştir. Devamında *“28 Şubat kararları İslam ve Müslümanlıkla mücadele değil, Müslümanlık ve İslamın kullanılmamasıdır”* ifadesine yer verilmiştir. *Direnilseydi ne olurdu* sorusuna ise kimsenin direnmeden o kararlara imzasını attığını fakat daha sonra sanki bir itiraz durumu varmış gibi bir algı oluştuğunu söylemiştir. Demirel darbe açıklamalarıyla bir önceki günkü röportajında olduğu gibi ideolojik duruşunu net bir şekilde belli etmiştir. *“Askerle işbirliği”* başlığı altında Demirel’e 28 Şubat sürecinde askerle işbirliği yapıp yapmadığı sorulmuştur. Demirel bu soruya net olarak cevap vermemiş fakat askerinin dinlenilmesi gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Bunun üzerine muhabir sorusunu tekrarlayınca Demirel: *“Hayır”* cevabını vermiştir. Demirel’in muğlak ifadeleri askerle işbirliği içinde olduğu fikrini oluşturmaktadır. *“Özel ve gizli uyarılar”* başlığı ile verilen bölümde ise Demirel’in Erbakan’a *“Özel ve gizli”* damgasıyla gönderdiği mektuplardan bahsedilmiştir. Metni destekleyici olarak kullanılan fotoğrafta Erbakan ve Çiller yer almakta ve fotoğraf içi metinde: *“Erbakan ve Çiller Karadenizliler gecesinde kemeççe çalışıyor”* ifadesine yer verilmiştir. Başlıktan bu mektupların bir tür ikaz olarak algılanması sağlanmıştır. Demirel 28 Şubat’a giden süreçte Erbakan ve Çiller ile

konuşmuş ve Milli Savunma Bakanı Turhan Taylan'ı dikkate almaları gerektiğini belirtmiştir.

Şematik olarak incelediğimizde ardalın ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmeyen haberde, Demirel'in askerle olan ilişkisi üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Demirel her ne kadar muğlak ifadeler kullansa da söylediklerinden, şüpheye yer bırakmayan net anlamlar çıkmaktadır.

Haberin mikro yapısal özellikleriyle değerlendirdiğimizde basit ve aktif cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz. Röportajda ifadelerin önemli kısımları aktararak azaltıldığı görülmektedir. Sözcük seçiminde haberin konusunu oluşturan "asker" kelimesinin çokça kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca 28 Şubat'ın en tartışmalı konusu olan "İslam ve müslüman" kavramları da dikkat çeken ifadeler olmuştur. Haberde Demirel'in ifadeleri ve 12 Mart, 12 Eylül gibi geçmişte yaşanan olaylar üzerinden kendisinin yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmesi, haberin gerçekliğini destekleyen ifadeler olmuştur. Röportaj sırasında çekildiği anlaşılan fotoğraflar da haberi retorik olarak güçlendirmektedir.

1 Mart 2006

Ana sayfanın etek kısmında bulunan haberin başlığında, "Çiller Darıldı" ifadesine yer verilmiştir. Spotun bulunmadığı haberin giriş cümlesinde ise, "Demirel 28 Şubat sonrası hükümeti kurma görevini Prof. Çiller'e vermeyince, Çiller ne yaptı?" cümlesine yer verilmiştir. Haberde, Demirel'in 28 Şubat sonrası hükümet kurma görevini vermediği Çiller'in bu duruma üzüldüğü, bilgisi okuyucuya aktarılmıştır. Haberın devamı olan 19. sayfaya baktığımızda 27 Şubat ve 28 Şubat günü Demirel ile yapılan röportajın devamı olan üçüncü bölümün okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Röportaj beş farklı başlıktan verilmiştir. "Demirel: En önemli konu şu....." isimli başlıktan Demirel'in öznel ifadelerine yer vereceği anlaşılmaktadır. Spotun yer almadığı başlığın giriş cümlesinde "Demirel "bu mülakatın en önemli mesajı" diyerek, farklı bir konuya girdi" ifadesine yer verilmiştir. Muhabir, Demirel'in konuyu laikliğe getirdiğini belirterek, haberin çerçevesini oluşturan kişinin Demirel olduğunu ima etmiştir. Demirel konuşmasında, Cumhuriyet ve laikliğin tehdit altında olmasının büyük bir rahatsızlık sebebi olduğunu söyleyerek ülkeye şeriat hukukunun gelebilme ihtimalinden duyduğu endişeden bahsetmiştir. Demirel'in bu yorumları üzerine muhabir, halkın Cumhuriyet

ile bir sıkıntısı olmadığını, yönetimden şikâyetçi olduklarını belirterek Demirel ile zıt olan fikrini belirtmiştir. Haberde, Demirel ve muhabirin çalışma odasında çekilmiş bir fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğraf altı metinde ise: “*Demirel, Donat’a 28 Şubat ile ilgili değerlendirmelerini anlattı*” ifadesi yer almaktadır. “*Tansu Çiller’in burulup, kırılıp, üzülp, darıldığı sahne*” başlığı ana sayfada verilen haberin devamı olarak yer almıştır. Başlıkta Çiller’in yaşadığı olay karşısında oluşan duygu durumuna vurgu yapılmıştır. Haberin içeriğinde Demirel hükümet kurma görevini Çiller’e vermediği için üzüldüğünü söylemiş, muhabirin bu kararının sebebini sorması üzerine Demirel o dönem verilecek en doğru kararın bu olduğunu söyleyerek bu tezini destekleyici ifadelerle yer vermiştir. “*Ateşle oyun oynamak*” isimli başlıktan ne ifade ettiği tam anlaşılmamakla birlikte haberin içeriğinde Demirel dikkat çekici bir anısını aktardığı görülmektedir: İkinci Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü’nün görevi Celal Bayar’a teslim ederken: “*Bayar, sakın ola din işiyle oyalanma*” uyarısında bulunduğunu söylemiş ve bu sözün önemine vurgu yaparak din işiyle oynamanın ateşle oynamaya benzediğini söylemiştir. Demirel’in her cümlesinde ideolojik duruşunu açıkça ortaya koyan ifadelerle yer verdiği görülmektedir. “*Laikliğin Tarihiçesi*” başlığı ile gazete Demirel’in sürekli laiklikten bahsetmesini ironik biçimde ele almıştır. Gazete Demirel ile zıt kutuplarda olduğunu dikkat çekecek bir üslupla ortay koymuştur. Haberin içeriğinde de Demirel, anayasaya laiklik ilkesinin Cumhuriyet’in ilanından 14 yıl sonra girmiş olmasını çok önemseydiği bir konu olarak anlatmıştır. Röportajda Demirel’in konuşmalarının eksiltilecek verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca muhabir Demirel’in konuşmalarına kendi yorumunu katarak farklı ideolojilere sahip olduklarını net bir şekilde belli etmiştir. “*28 Şubat ve dış basın*” başlığı altında İtalya, Fransa, İngiltere, ABD ve Almanya basınından 28 Şubat yorumları verilmiştir. Yorumlara baktığımızda “laik” ve “İslamcı” temaları etrafında yapılan haberlerin Demirel’in yorumlarıyla benzer olmaları dikkat çekmektedir.

Muhabir Demirel ile yaptığı röportajın oldukça uzun olduğunu belirterek devamının sonraki gün olduğunu söylemiştir. Gazetenin röportajdan yayınladığı kadarıyla Demirel’in ideolojik duruşu açıkça anlaşılmaktadır. Muhabir 28 Şubat süreci ile ilgili konuşmak isterken, Demirel’in laiklik konusu etrafında geliştirdiği konuşma ana temayı belirlemiştir. Ardalan ve bağlam bilgisi olmayan haber, seçilmiş olan bir kavram

üzerinden yapılmıştır. Röportajı yapan muhabirin ismi haberin kaynağı olarak verilmiştir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda eksilteli cümlelerin çokça kullanıldığını ve hem etken hem de edilgen yapıda cümleler kullanıldığını görmekteyiz. Demirel'in röportaj boyunca defalarca kullandığı laik kelimesi dikkatleri çekmesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca İslam, Cumhuriyet ve rejim kavramları da haberin ideoloji üretmesinde etkili olan sözcükler olmuştur. Demirel'in konuşmalarının yanı sıra İsmet İnönü ile alakalı olan bir anısını aktarması haberi retorik açıdan destekleyen unsurlardır. Ek olarak Demirel'in ideolojisiyle benzer olan dış basın haberleri ve yine Demirel'in ideolojisiyle zıt olan muhabirin yorumları haberin retoriksel yönü olmuştur.

28 Şubat 2010

Ana sayfada manşet kısmından alt başlık olarak verilen haberde kısa bir giriş cümlesi kullanılmış ve devam sayfası belirtilmiştir. “28 Şubat 10 yıl bile sürmedi” başlığından 28 Şubat'ın etkilerinin devam etmediğine dikkat çekilmiştir. Tırnak içinde verilen başlığın Başbakan Yardımcı Bülent Arınç'a ait bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Haberin giriş cümlesinde Arınç'ın ifadesi tırnak içinde verilmiştir: “*O zamanki yetkili ‘Bin yıl sürecek’ demişti. Görüyorsunuz 10 yıl bile sürmedi.*” Arınç'ın sözlerinden 28 Şubat'ı destekleyenlerin amaçlarına ulaşamadıklarını ve kullanılan zıt rakamsal ifadelerden dönemin etkilerinin silinmiş olmasını başarı olarak işaret ettiği anlaşılmaktadır. Haberde Bülent Arınç'ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 20. sayfaya baktığımızda, baş sayfadaki “28 Şubat 10 yıl bile sürmedi” başlığının aynen kullanıldığını görmekteyiz. Üst başlık ve spotun kullanılmadığı haberin giriş cümlesinde, “*Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ‘bin yıl süreceği’ ifade edilen 28 Şubat sürecinin 10 yıl bile sürmediğini söyledi*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde görsel olarak Bülent Arınç'ın vesikalık bir fotoğrafı kullanılmıştır. Haberin şematik özelliklerine baktığımızda ana olay olarak, Arınç'ın 28 Şubat ile 13 yıl sonrası arasında yaptığı karşılaştırmaya yer verildiğini görmekteyiz. Bir gazetecinin 28 Şubat'ın yıl dönümünde, iddialı söylemiyle hafızalarda yer eden “*bin yıl*” hatırlatmasına Arınç, “*...Görüyorsunuz on yıl bile sürmedi. Türkiye demokratikleşiyor.*”

Türkiye özgürleşiyor. Türkiye AB standartlarında bir hukuk ve demokrasi standardını yakalıyor” ifadeleriyle cevap vermiştir. Haberde ardalın ve bağlam bilgisinden ziyade seçilen cümle üzerinden yapılan kısa açıklamaya yer verilmiştir. Gazete Arınç’ın ifadelerini yorum yapmadan tırnak içinde aktarmıştır. Cevat Özdemir’in imzasıyla verilen haberden çıkan anlam, demokrasiye karşı büyük bir darbe olan 28 Şubat’ın izlerinin kısa sürede ortadan kaldırılmış olmasıdır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, aktif ve pasif yapı cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Arınç’ın açıklamasında tekrar tekrar kullandığı “*demokrasi*” kelimesi dikkat çekmektedir. Arınç bugün Türkiye’nin demokratik bir ülke olduğunun altını çizerken, 28 Şubat döneminde yapılan hukuksuzluk ve demokrasinin ruhuna aykırı uygulamalara gönderme yapmıştır. 28 Şubat ile 13 yıl sonrası üzerinden yapılan kıyas ve ortaya konulan zıtlık dikkat çekmektedir. Arınç’ın ifadeleri ve rakamsal ifadeler, haberi retorik yönden güçlendiren ifadeler olmuştur.

28 Şubat 2011

Sürmanşetten “*Ölümüyle de tarih yazdı*” başlığıyla duyurulan haberin spotunda “*Erbakan 28 Şubat’ın yıldönümünün arefesinde ve 28 Şubat’ı tetikleyen Kaddafi’nin koltuğunun sallandığı günlerde hayata veda etti...*” ifadesine yer verilmiştir. Görsel olarak Erbakan’ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiş, fotoğraf altında “*Necmettin Erbakan (29 Ekim 1926-27 Şubat 2011)*” şeklinde doğum ve ölüm tarihi belirtilmiştir. Fotoğrafın üstünde ise siyah zemin üzerinde “*Siyasetin hocasını kaybettik*” ifadesi kullanılmıştır. Haberde, “*Son ana kadar şuuru açıktı*” ve “*Eşinin yanına defnedilecek*” şeklinde iki ara başlık görülmektedir.

Haberin devamı olarak belirtilen 22 ve 23. sayfalara baktığımızda, iki sayfayı da kaplayacak şekilde “*Hoca giderken de tarih yazdı*” başlığının, “*Cumhuriyet’in kurulduğu gün doğan Prof. Necmettin Erbakan, 1969’da Milli Görüş hareketiyle siyasete atıldı. Başbakan Yardımcılığı ve Başbakanlık yaptı. Libya ziyaretiyle tetiklenen 28 Şubat ‘darbesi’ onu Başbakanlık’tan etti. Kaddafi’nin sallanan koltuğu ve 28 Şubat’ın yıldönümünden bir gün önce ölmesi ise tarihin bir cilvesi oldu*” şeklinde Erbakan’ın hayatından öne çıkan olayların haberin spotunda verildiğini görmekteyiz. Görsel olarak Erbakan’ın önünde gazete ile çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Yine iki sayfayı kaplayacak şekilde tasarlanmış film şeridi içerisinde Erbakan’ın hayatından

öne çıkan karelere yer verildiği görülmektedir. 22. sayfaya baktığımızda, Erbakan'ın karakteristik yapısıyla ilgili övgülere ve siyasilere taziyelerine yer verildiğini görmekteyiz. 23. sayfada ise “7 Şubat'ta helalleşmişim” ara başlığı altında Süleyman Demirel ve Tansu Çiller'in ifadelerine yer verildiğini görmekteyiz. Bu sayfanın görseli olarak, Erbakan'ın veda ederken çekilmiş bir fotoğrafına, dekupe olarak yer verildiğini görmekteyiz.

Haber şematik olarak incelediğimizde ana olay olarak Erbakan'ın ölümü ve o tarihin Erbakan'ın yaşadığı sıkıntılı dönemlere denk gelişinin ele alındığını görmekteyiz. “Parlak bir bilim adamıydı, Milli Görüş'ün 42 yıllık lideri hayata veda etti” şeklinde Erbakan'ın başarıları üzerinden uğurlandığı görülmektedir. Haberde araldan bilgisi olarak Erbakan'ın hayatından öne çıkan kısımlara yer verildiği görülmektedir. 28 Şubat'a haberin spotlarında ve Çiller'in yorumunda yer verildiğini görmekteyiz. Çiller ifadesinde, “Hocalık yaptığı dava arkadaşları olan insanlar bugün iktidarda. 28 Şubatı ayrı analiz etmek lazım. Erbakan o çizgisinde devam etti...” sözlerine yer vermiştir. Çiller'in Erbakan'dan övgüyle bahsederken 28 Şubat konusuna girmek istemediği anlaşılmaktadır. Kaynağın belirtilmediği haberden çıkan sonuç, Erbakan'ın son yolculuğuna uğurlanırken siyaset yaşamında maruz kaldığı haksızlıklar ve farklı siyasiler tarafından değerli bir insan olarak anılması olmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda haberde etken ve edilgen yapı cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Haberin spotunda yer alan “...28 Şubat 'darbesi' onu Başbakanlık'tan etti” cümlesinde tırnak içinde yazılan *darbe* sözcüğüne dikkat çekilmiş ve okuyucuya hukuksuz bir olay yaşandığı mesajı verilmiştir. Haberde Kaddafi'nin liderliğinin sallantıda olduğu belirtilerek, Erbakan'ın ölüm günü “*kaderin cilvesi*” şeklinde yorumlanmış, okuyucuya bir nevi *etme bulma dünyası* mesajı verilmiştir. Haberde kullanılan Erbakan'ın ve taziyelerini dile getiren siyasilere fotoğrafları haberi retorik olarak desteklemiştir. Aynı zamanda Erbakan'ın meslektaşları ve yakın çevresinin Erbakan hakkındaki yorumları da haberi retorik olarak güçlendiren unsurlardandır.

1 Mart 2011

Manşetten iki satırda verilen haberde “*Asker Türkçe ezan istedi*” başlığı kullanılmıştır. Üst başlık olarak, “*Erbakan'a yakın gazeteci Çalmuk'un müthiş iddiası*” ifadesine yer

verilmiştir. Gazetenin burada iddiayı aktaran gazetecinin Erbakan'a yakın olduğunu özellikle belirtmesi dikkat çekmektedir. Haberin spotunda: *“28 Şubat 1997'deki MGK'da, asker kanadınının 24 maddelik taslak bildirisinde ezanın Türkçeleştirilmesi talebi de vardı. Erbakan karşı çıktı”* ifadesinden haberin içeriği anlaşılmaktadır. Fotoğrafın kullanılmadığı haberde üç adet alt başlığa yer verilmiş ve devam sayfası belirtilmiştir. Alt başlıklara baktığımızda 28 Şubat bildirisinde yer alan bazı maddelere yer verilmiştir. Başlık ve alt başlıklar uyum içinde ve genelden daha spesifik bilgiye doğru sıralanmıştır.

Haberin devamı olan 24. sayfaya baktığımızda ana sayfada yer alan başlık ve spotun daha ayrıntılı bilgiler eklenerek verildiğini görmekteyiz: *“Asker 28 Şubat'ta Türkçe ezan istedi”* başlığı, *“Fehmi Çalmuk, tarihi MGK toplantısından önce askerlerin hazırladığı toplam 24 maddelik bildiriye Erbakan'ın 18 maddeye indirdiğini söyledi. İddiaya göre taslakta, “Ezanın Türkçeleştirilmesi, Gülen'in tutuklanması” talepleri de vardı.”* Üst başlıkta ise, *“Erbakan'a en yakın gazeteciden şok iddia”* ifadesiyle haber önemli bilgiler içerdiğini vurgulamaya devam etmektedir. Haberin spotunda verilen bilgiden Erbakan'ın gayretleri sayesinde ezan ile ilgili olan maddenin bildiriden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Haberin içeriğinde de aynı konu devam ettirilmiş Erbakan'ın askeri, bazı maddelerin bildiriden çıkarılması konusunda ikna ettiğine dair bilgi aktarılmıştır. Haberde ilgi çeken bir diğer kısım Çalmuk'un, askerinin simge olarak gördüğü şalvar ve gümüş yüzük gibi eşyaların tamamen yasaklanmasını talep ettiği iddiasıdır. *“Tarihe 'postmodern darbe' diye geçti”* alt başlığında 28 Şubat sürecine götüren olaylar ve 28 Şubat gecesi gerçekleşen MGK toplantısından bahsedilmiştir. Başlıktaki *“postmodern”* ifadesi gazetenin ideolojik duruşunu ortaya koyan bir kavram olarak dikkat çekmektedir. *“Sivil toplumdaki 14'üncü yılda protesto eylemleri”* alt başlığında ise darbeyi yapanların yargılanana kadar protestolara her yıl devam edecekleri ve askerinin tankla milleti hizaya sokamayacağı ifadelerine yer verilmiştir. Metni destekleyici olarak, eylem sırasında çekilmiş bir fotoğraf kullanılmıştır. Protestocuların taşıdıkları dövizlerde yazanlar da dikkatleri çekmektedir: *“Postmodern darbe, Kuklayı da biliyoruz, kuklacıyı da,1000 yıl utanacaksınız”*. Toplanan eylemcilerin kullandıkları ifadelerden 28 Şubat'ta yaşananlara öfkeleri açıkça anlaşılmaktadır.

Haberi şematik olarak incelediğimizde haberin ardaan ve bağlam bilgisinin verildiğini görmekteyiz. Bildiride yer alan maddeler üzerinden yapılan haber, özellikle de ezan ile ilgili olan madde haberin konusunu oluşturmuştur. Erbakan'ın çabaları sonucu bildiride gerçekleştirilen değişikler ise haberin sonucu olarak verilmiştir. Haberde askerin kararları ve Erbakan'ın bu kararlar için gösterdiği çaba iki farklı kutup olarak okuyucuya sunulmuştur. Fehmi Çalmuk ile yapılan röportajda kaynak olarak gazete kendi ismini sunmuştur. Haberde 28 Şubat bildirisinde yer alan kararların baskıcı ve kısıtlayıcı yönlerinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Haberde kullanılan asker, ezan, postmodern, rejim kelimeleri politik ve ideolojik olmaları bakımından hem Erbakan'ı temsil ettiği düşünölen Çalmuk'un hem de gazetenin bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca Çalmuk'un konuşmalarının tırnak içinde verilmemesi gazetenin iddiaları desteklediğini gösteren bir işarettir. Haberin amacı, 28 Şubat'ta alınan kararların olumsuzluğu konusunda okuyucuyu ikna etmektir.

Haberin mikro yapısal özelliklerini incelediğimizde, Fehmi Çalmuk'un ifadelerinin edilgen bir yapıyla aktarıldığını görmekteyiz. Cümleler oluşturulurken kullanılan dolaylı yapı anlamdaki açıklığın önüne geçmemiştir. Retorik olarak “şok iddia”, “müthiş iddia” gibi dikkat çekici nitelemeler kullanılmıştır. Aynı zamanda Fehmi Çalmuk'un daha öce duyulmayan bilgileri tanık olarak aktarması ve haberde askerin kararlarının tekrarlanması da dikkat çekmektedir. 28 Şubat eylemleri sırasında çekilen fotoğraftaki “*Darbeciler yargılsın*” pankartları da retorik açıdan haberi desteklemektedir.

28 Şubat 2012

Ana sayfanın etek kısmında yer alan haberin başlığı: “*YÖK'te Teziç Dönemine Mercek*” şeklinde atılmıştır. Başlıktan Erdoğan Teziç'in YÖK başkanı olduğu döneme dair araştırmalar yapıldığı veya yapılacağı anlaşılmaktadır. Spotun kullanılmadığı haberin giriş cümlesinde, “*28 Şubat soruşturmasında, YÖK'ten alınan belgelerde, yeni detaylar ortaya çıktı*” ifadesine yer verilmiştir. Haberde Erdoğan Teziç'in vesikalık bir fotoğrafı kullanılmıştır. Haberin devamı olan 16. sayfaya baktığımızda “*YÖK'te Teziç dönemi de inceleniyor*” başlığının, “*YÖK'te yapılan aramaların sadece Kemal Gürüz değil, Erdoğan Teziç'in başkanlık dönemini de kapsadığı belirtildi*” spotuyla birlikte verildiğini görmekteyiz. Başlık ve spot okuyucuya haberin konusu hakkında bilgi

vermektedir. Haber başlıkta verilen bilgileri ayrıntılandırarak, bahsedilen 20 bin belge arasında birçok akademisyenin irtica ve bölücülükle suçlandığına dair bilgiler olduğu aktarılmıştır. Teziç'in tırnak içinde verilen ifadesinde kendi döneminde veya daha önce bahsedilen faaliyetlerin olmadığını belirtmiştir. Bu araştırmaların 2 yıllık kopya soruşturması sonucu ortaya çıkmasını manidar bulduğunu söyleyen Teziç'in, haberde iddia edilen ifadelerden farklı bir imada bulunduğu görülmektedir. Teziç'in ana sayfadaki fotoğrafı bu sayfada da aynen kullanılmıştır.

Haberî şematik olarak incelediğimizde, ana olayın 28 Şubat davaları üzerinden açıkça verildiğini görmekteyiz. Haberde 28 Şubat davalarından uzun ve ayrıntılı bir şekilde bahsedilirken, Teziç'in konuşmasına ayrılan metnin kısalığı gazetenin ideolojik duruşunu belirtmesi bakımından dikkat çekmektedir. Haber kaynağı Yahya Bostan ve Safure Cantürk olarak belirtilmiştir. Haberden net bir sonuca varmak mümkün olmamakla birlikte devam eden 28 Şubat soruşturmalarının ortaya yeni bilgiler çıkarabileceği anlaşılmaktadır.

Haberin genelinde edilgen cümleler kullanılmıştır. Retorik yönden ise Teziç'in tırnak içinde verilen sözleri dışında başka bir şeye rastlanmamıştır.

29 Şubat 2012

Sürmanşetten iki satırda verilen haberin başlığı, “28 Şubat kara lekedir” şeklindedir. Haberin giriş cümlesinde ise “Başbakan Erdoğan: Bin yıl süreceği söylenen 28 Şubat, 15 yılda unutulup tarihten silindi” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde Erdoğan'ın bulunduğu salondaki insanları selamlarken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Başlıktan ve giriş cümlesinden Erdoğan'ın 28 Şubat'a karşı eleştirisinin, içeriği oluşturduğu anlaşılmaktadır. Haberin devamı olan 21. sayfaya baktığımızda, ana sayfadaki başlıktan farklı olarak “Başbakan Erdoğan 28 Şubat'ın yıldönümünde konuştu” üst başlığının “Mağdurlar ayakta mimarlar silindi” başlığıyla verildiğini görmekteyiz. Haberin spotunda ise, “Başbakan Erdoğan: Bin yıl süreceği söylenen 28 Şubat, 15 yılda unutulup tarihten silindi” şeklinde Erdoğan'ın sözleri aktarılmıştır. Haberde Erdoğan'ın konuşması konularına göre sınıflandırılmış ve farklı konuya geçilirken kırmızı renkte yazılan cümleler kullanılmıştır. Haberle alakalı iki farklı başlık daha bulunmaktadır. Haberde Erdoğan'ın 28 Şubat'ın 15. yıldönümünde yaptığı konuşmadan öne çıkan satırlara yer verildiği görülmektedir. Erdoğan konuşmasında

“Biz mağdur olarak buradayız ama 28 Şubat’ın mimarları milletin önüne çıkamıyor” ifadesinde yaptığı biz ve onlar ayrımı dikkat çekmektedir. Konuşmasının devamında 28 Şubat için “demokrasi faciası” ve “postmodern müdahale” ifadelerine yer vermiştir.

Erdoğan CHP’nin 27 Mayıs 1960 yılında yaşanan ilk darbeyi desteklediğini, 12 Eylül 1980 yılında yaşanan müdahaleyi de desteklediğini ve son olarak 28 Şubat’ta gerçekleşen darbeye karşı da tepkisiz kaldıklarını belirterek demokrasi anlayışlarını sorgulamış ve demokrasiye karşı mesafeli olduklarını belirtmiştir. CHP’nin tavırlarından memnun olduğunu bir ironi olarak aktaran Erdoğan, CHP’nin tutarsız davranışlarını işaret ederek halkın gözünde itibarı kalmayan bir parti olduklarını söylemiştir. Daha sonra Erdoğan’ın millete hizmetten duyduğu sevdadan bahsetmesi CHP ile oluşturulan bir zıtlık olarak dikkat çekmektedir.

Aynı sayfada CHP, MHP ve BDP genel başkanlarının 28 Şubat ile ilgili yorumları uydu haber olarak verilmiştir. Gazete, Kemal Kılıçdaroğlu’nun grup toplantısında gerçekleştirdiği konuşmasını, “‘28 Şubat sürecinde sen bedel ödemedin’” başlığıyla okuyucuya sunmuştur. Haberin spotunda ise, “CHP lideri Kılıçdaroğlu, 28 Şubat’ın gerçek mağdurunun Erbakan olduğunu belirterek, Erdoğan’a, ‘Sen gittin onu arkadan hançerledin’ diye seslendi” ifadesine yer verilmiştir.

Kılıçdaroğlu’nun Erdoğan’dan bahsederken: “Yürüyen yalan makinesinin” ifadesini kullanması dikkat çekmektedir. 28 Şubat ile ilgili olarak ise, “Bedeli sen mi ödedin? Mağdur rahmetli Erbakan’dır. Gittin, Erbakan’ı arkadan hançerledin...” ifadelerini kullanmıştır. Kılıçdaroğlu’nun, Erdoğan’ın CHP’ye ve kendisine yönelik yaptığı eleştirilere agresif bir dille cevap verdiği görülmektedir. Kılıçdaroğlu, Erdoğan’ın şiir okuduğu için hapse atıldığı dönemden bahsederken “...güya hapse attılar, el bebek gül bebek seni hazırladılar, getirdiler” sözleriyle 28 Şubat’ın Erdoğan’ı başbakan yapmak için gerçekleştirilen bir manevra olduğunu söylemiştir. Gazetede Kılıçdaroğlu’nun dil sürçmesi yaşayarak çekyat yerine yatçek demesinin özellikle belirtilmesi dikkat çekmektedir.

MHP lideri Devlet Bahçeli’nin grup toplantısında gerçekleştirdiği konuşması, “‘O bakanları açıklayın’” başlığıyla verilmiştir. Başlıktan anlaşılacağı üzere Bahçeli’nin asıl gündemi 28 Şubat değildir. Konuşmasında dönemin meselelerine değinmiş, 28 Şubat’a ise yıl dönümü olmasından dolayı konuşmasında yer vermiştir. Bahçeli’nin

konuşması tırnak içinde aktarılmış ve gazete yorumunu katmamıştır. Bahçeli'nin 28 Şubat'la ilgili dikkat çeken cümlesi şöyledir: *“AKP zihniyeti karanlık 28 Şubat döneminde yerleşmiştir.”* Bahçeli, Ak Parti'nin o dönem uyguladığı bir takım politikaları eleştirirken 28 Şubat ile bağlantı kurduğunu görmekteyiz. BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın yaptığı konuşma ise *“BDP: AK Parti 28 Şubat'ın ürünü”* başlığıyla verilmiştir. Haberi incelediğimizde Demirtaş'ın Kılıçdaroğlu ile aynı fikirde olduğunu görmekteyiz. Bu konuyla ilgili dikkat çeken kısım şöyledir: *“Ak Parti'nin 28 Şubat'ın çocuğu olarak dünyaya geldiğini öne sürmüştür”*.

Haberin şematik yapısını incelediğimizde 28 Şubat'ın yıl dönümünde her partinin kendi ideolojisi çerçevesinde eleştirdiğini görmekteyiz. Zıt kutupların fikirlerine baktığımızda 28 Şubat'ı karanlık bir dönem olarak kabul etmelerinin ortak nokta olduğunu fakat bu karanlık dönemin nedenleri ve sonuçlarını bambaşka açılardan ele aldıklarını görmekteyiz. Parti başkanlarının konuşmalarını aktaran haberde ardalın ve bağlam bilgisinin eksik olduğunu görmekteyiz. Parti başkanları bütçe altına aldıkları konu etrafında konuşmalarını gerçekleştirmiştir. Konuşmacıların yorumlarına baktığımızda karşılıklı sert ve olumsuz eleştirilerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Haberin kaynağı ise belirtilmemiştir.

Mikro yapısal özellikler incelendiğinde, gazetenin edilgen bir dil kullandığını, konuşmacıların tırnak içinde verilen ifadelerinin ise aktif yapıda oldukları görülmektedir. Kurulan cümlelerde yadsıma, ima ve ironiler dikkat çekmektedir. Erdoğan'ın, *“...CHP Genel Başkanından ziyadesiyle memnunuz. Fakat biz Türkiye'de Anamuhalefetin bu halde olmasından rahatsızız”* şeklinde aktardığı sözlerinde karşı tarafın olumsuzluklarını göz önüne sererek ideolojik temelli ayrımlarını direkt aktaran somut örnekler verdiğini görmekteyiz. Erdoğan'ın *“muhalefetten çok memnunuz”* derken de ironi yaptığı anlaşılmaktadır. Haberin retorisi olarak tarafların sert eleştirilerini, tarihten verdikleri örnekleri, yine geçmişle yaptıkları kıyasları ve birbirleri için kullandıkları benzetme ifadelerini gösterebiliriz.

28 Şubat 2013

Ana sayfanın etek bölümünde tek sütundan verilen haberin başlığında, *“28 Şubat'ın yıldönümünde yeni bir dalga”* ifadesine yer verilmiştir. Başlıktan, haberin içeriğinde, 28 Şubat ile ilgili ortaya çıkan yeni gelişmelerin verildiğini anlamaktayız. Haberin

spotunda, “4 emekli general ile bir muvazzaf albay dün sabah gözaltına alındı” cümlesine yer verilmiştir. Gazete görsel olarak Eski Kara kuvvetleri Komutanı Erdal Ceylanoğlu ile Mehmet Başpınar’ın fotoğraflarına yer vermiştir. Fotoğraf altı metinde ise, “28 Şubat’la ilgili 73 kişi tutuklu” ifadesi kullanılmıştır.

Haberin 20. sayfadaki devamına baktığımızda “28 Şubat’ın yıldönümünde 5 gözaltı daha” üst başlığı altında “Tankları yürüten paşa tutuklandı” başlığıyla verildiğini görmekteyiz. Haberın spotunda, “Eski Kara Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Ceylanoğlu ile emekli Tümgeneral Yücel Özsrar tutuklandı. Bir muvazzaf albay ile iki emekli general ise serbest bırakıldı” cümlelerine yer verilmiştir. Postmodern darbe olarak ifade edilen 28 Şubat’ın simgesi haline gelen tankları yöneten komutanla ilgili verilen ayrıntılı bilgiler dikkat çekmektedir. “...Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün eşi Hayrunnisa Gül’ün elini sıkmayan emekli Org. Arslan Güner...” Haberde bahsedilen komutanın olumsuz tavrı ile nitelendirilmesi, okuyucuya davranış değerlendirmesi yapma görevi yüklemektedir. Tırnak içinde verilen ifadelerde komutanlara tankları kimin talimatı ile yürüttükleri sorulmuş ve cevap olarak karargâhın emri olduğunu söylediklerini görmekteyiz. Haberde ayrıca tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edilen komutanların adli kontrol şartıyla serbest bırakıldıkları bilgisine yer verilmiştir. Metni destekleyici olarak, bahsi geçen komutanların vesikalık fotoğraflarına yer verilmiştir. Haberın devamında tankların yürütülmesiyle ilgili sorgulamadan öne çıkan kısımların verildiğini görmekteyiz. Alt başlık olarak verilen “Soruşturmada 73 tutuklu” başlıklı haberın giriş cümlesinde koyu ve büyük harflerle yazan “Postmodern” ifadesi dikkat çekmektedir. Haberın içeriğinde tutuklananlar ve şüphelilerin isimlerinin aktarıldığını görmekteyiz.

Haberı şematik olarak incelediğimizde ana olay sunumunun başlıktan yapıldığını görmekteyiz. Gazete ana olayı tankların yürütülmesi üzerinden sunmuştur. Haberden 28 Şubat darbesini gerçekleştirenlerin cezalarını çektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Haber Aliye Çetinkaya imzasıyla aktarılmıştır.

Haberde edilgen yapıda cümleler kullanılmıştır. Konuşmaların az bir kısmı tırnak içinde verilmiş çoğu eksiltilerek dolaylı yoldan aktarılmıştır. Haberde sıkça tekrar edilen ve darbenin simgesi olarak ifade edilen “tank” kelimesi, kalın ve büyük harflerle verilen

”postmodern” kavramı ve komutanların konuşmalarından tırnak içinde aktarılan kısımlar, metnin retorik unsurları olmuştur.

1 Mart 2013

Haber 1. Sürmanşetten verilen haberin üst başlığında, “*Arınç’tan 28 Şubat sürecinin perde arkası*” ifadesinin, “*12 Haziran’da darbe bekledik*” başlığıyla verildiğini görmekteyiz. Spotun kullanılmadığı haberde alt başlık olarak, “*Demirel Başaktör*” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeyi söyleyen Bülent Arınç’ın fotoğrafı haberin görseli olarak kullanılmıştır. Haberin giriş cümlesinde “*İrtica paranoyasıyla büyük hukuksuzluklar yapıldı*” ifadesi Arınç’ın konuşmasından bir bölüm olarak tırnak içinde aktarılmıştır. Haberde başlıkla uyumlu olarak, 12 Haziran 1997’de darbe olacağına dair söylemlerin yaygın olduğu ve bazı milletvekillerinin bu sebeple yurtdışına gittiği ifadelerine yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 16. sayfaya baktığımızda iki satırdan verilen başlıkta, “*Arınç: Demirel Başaktördü*” şeklinde Arınç’ın ifadesine yer verildiğini görmekteyiz. Gazetenin başlık seçiminden okuyucunun dikkatini çekmek istediği konu anlaşılmaktadır. Haberin spotunda, “*28 Şubat sürecinde 12 Haziran’da darbe beklediklerini söyleyen Bülent Arınç, “Büyük katkılarıyla bu işin içindeki Demirel de hükümetin istifasını aldı” dedi*” şeklinde Arınç’ın sözleri aktarılmıştır. Tırnak içinde aktarılan Arınç’ın konuşmasında, 28 Şubat’ı irtica paranoyası ile eskiye dönmek için yapılan hukuksuzluklar olarak değerlendirdiğini görmekteyiz. “*Çok kara günler geçirdik*” alt başlığı ile verilen bölümde, Arınç o dönemin sıkıntılarından bahsetmiş ve DYP milletvekillerinden %60’ının, hatta Refah Partili bir milletvekilinin bile yurt dışına gittiğini belirttikten sonra, “*Biz yerimizden kıpırdamadık. Biz milletimizin emanetiyle geldik, bu emaneti başka kimseye de emanet etmeyiz*” ifadeleriyle yaptığı karşılaştırma dikkat çekmektedir. Aynı haberin bir diğer alt başlığında “*Hesap Soruluyor*” ifadesine yer verilmiştir. Başlıktan anlaşılacağı gibi haberin içeriğinde Arınç’ın konuşmasından, 28 Şubat faillerinin yargı önünde hesap verdikleriyle ilgili bölüm aktarılmıştır. Haberde görsel olarak Arınç’ın konuşma yaparken çekilmiş bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda ardağan bilgisinin verilmediği, 28 Şubat’ın gündem üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Haberde ana olay olarak darbe olacağı söylemlerinin 1997 yılında çok güçlü olduğu, yani darbenin çok önceden

planlandığı aktarılmıştır. Kaynağın belirtilmediği haberdan çıkan sonuç, 28 Şubat faillerinin yaşattığı mağduriyetleri bugünkü hükümet onarmıştır.

Haberde kullanılan cümlelerin aktif ve basit yapıları olduklarını görmekteyiz. Tanıkların konuşmalarına yer verilen haberlerde birçok dikkat çeken ifade bulunmaktadır. Arınç'ın konuşmasında, 28 Şubat döneminde kapatılan vakıflarla ilgili olarak o dönem ileri sürülen sebepleri “*uydurma sebepler*” olarak adlandırması dikkat çekmektedir. Arınç'ın yaptığı konuşmadan verilen bir bölümde, oluşturduğu biz ve onlar zıtlığı da dikkat çekmiştir. Haberi retorik olarak destekleyen unsurlar, Arınç'ın fotoğrafı ve tırnak içinde aktarılan ifadeleri olmuştur.

Haber 2. Tırnak içinde “*Kastım Yoktu*” başlığıyla verilen haberde “*Ceylanoğlu, Sincan'da tankların yürütülmesinin ayrıntılarını anlattı*” üst başlığına yer verilmiştir. Ana sayfada, Ceylanoğlu'nun konuşmasından bir kısım verilerek duyurulan haber devam sayfasında daha açıklayıcı bir başlıkla verilmiştir. Haberin spotunda “*28 Şubat soruşturması kapsamında önceki gün tutuklanarak Sincan F Tipi Cezaevi'ne gönderilen emekli Org. Erdal Ceylanoğlu, “Tanklar yürütüldüğünde izindeydim. Araçları aynı güzergâhtan geri götürdüm. Kastım yoktu” dedi*” şeklinde Ceylanoğlu'nun sözleri aktarılmıştır. Gazete başlık ve spotta yer verdiği ifadelerle haberin konusunu aktarmıştır. Haberin içeriğine baktığımızda Ceylanoğlu'nun kendisine verilen emri yerine getirdiğinden ve demokrasiye olan inancından bahsederek suçsuz olduğunu iddia ettiğini görmekteyiz. Haberde Ceylanoğlu'nun konuşmalarının tırnak içinde verilerek, gazetenin kendi yorumunu katmadığını görmekteyiz. Metni destekleyici görsel olarak Erdal Ceylanoğlu'nun kaygılı halde çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberi şematik olarak incelediğimizde olayın ardalan bilgisinin Ceylanoğlu'nun sözleriyle aktardığını görmekteyiz. Ana olay olarak 28 Şubat'ın simgesi olan tankların güzergâhının kim tarafından belirlendiği verilmiştir. Aliye Çetinkaya imzasıyla verilen haberdan çıkan sonuç için, 28 Şubat faillerinin kendilerini aklama çabası diyebiliriz.

Haberde aktif ve pasif yapıları cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Haberin genel çerçevesini oluşturan *tank* sözcüğü sıkça kullanılmıştır. Ceylanoğlu'nun konuşmasından “*Ben demokrasiye inanırım. Seçimle gelenin seçimle gitmesi gerektiğini düşünürüm*” şeklinde aktarılan bölümde *demokrasiye* yaptığı vurgu dikkat çekmektedir.

Haberi retorik olarak destekleyen unsurlar, Ceyanoğlu'nun ifadeleri ve fotoğrafı olmuştur.

Haber 3. Gazetenin 28 Şubat'la alakalı son haberi "*Çevik Bir Meydanı'nın adını değiştirdiler!*" başlığıyla verilmiştir. Haberin 16. sayfadaki devamına baktığımızda başlığın aynen kullanıldığını ve giriş cümlesinde "*28 Şubat soruşturması kapsamında tutuklanan ve darbenin mimarları arasında gösterilen, eski Genelkurmay 2. Başkanı ve emekli Orgeneral Çevik Bir'in adının verildiği, İzmir'in Buca ilçesindeki meydanın adı, temsili olarak silinip eski Jandarma Genel Komutanı merhum Orgeneral Eşref Bitlis'in adıyla değiştirildi*" sözlerine yer verildiğini görmekteyiz. Haberde görsel olarak, bir grup insanın ellerinde "Eşref Bitlis Meydanı" yazılı pankartı tutarken çekilmiş fotoğrafın kullanıldığını görmekteyiz.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda ana olay olarak Çevik Bir Meydanı'nın ismine halkın gösterdiği tepkinin aktarıldığını görmekteyiz. Haberde ardalın bilgisi olarak Çevik Bir'in 28 Şubat faili olarak tutuklandığı bilgisine yer verilmiştir. Kaynağın belirtilmediği haberden çıkan sonuçtan, toplumun 28 Şubat sürecinde yaşananlara tepkili olduğu ve dönemin faillerini hain olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, Çevik Bir Meydanı'nın ismi ile ilgili olarak konuşan BBP İzmir İl Başkanlığı ve Yüksek İstişare Kurulu Üyesi Hakan Vural'ın meydanın isminin daha önceki taleplerinde değiştirilmemesi üzerinde "*...Cuntacılar olarak kalması daha uygun...*" ifadesinde yer verdiği "*cuntacılar*" sözü, Çevik Bir'e yönelik bir niteleme olarak dikkatleri çekmektedir. Haberde kullanılan fotoğraf haberin inandırıcılığını güçlendiren bir unsur olmuştur. Fotoğrafın yanı sıra Turan'ın ifadeleri de haberi retorik olarak güçlendirmiştir.

28 Şubat 2014

28 Şubat haberini sürmanşetten veren gazete iki satırda "*Aynı Senaryo Aynı Kumpas*" başlığını kullanmıştır. Üst başlık olarak verilen, "*28 Şubat'tan bugüne hiçbir şey değişmedi, aktörler, roller ve amaç yine aynı*" sözleri ve "*Gülen ve işbirlikçileri, 28 Şubat'ta hükümeti alaşağı ettikleri kumpası bugün de sahneye koymaya çalışıyor*" şeklinde verilen spot kısmı okunduğu zaman haberin konusu anlaşılmaktadır.

“*Darbecileri selamladılar*” ve “*Kirli ittifak hiç değişmedi*” alt başlıklarıyla verilen haberin devam sayfası belirtilmiştir.

23. sayfadaki haberin devamına baktığımızda aynı başlığın kullanıldığını görmekteyiz. Spot kısmında ise “*28 Şubat 1997’de hükümetin devrilmesiyle sonuçlanan darbeyi yapan aktörler, 17 yıl sonra aynı kirli ittifakı kurdu. Aynı güçler bugün de Türkiye’nin geleceğini karartmak için güç birliği yaptı*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde 28 Şubat MGK toplantısından bir fotoğraf kullanılmış ve fotoğrafın üzerindeki metinde “*28 Şubat’tan bugüne*” ifadesine yer verilmiştir. Haberin giriş cümlesinde, “*Bugün Türk demokrasi tarihine en karanlık günlerden biri olarak geçen 28 Şubat darbesinin yıldönümü*” sözlerine yer verilmiştir. Haberin içeriğinde “*Gülen Örgütü*” olarak ifade edilen örgütün ülkeye yaşattıklarıyla 28 Şubat sürecinin benzerliği anlatılmıştır. FETÖ elebaşının 28 Şubat sürecine olan desteği dönemin gazetelerinden sunulan haberlerle açıklanmıştır.

Haberi şematik olarak incelediğimizde ana olay olarak 28 Şubat darbesini gerçekleştirenlerin ve o dönem gazetede kullanılan ifade ile “*Gülen örgütü*” nün aynı amacı gerçekleştirmeye çalışan aynı kişiler olduğu aktarılmıştır. Haber genelden özele doğru detaylandırılarak verilmiştir. Haberde öznel yorumlara yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısal özellikleri incelendiğinde aktif ve basit cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. Retorik olarak geçmişteki gazete haberlerinin verilmesi haberin inandırıcılığını artırmıştır. Bir diğer ilgi çeken nokta ise iki olay arasında kurulan benzerlik olmuştur.

1 Mart 2014

Haber 1. Sürmanşetten verilen haberin başlığında “*28 Şubat’ta Ödül 17 Aralık’ta Kaset*” ifadesine yer verilmiştir. Üst başlığa baktığımızda ise “*Başbakan Erdoğan: Paralel Yapı Hep Darbecilerle Kol Kola*” ifadesinden haberin konusu anlaşılmaktadır. Haberin spotunda “*Erdoğan: Paralel yapı darbecilere 28 Şubat’ta hoşgörü dağıttı. Şimdi de telekulak desteği veriyor*” şeklinde Erdoğan’ın sözleri tırnak işareti kullanmadan aktarılmıştır. Haberin devam sayfasında Erdoğan’ın konuşmasından alınan konuların beş farklı maddede verildiği görülmektedir. Haberde Erdoğan’ın selam verirken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiş ve fotoğraf içi metinde “*Balıkesir*

mitinginde konuşan Erdoğan ‘Temiz, saf kardeşlerim artık bu yapıyı sorgulamalı’ dedi” ifadelerine yer verilmiştir.

Haberin 18. sayfadaki devamına baktığımızda baş sayfadan farklı olarak tek satırda “*Darbeyi Destekliyorlar*” başlığının kullanıldığını görmekteyiz. Üst başlıkta “*Erdoğan, paralel yapının 28 Şubat ve 17 Aralık’ta aynı tavrı gösterdiğini söyledi*” sözlerine yer verilmiştir. Spotta ise “*Başbakan Erdoğan, paralel yapıya “28 Şubat’ta darbecilere hoşgörü ödülleri dağıtıyordu bunlar. Bu paralel yapı bugün de darbecilere telekulak desteği veriyor” dedi*” ifadelerini görmekteyiz. Haberde, Erdoğan ile eşi Emine Erdoğan’ın mitingde halkı selamlarken çekilmiş bir fotoğraflarına yer verilmiştir. Erdoğan konuşmasına 28 Şubat’ın olumsuzluklarını hatırlatarak başlamış daha sonra başlıkta verilen konularla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Haber şematik olarak incelediğimizde ana olay olarak iki karanlık sürecin aynılıklarının ortaya koyulduğunu görmekteyiz. Haberin ardalın ve bağlam bilgisi, 17 Aralık olayları aktarılırken 28 Şubat süreciyle olan bağlantıların aktarılması şeklinde sunulmuştur. Haberde Erdoğan’ın konuşmaları yorum yapılmadan direkt aktarılmıştır. Tırnak içinde verilmeyen konuşmalardan gazetenin Erdoğan’la hem fikir olduğu anlaşılmaktadır. Haber Ahmet Topal imzasıyla okuyucuya sunulmuştur. Haberden çıkarılan sonuç, Erdoğan hükümetinin devam etmesiyle 28 Şubat süreci nasıl unutulup yaraları sarıldıysa, 17 Aralık süreci de çözüme kavuşacak ve ülkenin istikrarını bozacak yapılara müsaade edilmeyeceğidir.

Haberde kullanılan cümleler aktif ve basit yapıdır. Erdoğan’ın 28 Şubat’ın yıldönümü için “*tarihimizdeki karanlık günün yıldönümü*” şeklinde vurgulu ifadesi dikkat çekmektedir. 28 Şubat ve 17 Aralık sürecinde rol alanlar için “*aynı çete*” ifadesi de kurulan benzerlik bakımından dikkat çekmektedir. Erdoğan, FETÖ elebaşından bahsederken ise “*Ey Pensilvanya*” ifadesini kullanmıştır. Haberde iki süreç arasında yapılan karşılaştırmalar ve gözler önüne serilen ortak yanları haberi retoriksel yönden güçlendirmiştir. Erdoğan’ın yaptığı bir takım benzetmeler de haberi retorik olarak güçlendirmiştir.

Haber 2. Ana sayfada 28 Şubat’la ilgili verilen diğer haber “*28 Şubat’ta 291 milyar dolar çalındı*” başlığı ile okuyucuya duyurulmuştur. Üst başlık ve spotun kullanılmadığı haberde Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş’un şu sözlerine yer

verilmiştir: “28 Şubat’ın esas görünmeyen yüzü finansal mühendisliktir.” Görsel olarak ise Kurtulmuş’un açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin devamı olan 8. sayfaya baktığımızda baş sayfadaki başlığın aynen kullanıldığını görmekteyiz. Üst başlığın kullanılmadığı haberin spotunda “AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, 28 Şubat’ın görünmeyen yüzünün finansal mühendislik olduğunu belirterek “O dönemde milletin 291 milyar doları çalındı” dedi” ifadelerine yer verilmiştir. Üç sütunda verilen haberde kullanılan fotoğraf baş sayfadakiyle aynıdır.

Haberi şematik olarak incelediğimizde 28 Şubat’ın bilinmeyen yönlerinden bahsedildiğini görmekteyiz. Kurtulmuş’un tırnak içinde verilen sözlerinde, 28 Şubat sürecinde medyada birçok asılsız olaya yer verildiği aktarılmıştır. “Muazzam toplumsal mühendislik yapıldı” sözleriyle Kurtulmuş, o dönem medyada yer alan içeriğin bir planlama ve proje sonucu oluşturulduğunu ifade etmiştir. Haberde ardalın ve bağlam bilgisine rastlanmamıştır. Kaynağın belirtilmediği haberden çıkan sonuç, oluşturulan senaryolarla demokrasiye karşı yapılan darbelerin görünürde sebep olduğu hasarın yanı sıra geri planda kalmış olan birçok zararı da bulunmaktadır.

Haberin mikro yapısını incelediğimizde etken ve edilgen yapılu cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Kurtulmuş’un konuşmasında “Bu seçkinler zümresi, eline geçirdiği iktisadi ve siyasi güçlerle...” şeklinde devam eden cümlesinde kullandığı seçkin kelimesiyle, halktan kopuk ve onunla bir mücadele içinde olan insan grubu kast edilmiştir. Kurtulmuş, seçkinlerin olumsuz davranışlarını anlatırken “...ezanı ‘Tanrı uludur’ a çevirmek...” şeklinde verdiği örnekle seçkinlerin içi boş, şekilci davranışlar ve baskıcı uygulamalarıyla “ulus dizaynı” yapmaya çalıştıkları iddiasını somut örneklerle desteklemiştir. Tırnak içinde aktarılan ifadeleri ve “muazzam bir toplumsal mühendislik” ifadesinde geçen, muazzam kelimesi gibi vurgular haberi retorik yönden destekleyen unsurlar olmuştur.

Haber 3. Ana sayfada üst başlık ve spotun kullanılmadığı 28 Şubat haberlerinden bir diğeri “151 aydından 28 Şubat ilan: Kaygılıyız” başlığıyla sunulmuştur. Haberin içeriğiyle ilgili açıklamaya yer verilmediği ve yalnızca devam sayfanın belirtildiği görülmektedir. Haberin bulunduğu 19. sayfaya baktığımızda tek sütunda baş sayfadan farklı olarak “Yazarlardan ilanlı tepki” başlığını kullanılmıştır. Üst başlık ve spotun kullanılmadığı haberin giriş cümlesinde “28 Şubat’ın 17. yılında yazarlar da ortak ilan

yayımladı” cümlesine yer verilmiştir. Haberde 28 Şubat’ın 17. yılında farklı meslek dallarından yazarların, dönemin aktörlerinin yargılanması gerektiğiyle ilgili hazırladıkları ilanın, farklı gazeteler tarafından yayımlandığı bilgisi aktarılmıştır. Haberde fotoğraf olarak bahsedilen ilanın fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberi şematik olarak incelediğimizde ana olay olarak 28 Şubat faillerinin adalet karşısında gerekli hesabı vermemeleri üzerine ülkenin yazarlarından oluşan bir grubun duruma verdikleri tepki duyurulmuştur. Haberin ardaan bilgisi olarak gerekli yargı işlemlerinin yapılmaması verilmiştir. Haberin kaynağı belirtilmezken çıkarılan anlam, 28 Şubat darbesinde rol oynayanların yargılanmaması üzerine ortaya çıkan huzursuzluk ve kaygı olmuştur.

Mikro yapısal özellikler incelendiğinde etken ve edilgen cümlelerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Tek sütunda kısaca verilen haberde dikkat çeken sözcüklere rastlanmamakla birlikte haberi retorik olarak destekleyen unsurlar için kullanılan fotoğrafı ve tırnak içinde verilen yazarların ortak ifadesini gösterebiliriz.

Haber 4. *“Makyajlı figüranlar darbeye zemin hazırladı”* başlığıyla duyurulan 1 Mart 2014 sayılı gazetede yer alan son haberde üst başlık ve spota yer verilmemiş yalnızca devam sayfası belirtilmiştir. Baş sayfada haberin konusuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Devamı olan 19. sayfaya baktığımızda ana sayfadan farklı olarak *“Güzellik Salonunda darbe makyajı”* ifadesi iki satırda okuyucuya sunulmuştur. Üst başlığın bulunmadığı haberin spotunda *“Siyaset ve medyayla toplumsal algıyı hedef alan kirli ittifak, 28 Şubat’a giden yolda güzellik salonlarını bile kullandı. Elleri bir senaryo tutuşturulup makyaj yapılan figüranlar, bazı çevreleri tahrik ederek darbeye zemin hazırladı”* ifadelerine yer verilmiştir. Üç sütundan verilen haberde, konunun akışına uygun bölümlendirme yapıldığı görülmektedir. Haberde güzellik salonu işletmecisi Seyhan Soylu (Sisi) olarak ismi belirtilen kadının boydan fotoğrafına yer verilmiştir. Ayrıca dört farklı kişinin daha dekupe olarak adlandırılan fotoğrafı görsel tamamlayıcı olarak kullanılmıştır.

Haberi şematik olarak incelediğimizde 28 Şubat sürecinde kılık değiştirerek medyada dindar insanları itibarsızlaştırma çalışması ana olay olarak aktarılmıştır. Olayın ardaan ve bağlam bilgisini *“28 Şubat sürecinde en önemli hedef ‘İslam Referansı’ ile iktidarda bulunan Refah Partisi oldu”* ve *“...kirli ittifakın siyaset ve medya üzerinden yürüttüğü*

psikolojik harekâtla toplumsal algıyı yönetti” gibi ifadeler sunmaktadır. Zeynel Yaman imzalı haberde yorumdan çok gizli tanık ifadelerinin aktarıldığını görmekteyiz. Tırnak içinde aktarılmayan bilgilerle gazetenin hem fikir olduğu anlaşılmaktadır. Haberdan çıkan sonuç, 28 Şubat süreci aktörlerinin her türlü kara propaganda ve uydurma haberle halkın algılarını amaçları uğruna kullanılmaya çalışmaları olmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda edilgen cümle yapısının kullanıldığını görmekteyiz. Haberde birçok dikkat çekici sözcüğe yer verilmiştir: “...başörtüsüyle gözyaşları içinde kendisine kurulan ‘seks tuzağını’ anlatan gencecik kızın dramı yürekleri dağladı” bu cümlede bahsi geçen genç kıızı tuzağa düşüren şahsın betimlemesi ise “...tarikât şeyhi, kara sakallı, dindar görünümlü” şeklinde aktarılmıştır. 28 Şubat sürecinde kurgulanan senaryolarla halkın dini değerleri üzerinden, “Bakın işte dindarlar böyledir” mesajı verilerek asıl hedef olan Refah Partisi karalanmaya çalışılmıştır. Haberi retorik olarak güçlendirilen unsurlar kullanılan fotoğraflar ve gizli tanığın ifadeleri olmuştur.

1 Mart 2015

Manşetten verilen, “*Darbe gitti Çözüm geldi*” başlıklı haberde üst başlık ve spotun kullanılmadığı görülmektedir. Haberin giriş cümlesinde, “*Başbakan Davutoğlu: 12 Eylül’ün, 28 Şubat’ın izleri birer birer siliniyor*” ifadesine yer verilmiştir. Haberde Ahmet Davutoğlu’nun gülümseyerek selam verdiği bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde, “*Davutoğlu, Ak Parti Gençlik Kolları Kongresinde Konuştu*” ifadesi yer almıştır.

Haberin 20. sayfadaki devamına baktığımızda, baş sayfadan farklı olarak “*Şiddetin dili son bulacak*” başlığını görmekteyiz. Haberin spotunda; “*Ahmet Davutoğlu: Artık bu topraklarda silah diliyle kimse konuşmasın*” ve tırnak içinde “*Süreç yeni bir zemine oturdu. Silahın dili sona erecek, demokratik siyasetin önü açılacak*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık ve spottan haberin konusu açıkça anlaşılmamakta ve 28 Şubat’la ilgili bir ifadeye de yer verilmediği görülmektedir. Davutoğlu’nun kongrede konuşma yaparken çekilmiş bir fotoğrafı, metni destekleyici görsel olarak sunulmuştur.

Haberi şematik yönüyle ele aldığımızda ana olayın başlıkta işaret edilen konu olan çözüm süreci olduğunu görmekteyiz. Davutoğlu, 28 Şubat’ın toplumu kutuplaştırıcı

etkisi ile çözüm sürecini kıyaslamış ve çözüm sürecinin toplumsal birlik ve huzurun başlangıcı olacağını söylemiştir. Haberde tırnak içinde verilen “*Ayaklarımızın altında*” ifadesi ile Davutoğlu’nun konuşmasından 28 Şubat ile ilgili olan bölüm verilmiştir. “*Şimdi soruyorum 28 Şubat bin yıl sürdü mü, herhangi bir iz kaldı mı?*” diye soran Davutoğlu, o dönemle kıyaslama yaparak hükümetin başarısına dikkat çekmiştir. Haberde ardalın ve bağlam bilgisi düzenli bir şekilde verilmemiş, üzerinde durulan konu olan çözüm sürecinin ülke için ne kadar olumlu bir adım olduğundan bahsedilmiştir. Tarık Işık’ın imzasıyla sunulan habere çıkan sonuç, çözüm sürecinin toplumda birlik ve beraberliği sağlayarak, 28 Şubat sürecinin bu ülkeye yaşattıklarının aksine herkesin kardeşçe bir arada yaşayacağı bir ortamın sunulacağıdır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif ve basit yapıdaki cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz. Davutoğlu’nun 28 Şubat döneminde yürütülen tanklar ile o dönem Süleyman Şah için Suriye’ye gönderilen tankları kıyaslayarak, *tank* üzerinden yaptığı karşılaştırma dikkat çekmektedir. Ek olarak Davutoğlu’nun 28 Şubat için yaptığı “*kâbus günleri*” ifadesi ve 28 Şubat zihniyetine sahip olanlar için kullandığı “*hainler pusuda*” ifadesi de dikkatleri çekmektedir. Davutoğlu’nun “*...hainler pusuda ama izin vermeyeceğiz...*” söylemiyle de yine hükümetin başarısına dikkat çektiğini görmekteyiz. Haberi retorik olarak güçlendiren unsurlar, Davutoğlu’nun konuşmasından aktarılan kısımlar ve oluşturulan zıtlıklardır.

27 Şubat 2016

Manşetten verilen habere “*Savcı Erbakan’ı Tutuklatmak İstedi*” başlığı, “*Sabah’tan Tarihe Işık Tutacak Dizi: 28 Şubat’ın Sırları*” üst başlığı ile verilmiştir. Haberin spotunda Refah Partisi Milletvekili olan Şeref Malkoç’un “*Polis Hoca’nın evini silahlarla kuşattı*” ifadesine yer verilmiştir. Haberin giriş cümlesi “*Erbakan telefonda bana ‘Polisler beni almaya geldi’ dedi*” şeklinde olup metni destekleyici görsel olarak Şeref Malkoç’un dekupe olarak adlandırılan fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde ise “*Halen Cumhurbaşkanlığı Başkanışmanı olan Şeref Malkoç: Çevik Bir, Anayasa Mahkemesi’ne yazı yazıp RP’nin kapatılması için talimat verdi*” ifadesi yer almaktadır.

Haberin devamı olan 20 ve 21. sayfalarda, “*Erbakan’ın Evi Polis ve Jandarmayla Kuşatıldı*” başlığı her iki sayfayı kaplayacak şekilde atılmıştır. Üst başlığın

kullanılmadığı haberin spotunda 28 Şubat döneminde Erbakan'ın evinin iki kez kuşatıldığı bilgisine yer verilmiştir. Haberde görsel olarak tank fotoğrafı kullanılmış ve fotoğraf içi metinde “28 Şubat'ın Sırları” ifadesine yer verilmiştir. Haberin giriş kısmında gazete 28 Şubat ile ilgili kendi yorumunu yapmıştır. O dönemin olumsuzluklarından uzunca bahsedilmiş ve Ak Parti Hükümeti ile 28 Şubat'ın izlerinin silindiğinden bahsedilmiştir. Sayfanın alt kısmında Erbakan'ın bir konuşması esnasında rabia işaretini yaparken çekilmiş fotoğrafı bulunmaktadır. Haber içinde bir bölüm olarak verilen “28 Şubat'ın Yargıyla Yapılanı 17-25 Aralık” ifadesi altında iki dönem arasındaki benzerlik vurgulanmış ve 17-25 Aralık sürecini gerçekleştirenlerin de yargılanacakları ifadelerine yer verilmiştir. “Postmodern darbe ve hırsızlık düzeniydi” ifadesinin yer aldığı bölümde ise Refah partisi Milletvekili İbrahim Halil Çelik'in sözlerine yer verilmiştir. Çelik'in 28 Şubat'ı postmodern bir darbe ve hırsızlık düzeni olarak gördüğünü dile getirdiği konuşması tırnak içine alınmadan aktarılmıştır.

Haberin şematik yapısını incelediğimizde 28 Şubat ile ilgili ortaya çıkan yeni bilgiler haberin temasını oluşturmuştur. Ana olay olarak Erbakan için iki kez tutuklanma girişiminde bulunduğu ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Haberde ardalan bilgisi giriş bölümünde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Gazetenin habere kendi yorumunu kattığı yine giriş kısmında kullanılan ifadelerden anlaşılmaktadır. H. Salih Zengin haberin kaynağı olarak gösterilmiştir. Haberden çıkan sonuç ise Erbakan'ın yaşadığı mağduriyetler, haksızlıklar karşısında bile kendisinden fedakârlık etmesi ve yaşadıkları karşısında dirayetli, sabırlı duruşudur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif ve pasif yapılu cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Malkoç'un ifadeleri aktif yapıda aktarılırken gazete kendi yorumunu yaptığı kısımlarda edilgen bir dil kullanmıştır. Haberde 28 Şubat sürecinin sert bir dille eleştirildiğini görmekteyiz. “Karanlık odaklar, MGK toplantısında Refahyol hükümetinin düşmesi için düğmeye bastı” cümlesinde kullanılan “karanlık odaklar” nitelmesi dikkat çekmektedir. Yargıdaki adaletsizlik ise “kumpas kuran mahkemeler” şeklinde dile getirilmiştir. Mesleklerinden atılan ve eğitim hayatından koparılan insanlar için sunulan sebep ise “irtica paranoyası” olarak adlandırılmıştır. Gerçekleştirilen kısıtlayıcı ve baskıcı uygulamalar “cadı avı” benzetmesiyle aktarılmıştır. Haberi retorik olarak destekleyen görsellere yer verilmiştir.

Ayrıca tanık ifadeleri ve yapılan benzetmeler de haberin retoriksel yönünü güçlendirmiştir.

28 Şubat 2016

Gazetenin manşet bölümünden verilen haberde iki satırda “*Darbeci Anayasayı Gelin Çöpe Atalım*” başlığı, “*28 Şubatın Yıl Dönümünde Hükümetten Çağrı*” üst başlığı ile okuyucuya duyurulmuş ve haberde spota yer verilmemiştir. “*Darbeci Ruhu öldürelim*” alt başlığı altında, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın anayasanın değiştirilmesi ile ilgili yaptığı konuşmadan bir cümleye yer verilmiştir. Haberde Bozdağ’ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 17. sayfaya baktığımızda baş sayfadan farklı olarak “*Bozdağ: Yeni anayasa darbeci ruhu öldürür*” başlığının üst başlık olmadan spot ile birlikte verildiğini görmekteyiz. Haberin spotunda Bozdağ’ın: “*82 Anayasası’nı çöpe atmazsak, darbe tehdidini ortadan kaldırmış sayılmayız. Bu anayasanın ruhu burada durduğu sürece bazen 367 diye, bazen de başörtüsü yasağı diye hortlar*” ifadelerine yer verilmiştir.

Haber şematik olarak incelediğimizde, 82 Anayasası’nın darbe anayasası olduğu ve yürürlükte kalmasının ülke için ciddi bir tehdit olduğu iddialarının ana olay olarak sunulduğunu görmekteyiz. Haberde ardaan ve bağlam bilgisine yer verilmediği görülmektedir. Haber, mercek altına alınan anayasanın değiştirilmesi teması çerçevesinde yapılmıştır. Bozdağ’ın yorumlarında 82 Anayasası ile ilgili “*Türkiye yeni anayasa için darbeci mi bekleyecek? Değiştire değiştire 1982 Anayasası’nı hukuka dayalı, insan haklarına dayalı, hak ve hürriyetleri gerçek anlamda koruyan bir anayasa getiremeyiz. Tam 105 değişiklik yapmışız, biz büyük devletiz diyorsunuz ama bakıyorlar her taraf yama*” şeklinde yaptığı açıklamalarının tırnak içinde verilmemesinden gazetenin açıklamaları desteklediği anlaşılmaktadır. Ümit Uzun imzasıyla verilen haberden çıkarılan sonuç, darbenin etkisi ile oluşturulmuş bir anayasa ne kadar değişikliğe uğrarsa uğrarsın yeni bir anayasa oluşturulmadığı sürece bir tehdit unsuru olarak kalmaya devam edecektir.

Haberde kullanılan cümlelerin aktif ve basit yapıda olduğu görülmektedir. Haberde öne çıkan ifadelerden bazıları şöyledir: “*bütün darbe yasalarının anası 1982 Anayasası*” burada *ana* kelimesiyle yapılan genelleme ile 82 anayasasının ne kadar kapsamlı bir

darbe anayasası olduğuna dikkat çekilmiştir. “*bu anayasanın ruhu burada durduğu sürece bazen 367 diye hortlar, bazen başörtüsü yasağı diye hortlar*” Bozdağ’ın burada 82 Anayasası için kullandığı metafor *hortlak* olmuştur. 82 Anayasası’nın değiştirilmesinin elzem bir durum olduğu, geçmişte yaşanmış sorunlardan örnek verilerek desteklenmiştir. Zıtlık üzerinden verilen örnekler haberi retorik yönden destekleyen unsurlar olmuştur. “... *adı Cumhuriyet ama ‘Paralel Cumhuriyet’ mi eski Cumhuriyet mi belli değil. Diyor ki, ‘Kahraman Türk ordusu dün gece bütün Türkiye’yi ele aldı’, kutsuyor darbe yapanları, Hürriyet ise ‘Türk ordusu vazife başında’ diyor. Darbe yapmak vazifeymiş.*” Bozdağ’ın burada ele aldığı iki gazetenin, darbe haberleri üzerinden biz ve onlar algısı oluşturduğu görülmektedir. Benzer şekilde Bozdağ, 27 Nisan’daki e-muhtıra döneminde Erdoğan’ın “*Herkes yerinde oturacak*” sözü ile Demirel’in tavrını kıyaslamış, “*Sayın Demirel ne yapıyordu? Fötrünü alıp gidiyordu.*” Metni retorik yönden destekleyen bir diğer unsur tanık ifadesidir. Mesut Yılmaz’ın 28 Şubat döneminde sarf ettiği şu sözlere yer verilmiştir: “*Benim siyasi hayatıma mâl olsa da imam hatiplerin kökünü kazıyacağım.*” Retorik olarak birçok destekleyici unsura yer verilmesini, okuyucuyu anayasayı değiştirmenin gerekliliği konusunda ikna etmek için kullanılan bir yöntem olarak değerlendirebiliriz.

29 Şubat 2016

Gazetenin etek kısmından verilen haberin başlığında “*Avcı: Fetullahçı örgüt 28 Şubat’çılardan acımasız*” ifadesi yer almaktadır. Üst başlığın kullanılmadığı haberin spot kısmında, “*Hem 28 Şubat hem de FETÖ mağduru olan Hanefi Avcı post-modern darbe ile 17-25 Aralık darbe girişimini kıyasladı*” ifadesine yer verilmiştir. Haberin giriş cümlesinde Hanefi Avcı’nın bahsi geçen iki dönem için yaptığı karşılaştırma bulunmaktadır. Metni destekleyici görsel olarak Avcı’nın fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 15. sayfaya baktığımızda ana sayfadaki başlığın aynen kullanıldığını görmekteyiz. Üst başlığın kullanılmadığı haberin spotunda ise ana sayfadakine nazaran daha detaylı bilgi sunulmuştur: “*Hem 28 Şubat hem de FETÖ mağduru olan Hanefi Avcı, Türkiye’nin 28 Şubat’ı ile 17-25 Aralık darbe girişimini kıyasladı: FETÖ’cüler her şeyi tersyüz edip hiç olmayanı uydurarak akıl almaz suçlar yarattı*” şeklinde Avcı’nın ifadelerine yer verilmiştir. Üç sütunda verilen haberde,

Avcı'nın tek başına olduğu bir fotoğraf ve muhabir ile röportaj yaparken çekilmiş olan başka bir fotoğrafa daha yer verilmiştir.

Haberi şematik olarak incelediğimizde ana olayın, 17-25 Aralık süreci ile 28 Şubat döneminin kıyaslanması şeklinde verildiğini görmekteyiz. Avcı'nın 17-25 Aralık ile ilgili tırnak içinde verilmeyen sözleri "...28 Şubatçılardan daha acımasızdılar. Hatta solcu bir gazeteci 'Hiçbir sol örgüt bu kadar acımasız olmamıştı' demişti" şeklinde aktardığı ifadelerden FETÖ'nün 28 Şubatçılardan çok daha tehlikeli bir örgüt olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. Haberde daha çok 17-25 Aralık sürecinin ülkeye yaşattıklarına yer verilmiştir. 17-25 Aralık sürecinin nasıl ortaya çıkıp geliştiğinin ayrıntılarıyla verilmesi haberin ardalın bilgisini oluşturmaktadır. İsa Tatlıcan'ın imzası ile verilen haberden çıkarılan anlam, FETÖ'cülerin ülke tarihindeki en tehlikeli örgüt olduğudur.

Haberin mikro yapısal özelliklerini incelediğimizde, Avcı'nın konuşmalarının yorum yapılmadan direkt aktarıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda cümleler, aktif ve basit yapıda kullanılmıştır. Dikkat çeken ifadeler ise şöyledir: "*Gülen hareketi de bir dönem ülkeye kök söktürüyordu...*" şeklinde devam eden cümlede kullanılan *kök söktürmek* deyimiyile yaşanan sıkıntıların şiddetine dikkat çekilmiştir. Haberde okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla bazı cümleler büyük harflerle yazılmıştır. Onlardan biri olan "*Sözde özgür medya askerinin arkasındaydı*" ifadesinde yer alan *sözde* kelimesi ile ironi yapılmış ve 28 Şubat sürecinde medyanın yanlış davranışına dikkat çekilmiştir. Haberi retorik olarak güçlendiren birçok unsura yer verilmiştir. Haberde öne çıkarılmak istenen bölümler büyük harfle yazılmış ve tanık ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca rakamsal ifadelerle yapılan vurgular da dikkatleri çekmektedir: "*Bin yıl sürecektiyordular 5 yılda yok oldu*" şeklinde ifade edilen 28 Şubat sürecinin etkilerinin ne kadar kısa sürede yok olduğu belirtilerek, FETÖ'cülerin de amaçlarına ulaşamayacağı ima edilmiştir.

1 Mart 2017

Haber 1. Gazetenin etek bölümünde yer alan haberin başlığında "*Millet vesayetçileri sandığa gömecek*" başlığına yer verilmiştir. Üst başlık ve spotun bulunmadığı haberin giriş cümlesinde, Binali Yıldırım'ın ifadelerine yer verildiği görülmektedir: "*Başbakan Yıldırım: 15 Temmuz darbecileri 28 Şubat'ı planlayanlarla aynı kişiler.*" Haberde görsel olarak Yıldırım'ın yandan çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiş ve fotoğraf içi

metinde, “*Başbakan Yıldırım Ak Parti grup toplantısında konuştu*” ifadesine yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 20. sayfaya baktığımızda, ana sayfadan farklı olarak “*Dördüncü cemre sandığa düşecek*” başlığını görmekteyiz. Üst başlığın kullanılmadığı haberin spotunda, “*Vesayetin tümünden ortadan kalkacağını söyleyen Başbakan Binali Yıldırım: İlk cemre düştü, ikinci cemre suya, üçüncü cemre toprağa düşecek. Dördüncü cemre inşallah 16 Nisan’da sandığa düşecek*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberi destekleyici olarak kullanılan görselde, Yıldırım’ın coşkuyla konuşma yaparken çekilmiş bir fotoğrafını görmekteyiz.

Haberi şematik olarak incelediğimizde ana olayın 16 Nisan’da gerçekleşecek olan anayasa değişikliği referandumu çerçevesinde oluşturulduğunu görmekteyiz. Ardalan ve bağlam bilgisinin bulunmadığı haberde referandumda *evet* oyu vermenin öneminden bahsedilmiştir. Yıldırım konuşmasının bir bölümünde 28 Şubat ile 15 Temmuz’u kıyaslayarak şu ifadeleri kullanmıştır: “*Aralarında tek fark var, 28 Şubatçılar başarılı oldu. 15 Temmuz’dakiler ise tuş oldu. Millet iradesi tankın gücünü yendi. Şimdi bu kahraman millet sandığa gidecek. Vesayet rejimi meraklılarını sandığa gömmek için ‘evet’ diyecek*”. Kaynağı belirtilmeyen haberden çıkan sonuç, 28 Şubat’ın izlerini taşıyan anayasayı değiştirmenin bir memleket meselesi olduğudur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda kullanılan cümlelerin aktif ve basit yapıda olduklarını görmekteyiz. Sıkça kullanılan *vesayet* kelimesiyle mevcut anayasa olumsuz bir şekilde nitelenmiştir. Yıldırım’ın referandum sonucunda *evet* çıkacağını umarak “*dördüncü cemre sandığa düşecek*” ifadesinde kullandığı baharın habercisi olarak olumlu bir anlam taşıyan cemre ile referandumdan çıkacak olan *evet* kararı arasında benzerlik kurulmuş ve ülke için güzel bir dönemin başlangıcı için sandıklar işaret edilmiştir. Haberi retorik yönden destekleyen unsurlar, Yıldırım’ın tırnak içinde verilmeyen sözleri, benzetme ifadeleri ve karşılaştırmalarla oluşturulan zıtlıklardır.

Haber 2. Ana sayfada “*Tankların yürüdüğü Sincan’a çelenk*” şeklinde atılan başlıkta “*28 Şubat unutulmadı*” üst başlığı kullanılmış, haberde spota ve giriş cümlesine yer verilmemiştir. Görsel destekleyici unsur olarak ise ellerinde “*Sincan Evet*” yazıları taşıyan ve siyah bir çelenk etrafında toplanmış bir grup insanın fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin 18. sayfadaki devamına baktığımızda, “*Sembol meydana siyah çelenk*” başlığının, üst başlık ve spot kullanılmadan verildiğini görmekteyiz. Haberin giriş cümlesinde “*Ankara’da AK Parti Sincan İlçe Teşkilatı tarafından 28 Şubat sürecinde tankların yürütüldüğü Lale Meydanı’na siyah çelenk konuldu*” ifadesine yer verilmiştir. Tek sütundan verilen haberde görsel olarak ise baş sayfadaki fotoğrafın aynısı verilmiştir. Haberi şematik olarak incelediğimizde, 28 Şubat’ı yıl dönümünde yaşanan acılar üzerinden eleştiren insanların tepkisinin ana olay olarak sunulduğunu görmekteyiz. Ardalan ve bağlam bilgisine yer verilmeyen haberde kaynak belirtilmemiştir.

Haberin mikro yapısal özelliklerini incelediğimizde edilgen yapı ve basit cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz. Darbeler için kullanılan “*milli iradenin yok edildiği*” ve “*demokrasinin kesintiye uğratıldığı*” ifadeleriyle, yaşanan darbelerin toplum üzerinde oluşturduğu baskıya dikkat çekilmiştir. Dönemin mağdurlarından Ak Parti Milletvekili Fatma Benli’nin “*28 Şubat acıların tarihi. Gözyaşlarını hatırlatıyor bize*” ifadeleri haberi retorik yönden güçlendirmiştir. Haberde kullanılan fotoğrafta 28 Şubat’ı protesto eden kalabalığın yaklaşan referandum için taşıdıkları *evet* pankartları da dikkatleri çekmektedir.

27 Şubat 2018

Ana sayfanın etek bölümünde verilen haberde “*28 Şubat’ın Türkiye’ye Maliyeti 300 Milyar Dolar Oldu*” başlığı üst başlık ve spota yer verilmeden kullanılmıştır. Giriş cümlesinin bulunmadığı haberde görsel olarak 28 Şubat’ta yürütülen tankların fotoğrafı kullanılmıştır. Haberin devamı olan 8. sayfaya baktığımızda ana sayfadan farklı olarak “*Şirketleri 25 yıl geriye götürdü*” başlığını görmekteyiz. Üst başlığın ve spotun kullanılmadığı haber üç sütunda okuyucuya sunulmuştur. Haberin giriş cümlesinde “*Bin yıl süreceği iddia edilen, Türk siyasi tarihine kara bir leke olarak geçen 28 Şubat post modern darbesi yıldönümünde bir kez daha sorgulanıyor*” ifadesi kullanılmıştır. Haberde görsel destekleyici unsur olarak, bir çift çamurlu asker postası fotoğrafına ve 28 Şubat dönemini yaşayan iş dünyasının temsilcilerinin vesikalık fotoğraflarına yer verilmiştir.

Haberi şematik olarak incelediğimizde, 28 Şubat döneminde iş adamlarının yaşadığı sıkıntıların ana olay olarak sunulduğunu görmekteyiz. 28 Şubat döneminde hiçbir

mantığı olmayan sebeplerle üreticiye uygulanan baskılar haberin ardaan bilgisini oluşturmaktadır. İrtica bahaneleri ile iş yerlerine uygulanan baskılar ise haberin bağlamını oluşturmaktadır. Olayın tarafları olarak MÜSİAD eski başkanı Ömer Bolat, MÜSİAD Başkanı Abdurrahman Kaan ve Anadolu Aslanları İşadamları Derneği Genel Başkanı Hasan Ali Cesus'un ifadelerine yer verilmiştir. Kaynağın belirtilmediği haberden çıkan anlam, darbenin toplum üzerinde oluşturduğu görünen tahrip dışında ülkeye ekonomik olarak yaşattığı ciddi problemler de bulunmaktadır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, tanıkların geçmiş deneyimlerini aktardıkları cümlelerin edilgen yapıda, geleceğe yönelik tavsiye ve öneride bulunurken kullandıkları cümlelerin ise etken yapıda olduğu görülmektedir. Haberde dikkat çeken bazı ifadeler şöyledir: *“Birçok iş adamı akla hayale gelmeyen nedenlerle batırıldı”* ve *“Tam bir cadı avı yaşandı”* cümlelerinde yer alan *akla hayale gelmeyen* ve *cadı avı* ifadeleriyle iş yerlerine uygulanan adaletsiz baskıların derecesi anlatılmaya çalışılmıştır. Tanık ifadeleri ve uğranan zararların rakamlarla ifade edilmesi haberi retorik olarak destekleyen unsurlar olmuştur.

28 Şubat 2018

Gazetenin etek bölümünde yer alan haberde *“28 Şubat'ta hayatları FETÖ'cü hakimler çaldı”* başlığı, üst başlık ve spot kullanılmadan okuyucuya duyurulmuştur. Haberin giriş cümlesinde *“28 Şubat cuntası ile FETÖ'nün işbirliği yaptığı belgeleriyle ortaya çıktı”* ifadesine yer verilmiştir. Haberi görsel destekleyici olarak kullanılan fotoğrafta ise 28 Şubat döneminde yürütülen tanklar kullanılmıştır. Haberin devamı olan 18. sayfaya baktığımızda *“28 Şubat'ta hepsi oradaydı”* başlığının *“ihanetin belgeleri”* üst başlığıyla verildiğini görmekteyiz. Haberin spotunda ise *“Hain darbe girişimine kalkışan FETÖ, aslında 28 Şubat'ta aktif rol aldı. 254 kişinin müebbet hapis cezası aldığı 28 Şubat sürecinde, kararların çoğunda FETÖ'cü hâkim ve savcılarının imzası yer aldı”* ifadeleri kullanılmıştır. Haberde görsel olarak FETÖ'cü hakim ve savcılarının fotoğrafları ile mağdur ettikleri kişilerin vesikalık fotoğraflarına yer verilmiştir.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda, FETÖ ile 28 Şubatçıların ortak yönlerinin ana olay olarak verildiğini görmekteyiz. FETÖ'nün geçmişte işlediği suçlar olarak verilen *“254 kişinin müebbet hapis cezası aldığı 28 Şubat sürecinde, kararların çoğunda FETÖ'cü hakim ve savcılarının imzası var”* şeklinde sunulan ifadeler haberin

ardalan bilgisini oluşturmaktadır. Olayın tarafları olarak yapılan yorumlara baktığımızda, 15 Temmuz'da eşi şehit edilen Ayşe Kantarcı'nın sözlerine yer verildiğini görmekteyiz: *“Biz Müslümanlar, 28 Şubat'ın sadece İslam düşmanları tarafından yapıldığını düşünüyorduk. Ancak eşim o dönemi anlatırken, işkence eden polislerin ‘cemaatçi’ diye tabir edildiğini, bunların önce işkence yaptığını daha sonra da gidip oruç açıp, namaz kıldıklarını söyledi”* Kenan Kıran imzasıyla aktarılan haberden çıkan anlam, FETÖ'nün gerçek yüzünün geç ortaya çıkmış olması ve 28 Şubat sürecinde de aktif olduklarıdır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif ve pasif yapı cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. FETÖ ile 28 Şubatçıların karşılaştırılması sonucu ortaya konan benzerlikleri ve ortak hareket etmiş olmaları haberin retorik yönünü güçlendirmiştir. Ara başlık olarak verilen *“FETÖ 28 Şubat'ta palazlandı”* ifadesinin büyük harflerle kırmızı zemin üzerine yazılması da dikkatleri çeken bir unsur olmuştur. Ayrıca başlıkta kullanılan *palazlandı* kelimesi, FETÖ'nün o dönem iyice güç topladığını belirtmek için kullanılmış bir ifade olarak dikkatleri çekmektedir. Haberde kullanılan fotoğraflar ve tanık ifadeleri de retorik olarak metni destekleyen unsurlardandır.

1 Mart 2018

Gazetenin etek bölümünde yer alan haberde *“28 Şubat ve FETÖ'cü hainler darbe kardeşi”* başlığının üst başlık kullanılmadan verildiğini görmekteyiz. Haberin spotunda *“Başbakan Yıldırım: Bin yıl süreceği söylenen darbeleri tarihin çöplüğüne attık”* ifadeleri yer almaktadır. Haberin giriş cümlesinde başlıkta yer alan ifadenin daha ayrıntılı bir şekilde verildiğini görmekteyiz. Gazete, görsel destekleyici unsur olarak Binali Yıldırım, Semiha Yıldırım ve Ravza Kavakçı Kan'ın 28 Şubat dönemi gazete haberlerinin sergilendiği galeriyi ziyaretleri sırasında çekilmiş fotoğraflarına yer vermiştir. Haberin devamı olan 18. sayfaya baktığımızda baş sayfadaki başlığın aynen kullanıldığını görmekteyiz. Haberin spotunda *“Başbakan Yıldırım: 17-25 Aralık'ı tertip eden, 15 Temmuz'da sokakları işgal etmeye çalışan hainlerle 28 Şubat'ı planlayanlar darbe kardeşidir. Bin yıl süreceği söylenen darbeleri tarihin çöplüğüne attık”* şeklinde Yıldırım'ın sözlerine yer verilmiştir. Haberi destekletici unsur olarak, baş sayfadaki fotoğrafa ek olarak Yıldırım'ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına da yer

verilmiştir. Haberin girişinde “*Ak Parti Genel Merkezi, üzerinden 21 yıl geçen 28 Şubat’ın unutulmaması için etkinlik düzenledi*” şeklinde bir açıklama yapıldıktan sonra etkinlikte konuşan Yıldırım’ın sözlerine yer verilmiştir.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda, ana olayın Yıldırım’ın konuşması içinde aktarıldığı görülmektedir. 28 Şubat’ta yaşananların hiçbir zaman unutulmayacağı belirtiltiği haberde ardalan bilgisi olarak “*Medya kontrol altına alındı, ekonomi ciddi biçimde bozuldu, enflasyon tavan yaptı*” şeklinde o dönem yaşanan sıkıntılar aktarılmıştır. Haberde konunun tarafı olarak dönemin mağdurlarından Merve Kavakçı’nın kardeşi Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Ravza Kavakçı Kan’ın sözlerine yer verilmiştir: “*...Adına post modern denilse de alçakça yapılmış bir darbedir. Diğer bütün darbeler gibi, tıpkı 15 Temmuz gibi... Asker eşlerinin lojmana bagajda girmek zorunda kaldığı bir dönemdir...*” Kavakçı Kan o dönem gerçekleşen trajik bir olaydan örnek vererek yaşanan sıkıntıların derecesine işaret etmiştir. Kaynağın belirtilmediği habere çıkarılan sonuç, 28 Şubat ve 15 Temmuz sürecinde rol oynayanların cezalarını çekeceği ve işledikleri suçların hiçbir zaman halka unutturulmayacağıdır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda tırnak içinde aktarılmayan Yıldırım’ın cümlelerinin aktif yapıda aktarıldığını görmekteyiz. Haberde yer alan dikkat çekici ifadelerden bazıları şöyledir: “*...darbeleri milletten güç alarak tarihin çöplüğüne attık*” burada kullanılan *çöpe attık* benzetmesiyle darbe izlerinin silindiği ve etkilerinin devam etmediği vurgulanmıştır. “*Cumhuriyetin, demokrasinin kazanımlarını hepimiz gözümüzün nuru gibi koruyacağız*” şeklinde aktarılan cümlede yer alan *göz nuru* deyimiyse de ülkenin en kıymetli değerlerine karşı gösterilen önem işaret edilmiştir ve darbelerin cumhuriyet ve demokrasi düşmanı olduğu belirtilmiştir. Haberi retorik yönden destekleyen unsurların başında tanık ifadeleri gelmektedir. Ravza Kavakçı Kan’ın sözleri dışında Ak Parti Grup Başkanvekili Mehmet Muş’un “*Tanklar artık Sincan’a milli iradeye değil, Afrin’de Teröristlere karşı yürüyor*” sözlerinde Muş’un *tanklar* üzerinden yaptığı karşılaştırma dikkatleri çekmektedir.

28 Şubat 2019

Gazetenin manşetten “*28 Şubat Zihniyeti Pusuda Bekliyor*” başlığıyla verdiği habere üst başlığa yer verilmemiştir. Haberin spotunda “*Türkiye demokrasi tarihine kara bir leke olarak geçen 1997’deki post modern darbe, toplumda ağır izler bıraktı. O dönemin*

mağdurları 28 Şubat zihniyetini anlattı ve şu uyarıyı yaptı” sözlerinden sonra mağdurların fotoğrafları yanında kısaca ifadelerine yer verilmiştir. Spotun yanında büyük harflerle yazılan *“Tehlike geçmedi”* ifadesiyle de okuyucuya haberin içeriğine yönelik bilgi verilmiştir. Haberin devamı olan 12. sayfaya baktığımızda *“28 Şubat Zihniyeti Pusuda”* başlığının, *“28 Şubat zulmünün toplumda açtığı yaralar hâlâ taze. Mağdurlar ‘Başkan Erdoğan ile kazanımlar elde edildi. 28 Şubat zihniyeti farklı kimlikle pusuda. Eline fırsat geçtiğinde kazanımları ortadan kaldırma hevesinde olanlar var. Davaya sahip çıkmalı’ dedi”* spotuyla verildiğini görmekteyiz. Başlık ve spotta haberin konusu okuyucuya sunulmuştur. Haberde görsel destekleyici olarak, 28 Şubat’ta yürütülen taklara ve mağdurların fotoğraflarına yer verilmiştir.

Haberi şematik olarak incelediğimizde ana olay olarak, 28 Şubat sürecinde başörtüsünden dolayı yaşanan mağduriyetlerin anlatıldığını görmekteyiz. Tırnak işareti kullanılmadan aktarılan tanık ifadeleri şöyledir: *“Başörtülü kız öğrenciler okula alınmıyordu, demokratik hakkımızı kullanarak gösterilere katıldık”, “Başörtüsü için yürüyenlere 15 yıl hapis verildi”, “Başörtüsüyle okula giremediğimiz için uzaklaştırmalar aldık, eğitimimiz yarıda kaldı”*. Tanıklar başörtüsü teması çerçevesinde o dönem yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir. Söz hakkı verilen tanıkların ifadelerinden çıkan anlamlar şöyledir: 28 Şubat’ın etkilerini kısa sürede silmek büyük başarıdır. Bu başarının sahibi ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’dır. 28 Şubat zihniyeti bir tehlike olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. Haberden çıkan sonuç ise 31 Mart’ta gerçekleşecek olan yerel seçimlerde, halkın geçmişte yaşanan zulümleri göz önünde bulundurarak oy kullanmalarınıdır. Aksi takdirde *“28 Şubat zihniyeti farklı kimlikle pusuda”* olduğu için tekrar aynı acıların yaşanması kaçınılmazdır. Haber Halit Turan, Mustafa Kaya, Aslışah Sarıtaş, Ali Altuntaş ve Furkan Kaya imzasıyla okuyucuya sunulmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif ve basit yapıda cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz. Sıkça tekrarlanan *başörtüsü* kelimesi dönemin en büyük sorunlarından biri olarak dikkatleri çekmektedir. Haberde yapılan karşılaştırmalar ülke tarihinde yaşanan darbeleri derecelendirme yönünden dikkat çekmektedir: *“28 Şubat, zararları ve etkileri 80 ihtilalinden daha güçlü bir darbe”, “28 Şubat’ta FETÖ daha da güçlendi”*. Haberi retorik olarak destekleyen unsurların başında tanık ifadeleri ve 28 Şubat döneminde yaşanan zararların rakamsal ifadelerle belirtilmesi gelmektedir.

“*Rakamlarla 28 Şubat*” ara başlığının büyük harflerle ve kırmızı zemin üzerinde verilmesi, normal bir ara başlıktan çok daha fazla dikkat çekmektedir. Ara başlıkta yer verilen ifadelerden bazıları şöyledir: “*637 muvazzaf subay ve astsubay TSK’dan ihraç edildi*”, “*MEB’e bağlı 4 bin 625 personel fişlendi*”, “*...bin 732 Kuran Kursu kapatıldı*” şeklinde farklı kurumlarda yaşanan mağduriyetler aktarılmıştır. Retorik olarak haberi destekleyen bir diğer unsur, mağdurların fotoğrafları ve 28 Şubat’ta yürütülen tankların fotoğrafı olmuştur.

1 Mart 2019

Haber 1. Manşetten verilen haberin başlığında “*28 Şubat Darbesi CHP Zihniyetidir*” ifadesi, “*Başkan Erdoğan: Demokrasimiz adına o utanç gününün, benim başörtülü kızlarımın üniversitelere alınmadığı günün 22. yıldönümündeyiz*” spotu ile okuyucuya duyurulmuştur. Haberde iki ara başlık bulunmaktadır: “*Bay Kemal sen darbecisin*” ve “*Saldırıları Tesadüf Değil*”. Haberde görsel destekleyici olarak, mitingde çekilmiş kalabalığın yanında Erdoğan’ın dekupe olarak adlandırılan fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde “*Erzurum’da coşkulu kalabalığa hitap eden Erdoğan 3 müjde verdi: Erzurum şehir hastanesini kuruyoruz... İspir ve Köprüköy’e de doğalgaz arzı yapacağız... Başköy Barajı’nı yıl sonunda hizmete alıyoruz*” şeklinde Erdoğan’ın mitingde yaptığı konuşmasından bir bölüme yer verilmiştir.

Haberin devamı olan 14. sayfaya baktığımızda baş sayfa ile aynı başlığın kullanıldığını görmekteyiz. Erdoğan’ın miting konuşmasından bir bölüm ise haberin spotu olarak verilmiştir: “*Erdoğan: Başörtülü kızlarımın üniversitelere alınmadığı bir günün yıl dönümündeyiz. Bu çileleri CHP ile çektik. Camilerimiz ahıra çeviren bu CHP zihniyetidir. Bay Kemal darbecisin sen darbeci*”. Haberde baş sayfadaki fotoğrafın görsel destekleyici olarak sunulduğunu ve fotoğraf içi metinde, “*Kar yağışı ve soğuk havaya rağmen İstasyon Meydanı’nı hıncahınç dolduran Erzurumlar Erdoğan’ı coşku ile karşıladı*” ifadelerine yer verildiğini görmekteyiz. Haberde Erdoğan’ın konuşmasından öne çıkan kısımların ara başlıklar altında sunulduğunu görmekteyiz. “*Onu asla bırakmayız*” ara başlığı ise diğerlerine göre daha büyük harflerle yazılarak dikkatleri çekmiştir. Ara başlığın görseli olarak Erdoğan’ın ellerinde oyuncak olan çocuklarla çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda ana temanın, Erdoğan'ın konuşmasında muhalefet partilerine yaptığı eleştirilerden oluştuğunu görmekteyiz. “*Şu anda kim kiminle kol kola? CHP, HDP, sözde İyi Parti ve ne yazık ki Saadet Partisi*” ifadelerine yer veren Erdoğan konuşmasının devamında hepsinin birbirine benzediğini söylemiş ve biz ve onlar ayrımını yapmıştır. Haberde olay tarafı olarak gösterilen muhalefet partilerinin ifadelerine yer verilmediği görülmektedir. Haberin bazı bölümlerinde Erdoğan'ın değindiği konu çerçevesinde ardalın bilgisi verilmiştir. Örneğin “*28 Şubat CHP Zihniyeti*” ara başlığında Erdoğan'ın “*İşte o zaman başörtülü kızlarımızı, odalarda onları hesaba çeken ve başlarını açtırmak suretiyle içeri alan rektör yardımcısı hanım, daha sonra CHP'nin milletvekili oldu, biliyorsunuz*” ifadeleri ile CHP'nin geçmişteki hatalarından pişman olmamakla birlikte, aynı kişiler ve aynı anlayışla devam ettikleri belirtilmiştir. Barış Şimşek imzasıyla sunulan haberden çıkan sonuç, CHP başta olmak üzere muhalefet partileri, 28 Şubat zihniyetine sahiptir ve iktidara gelmeleri durumunda, ülkeye yeniden aynı mağduriyetleri yaşatmaları kaçınılmazdır.

Haberin mikro yapısal özelliklerini incelediğimizde, aktif yapıda birçok soru cümlesinin kullanıldığını görmekteyiz. “*Şu an kim kiminle kol kola?*”, “*Bay Kemal ne diyor?*”, “*Bize neyi anlatıyor bunlar?*” şeklinde verilen soru cümleleriyle ironi ve vurgu yapılmıştır. Haberi retorik olarak destekleyen unsurlar, Erdoğan'ın yaptığı karşılaştırmalar ve tanık ifadeleridir. Haberde Mehmet Karataş'ın geçmiş ile bugünü kıyasladığı ifadeleri şöyledir: “*70 yaşındayım. Bu ülkede yaşananları gördüm. 28 Şubat'ta Müslümanlara yapılanları gördük, yaşadık. O günler geri dönmessin diye bugün Erdoğan'ın arkasındayız*” şeklinde aktarılan ifadeler Erdoğan'ın konuşmasını desteklemesi açısından haberin inandırıcılığını artırmaktadır.

Haber 2. Manşetten “*Unutmayalım ki karanlık süreçler yaşanmasın*” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “*Emine Erdoğan'dan 28 Şubat Paylaşımı*” ifadesine yer verilmiştir. Haberde Emine Erdoğan'ın konuşma yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Spotun ve giriş cümlesinin olmadığı haberin devam sayfası olan 13. sayfaya baktığımızda “*Unutmayalım ki bir daha böyle süreçler yaşanmasın*” başlığının üst başlık ve spot kullanılmadan verildiğini görmekteyiz. Haberin giriş cümlesinde “*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, 28 Şubat post modern darbesinin 22. Yılı nedeniyle Twitter hesabından paylaşımında bulundu*” ifadesi

kullanılmıştır. Haberi görsel destekleyici olarak Emine Erdoğan'ın fotoğrafı ve twitter'dan 28 Şubat'la ilgili yaptığı paylaşımın ekran görüntüsü verilmiştir.

Haberi şematik olarak incelediğimizde, gazetenin yorumunu katmadan Emine Erdoğan ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül'ün twitter'dan 28 Şubat'ın 22. yıl dönümü nedeniyle yaptıkları paylaşımları görmekteyiz. Emine Erdoğan paylaşımında, “28 Şubat'ı unutmayalım ki bir daha ülkemizde temel insan haklarını ihlal eden, kadınlarımızın, gençlerimizin geleceklerini ellerinden alan, demokrasimize kasteden böylesi karanlık süreçler yaşanmasın” ifadelerine yer vermiştir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif yapıda cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz. “Başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan...” şeklinde devam eden haberin giriş cümlesindeki *başkan* kelimesinin büyük harfler ve koyu renkle yazılması dikkat çekmektedir. Abdülhamit Gül'ün “28 Şubat' bin yıl sürecek diyenleri milletimiz eşsiz basiretiyle tasfiye etti. Bin yıl ve daha fazla sürecek şeyler var elbette; vatanın bağımsızlığı, milletin egemenliği, birliğimiz ve kardeşliğimiz” şeklinde yaptığı paylaşımında *bin yıl* üzerinden yaptığı çıkarım dikkat çekmektedir. Haberin retorik yönden destekleyen unsur ise aktarılan twitter paylaşımları olmuştur.

Haber 3. Gazetenin manşetten duyurduğu son 28 Şubat haberinde kullanılan başlıkta “28 Şubat'çılarla FETÖ'nün davranışları uyuyor” ifadelerine yer verilmiştir. Spotun ve giriş cümlesinin kullanılmadığı haberin üst başlığı ise “TURKAD Sempozyumundan ortak mesaj” şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Görselin kullanılmadığı haberin 13. sayfadaki devamına baktığımızda, “15 Temmuz 28 Şubat'ın Başka bir versiyonu” başlığının iki satırdan verildiğini görmekteyiz. Başlıktaki 15 Temmuz ifadesi arka plânında kırmızı okla 28 Şubat yazısını işaret etmektedir. Haberin spotunda “Yazar Sadık Albayrak: 28 Şubat'ta başörtüsü için 'Füruattır' dedi. 28 Şubatçılar'la FETÖ'nün davranışları uyuyor. O halde 28 Şubat ile 15 Temmuz'un bir ayrımı yok. Mevzu bin yıllık hikâye” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık ve spotta haberin konusu okuyucuya sunulmuştur. Haberde görsel destekleyici olarak sempozyumda yer alan konuşmacıların fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğraf içi metinde, “AK Parti İstanbul İl Başkanlığı Beyazıt Meydanı'nda basın açıklaması düzenledi” ifadesine yer verilmiştir. Konuşmacıların dekupe olarak verilen fotoğraflarının arka planında İstanbul Üniversitesi önünde ellerinde, “İnsan Haklarının Kara Günüdür”, “28 Şubat

Unutmadık, Unutmayacağız, Unutturmayacağız” yazılı pankartlarla eylem yapan başörtülü kadınların fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin şematik özelliklerine baktığımızda, başlık ve spottan duyurulan ana konunun konuşmacılar tarafından ayrıntılı olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Haberde ardalın bilgisi olarak, tanıkların 28 Şubat döneminde yaşadığı başörtüsü sorunları aktarılmıştır. Haberde konuşmacılardan bazılarının sözlerine yer verildiği için haberin ardalın ve bağlam bilgisinde eksiklik olduğu görülmektedir. Haberden çıkan sonuç, 28 Şubat döneminde yaşananların yeni nesillere anlatılması gerektiği ve 28 Şubatçılar ile FETÖ’cülerin aralarında bir fark olmadığıdır. Haber Aslışah Sarıtaş imzasıyla sunulmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, gazetenin sempozyumla ilgili bilgi verirken pasif yapıdaki cümlelere yer verdiğini, konuşmacıların cümlelerinin ise aktif yapıda aktarıldığı görülmektedir. Araştırmacı yazar Sadık Albayrak’ın “*Bugün 28 Şubat’ın 22’nci yıldönümü. Fatih Sultan Mehmet 22 yaşında İstanbul’u fethetti. Peki bu gençler o günleri biliyor mu?*” ifadelerinde 22 rakamıyla günümüz gençlerinin yaşına işaret etmiş, 28 Şubat dönemiyle ilgili bilgilerini *Fatih Sultan Mehmet* örneği üzerinden sorgulamıştır. “*28 Şubat’ın başka versiyonu da 15 Temmuz’dur*” cümlesiyle iki dönem arasında benzerlik kurulmuştur. “*28 Şubat’ta başörtüsü için ‘Füruattır’ dedi*” ifadesinde yer alan, birinci derece öneme sahip olmayan anlamını taşıyan *füruat* kelimesine vurgu yapılmıştır. Haberin devamında FETÖ’cülerin başörtüsünü *füruat* olarak gördükleri için başını açtıkları yazılmış ve 28 Şubatçılarla aynı davranışları sergiledikleri, başörtüsü örneği üzerinden okuyucuya sunulmuştur. Konuşmacılardan aktarılan sözler ve fotoğraflar haberin retoriğini oluşturmaktadır.

3.7.2. Hürriyet Gazetesi

28 Şubat 2000

Manşetten verilen haberde “*Çiller burjuva ben köylü kızım*” başlığı, “*Meral Akşener, bir zamanlar sağ kolu olduğu Çiller için sessizliğini Hürriyet’e bozdu: ‘Çiller beni bir test aygıtı gibi kullandı*” spotu ile birlikte sunulmuştur. Uydu haber olarak verilen “*Sonuç Belgesini Demirel Yumuşattı*” başlığı altında beş ara başlığa yer verilmiştir. Başlığı çarpıcı hale getirmek için “*Akşener 28 Şubat yıldönümünde konuştu*” cümlesi

patlak zemin içinde verilmiştir. Haberde görsel destekleyici olarak Akşener'in başörtülü fotoğrafı ile Çiller'in beyaz takım elbiseli fotoğrafı dekupe olarak yan yana verilmiştir. Haberin 16. sayfadaki devamına baktığımızda ana sayfadaki başlığın aynen kullanıldığını görmekteyiz. Başlıktan da anlaşıldığı üzere Akşener ile yapılan röportajda Çiller'e yönelik eleştiriler yer almaktadır.

Baş sayfada uydu haber olarak verilen “*Sonuç Belgesini Demirel Yumuşattı*” haberinin devam sayfası olmadığını ve gazetenin konuya kısaca yer verdiğini görmekteyiz. Akşener'in cümlelerinin yer aldığı tek sütundan verilen haberin başında ve sonunda büyük puntolu ve kırmızı renkli tırnak işareti kullanılmıştır. Haberi şematik olarak incelediğimizde ana konu olarak 28 Şubat günü gerçekleşen MGK toplantısının nasıl geçtiğinin anlatıldığını görmekteyiz. Akşener konuşmasında, MGK toplantısından sonraki sürecin Erbakan'ı bir noktada istifaya mecbur bıraktığını söylemiştir. Haberin eksiltilecek verildiğini göz önüne aldığımızda, verilen ardağan bilgisinin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Erbakan'ı istifaya götüren süreç olan, MGK toplantısında yaşananlar haberin ardağan bilgisi olarak sunulmuştur. Akşener'in “*Nezaketsizlik yok ama sertlik vardı*”, “*Psikolojik harp yapılıyordu*”, “*Erbakan bazı kelimelere itiraz etti*” ifadeleri tanık olarak olaya getirdiği yorumlardır. Hakan Akpınar imzasıyla verilen haberdan çıkan sonuç, gergin geçen MGK toplantısında bazı maddeler yumuşatılmıştır fakat süreç Erbakan'ı istifaya mecbur kılmıştır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, cümlelerin aktif ve basit yapıda kullanıldığını görmekteyiz. Haberde iki kez yer verile *irtica* kelimesi dikkat çekmektedir. “*...MGK toplantısında gündemimiz irticaydı*” ve “*Erbakan'a 'irtica kaynağı sizsiniz' türünde bir eleştiri gelmedi*” Akşener'in bu ifadelerinden Erbakan'a karşı davranışlarda bir aşırılık olmadığına dikkat çekilmiştir. Ancak toplantı konusunun *irtica* olup, hükümetin bu bağlamda eleştirildiği bir toplantıda, Erbakan'ın zor anlar yaşadığı aşikârdır. Aynı zamanda gazetenin kullandığı “*Sonuç belgesini Demirel yumuşattı*” başlığı da dikkatlerden kaçmamıştır. Zira Akşener'in ifadelerine baktığımızda, “*Erbakan bazı kelimelere itiraz etti. Demirel imam hatip ve Kuran kursları bölümünü yumuşattı*” yapılan değişikliklerin Erbakan'ın itirazı sonucu gerçekleştiğini görmekteyiz. Retorik yönden haberi destekleyen unsurlar ise, aktarılan tanık ifadesi ve Akşener'in toplantı ortamını anlatırken yer verdiği “*çok gergin, çok soğuk, çok mesafeli*” ifadelerinde kullandığı nitelemelerdir.

28 Şubat 2001

Sürmanşetten verilen haberde “*Erkaya'nın sırları 19 kasette*” başlığı, üst başlık ve spota yer vermeden atılmıştır. Kırmızı zemin üzerinde verilen haberin giriş cümlesinde “*28 Şubat'ın mimarı Oramiral Güven Erkaya'nın, ölümünden bir süre önce, tanıklık ettiği önemli olayları yakın arkadaşı, emekli büyükelçi Taner Baytok'a anlattığı ortaya çıktı*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde dekupe olarak verilen Güven Erkaya'nın üniformalı ve selam verirken çekilmiş bir fotoğrafı ile Taner Baytok'un daha küçük boyutta, vesikalık bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin devamı olan 7. sayfaya baktığımızda baş sayfadan farklı olarak “*Erkaya'nın sırdaşı 28 Şubat'ı yazdı*” başlığının üst başlık ve spot kullanılmadan verildiğini görmekteyiz. Dört sütundan verilen haberde görsel destekleyici olarak baş sayfada kullanılan Güven Erkaya'nın fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğraf içi metinde ise tırnak içinde şu ifadeler yer verilmiştir: “*Güven Erkaya 28 Şubat anlayışının gündeme hakim olmasını isterdi*”.

Taner Baytok ile soru cevap şeklinde verilen röportajda ana konu olarak, 28 Şubat sürecinde Erkaya'nın rolünün ne olduğu okuyucuya sunulmuştur. Haberde muhabirin “*Erkaya'nın irticayla ilgili kaygıları ne zaman başlamıştı?*” sorusuna Baytok'un “*Deniz Komutanlığı'na geldiğinde kafasında 'Biz PKK'ı ön plâna alıp Türkiye'ye yönelik bir tehdit olarak görürken acaba başka bir tehlikeyi kaçırıyor muyuz?' endişesi var*” şeklinde aktarılan ifadeler 28 Şubat'a götüren adımlar olarak haberin ardalan bilgisini oluşturmaktadır. Haberde 28 Şubat'ın *mimarı* olarak adlandırılan Erkaya'nın fikirlerinin Baytok ile aynı olduğunu görmekteyiz. Muhabirin yönelttiği sorulardan gazetenin 28 Şubat sürecine yaklaşımı anlaşılmaktadır. “*28 Şubat başarılı olmasaydı darbe yapılacak mıydı?*” sorusundan muhabirin 28 Şubat'ı darbe olarak değerlendirmedeği anlaşılmaktadır. Nitekim Baytok'un “*...Başbakan'ı indirmek de askerinin teşebbüsüyle olmuyor. Başbakan ortağıyla anlaşarak, biraz korkarak istifa ediyor. Tamamen anayasa içinde kalınarak yapılan bir uygulama. Demokrasi ihlal ediliyor düşüncesi bence biraz zorlama*” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, 28 Şubat'ın darbe olarak değerlendirilmediği ve demokrasiye aykırı bir süreç olarak dahi görülmediği anlaşılmaktadır. Baytok'un sözlerinin tırnak içinde verilmemesinden gazetenin bu ifadeleri desteklediği anlaşılmaktadır. Haberde tek sütundan verilen “*Anıları tam 19 kaset tuttu*” alt başlığında, Erkaya'nın kanser olduğunu öğrendikten sonra Baytok'a “*Taner ne olur bunları kaydedelim, sana emanet edeyim*” dediği

aktarılmış ve devamında konuşmalarının bir kitap haline getirilmesini istediği bilgisine yer verilmiştir. Kaynağın belirtilmediği haberdan çıkan sonuç, Baytok ve Erkaya 28 Şubat sürecini, ülkenin içinde bulunduğu *irtica* tehdidinden kurtulması için yaşanması elzem olan bir süreç olarak değerlendirmiştir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda aktif ve pasif yapılı cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Haberde sık sık yer verilen *irtica* kelimesi dikkat çekmektedir. Haberi retorik yönden destekleyen unsurlara baktığımızda koyu renk ile yazılan “*Atatürk*” kelimesi dikkat çekmektedir. Tanık olarak Baytok’un ifadeleri ve ara ara Erkaya’nın sözlerine de yer vermesi haberin inandırıcılığını artıran unsurlardır. Muhabirin “...askerlerin demokrasiye müdahalesi açısından bakmak gerekmez mi?” sorusuna Baytok’un “...medeniyetle bağdaşmayacak olaylar karşısında ikaz, tatbikata giden tankların yolunu değiştirmek kadar hafifletilmiş biçimde ve centilmence yapılıyor” sözleri üzerine muhabirin “*Ama yine de bir güç gösterisi...*” sorusunu tamamlamadan Baytok’un konuşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Burada *ama* sözcüğüyle oluşturulan yadsıma ifadesinden, muhabirin Baytok’un görüşünü sözde kabul ettiği anlamı çıkmaktadır.

28 Şubat 2002

Sürmanşetten verilen haberin başlığında “*Türkiye’ye zarar verdik*” ifadesine yer verilmiştir. İki satırda verilen başlığın yanında sarı zemin üzerinde “*5’inci yılında 28 Şubat*” yazısı bulunmaktadır. Üst başlığın olmadığı haberin spotunda “*Refahyol hükümetinin Refah Partili Çalışma Bakanı Necati Çelik: ‘Biz yanlış yapmasak 28 Şubat olmazdı’*” cümlesi bulunmaktadır. Haber başlığı ve spotu uyum içinde verilmiştir ve haberin içeriğine yönelik okuyucuya bilgi vermektedir. Haberde görsel destekleyici olarak Çelik’in boydan bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin devamı olan 14. sayfaya baktığımızda baş sayfadan farklı olarak “*Refah zihniyeti Türkiye’ye zarar verdi*” başlığının kullanıldığını görmekteyiz. Üst başlığın bulunmadığı haberin spotunda “*Eski RP’li Çalışma Bakanı Necati Çelik, 5’inci yıldönümünde 28 Şubat’ı değerlendirdi. Çelik, ‘Refahyol olarak biz yanlış yapmasaydık, 28 Şubat süreci olmazdı. Türkiye’de bizim yaptığımız, siyaset mensuplarımıza ve Türkiye’ye zarar vermiştir’ dedi*” ifadeleri yer almaktadır. “*Gerekirse bin yıl sürecek olan 28 Şubat*” başlığının ise uydu haber olarak verildiğini görmekteyiz. Haberde görsel destekleyici olarak Çelik’in açıklama

yaparken çekilmiş bir fotoğrafına, dekupe olarak yer verilmiştir. Çelik'in fotoğrafından daha küçük boyutlarda Erbakan ve Recai Kutan'ın fotoğrafları da sayfadaki yerini almıştır.

Haberini şematik olarak incelediğimizde Çelik'in konuşmasından belli bölümlerin yayınlandığı anlaşılmaktadır. Tırnak içinde verilmeyen Çelik'in ifadeleri ile gazetenin aynı fikirde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Çelik'in konuşmasından alınan *"Bizim yanlışlarımız olmasaydı 28 Şubat sürecini ne başlatmak mümkündür, ne de bu sürece bizim dışımızdaki büyük kitlelerin hak vermesi mümkündür"* ifadesinin yazıda sık sık tekrar edilmesi sonucu haberin bu çerçeve etrafında oluştuğunu görmekteyiz. Haberde ardalan bilgisi olarak *"Ama dini duyarlılık adına yapılan siyaseti kurgulayan 3-5 insan halkla devlet arasındaki bu ahengi bozmaktadır. Ve cumhuriyet dışında bir arayış içindeymişler gibi bir kanaatin oluşmasına katkıda bulunmaktadır"* Çelik'in 28 Şubat'a nasıl geldiğini anlattığı bu ifadelerle yer verilmiştir. Haberde ardalan bilgisinin eksik olduğu, genel olarak mercek altına alınan konu olan Refahyol hükümetinin yanlışlarından bahsedildiği görülmektedir. Haberde ara başlık olarak verilen *"Taliban anlayışı"* ifadesi dikkat çekmektedir. Çelik burada dinin siyasetin odağında olması durumunda, siyasetin Taliban türü bir hal alacağını söyleyerek ilgi çekici bir örnek vermiştir. Uydu haber olarak verilen *"Gerekirse bin yıl sürece"* başlığı altında, Çelik'in *"Genelkurmay'ın "28 Şubat gerekirse bin yıl sürer" ifadesiyle gösterdiği hassasiyetle 28 Şubat, irticaya karşı 'post- modern' bir darbe olarak da yorumlandı"* ifadelerine yer verilmiştir. Çelik, *post-modern* kavramından bahsederken genel bir tespiti edilgen olarak aktarmış, Genelkurmay'ın *"bin yıl sürer"* sözünü ise olumlu bir ifade olarak değerlendirmiştir. Şaban Sevinç imzasıyla verilen haberden çıkan sonuç, Refahyol hükümetinin yönetiminde uyguladığı yanlışlar, 28 Şubat sürecinin yaşanmasını haklı kılmıştır.

Haberin mikro yapısal özelliklerini incelediğimizde aktif ve pasif yapıda cümlelerin bir arada kullanıldığını görmekteyiz. *"...Erbakan Hoca'ya zinde güçlerin rejim adına korktuğunu ifade etmiştim"* cümlesinde yer alan *zinde güçler* ifadesi askere yapılan olumlu nitelime olarak dikkatleri çekmektedir. Çelik'in Refahyol hükümetinden bahsederken kullandığı *"3-5 insan"* ifadesinden net isim vermeden işaret kişileri bir noktada küçümsediği anlamı çıkmaktadır. Haberde en dikkat çeken ifadelerden biri ise siyasetin odağına dinin taşınmasının *"Taliban türü biri siyasi anlayış"* a

benzetilmesidir. Çelik'in, siyasete dinin karıştırılması konusunda yaptığı eleştirilerden sonra Recai Kutun'dan bahsederken kurduğu *“Siyaset akılla ve akıllı adamlarla yapılacak çok önemli bir iştir”* cümlesinden, din ve aklın siyaset sahnesinde ne kadar zıt kutuplarda bulunduğuna dikkat çektiğini görmekteyiz. Haberin retorik yönünü oluşturan unsurlar Çelik'in ifadeleri ve kırmızı zemin üzerinde verilen ara başlıklar olmuştur. Gazetenin Çelik'in ifadeleri için kullandığı *“şok açıklamalar”* ifadesi de dikkat çekmektedir.

29 Şubat 2008

Sürmanşetten verilen haberde *“Nene Hatun 113”* başlığı kullanılmıştır. Üst başlık ve spotun kullanılmadığı haberde, kırmızı zemin üzerinde *“Mesut Yılmaz anlatıyor”* ifadesine yer verilmiştir. Alt başlık olarak ise *“Yeni yazı dizisi”, “Türkiye’yi 28 Şubat’a götüren günler ve sonrası”* ifadeleri kullanılmıştır. Haberi görsel destekleyici olarak Mesut Yılmaz'ın çalışma odasında açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Gazetenin bir sonraki günün haberi olarak duyurduğu bu başlık altında Yılmaz'a yöneltilen sorulara yer verilmiştir. Verilen başlık ve sorulardan haberin teması anlaşılmasında, yalnızca Yılmaz'ın bugüne kadar 28 Şubat'la ilgili bilinmeyenleri anlattığı anlaşılmaktadır. Haberin Şükrü Küçükşahin imzasıyla verildiği görülmektedir.

29 Şubat 2012

Manşetten verilen haberde *“28 Şubat füzeleri”* ifadesine yer verilmiştir. Üst başlığın kullanılmadığı haberin spotunda *“Başbakan Tayyip Erdoğan, geçirdiği operasyon nedeniyle iki haftalık aranın ardından dün katıldığı partisinin Meclis grubunda sert mesajlar verdi”* cümlesine yer verilmiştir. Erdoğan'ın TÜSİAD, CHP ve 28 Şubat sürecini gerçekleştirenlere yönelik gerçekleştirdiği konuşması üç bölümde ara başlıklar şeklinde verilmiştir. Haberde *“O pankart münferit”* alt başlığıyla verilen bölümde siyah zemin kullanılarak dikkat çekici hale getirilmiştir. Başlık, spot ve ara başlıklara baktığımızda aralarındaki uyumsuzluktan dolayı haberin konusu tam anlaşılmamaktadır. Haberde görsel destekleyici olarak Erdoğan'ın gülümseyerek açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin devamı olan 18. sayfaya baktığımızda baş sayfadan farklı olarak *“Kusura bakma TÜSİAD milletinin arzusu olacak”* başlığının üst başlıksız verildiğini görmekteyiz.

Haberin spotuna baktığımızda Erdoğan'ın, TÜSİAD'ı 4+4+4 eğitim sistemiyle ilgili yaptığı açıklamalardan dolayı eleştirdiğini görmekteyiz. Haberde görsel olarak Erdoğan'ın Şeyh Muhammed Bin Zayid El Nahyan ile tokalaşırken çekilmiş boydan bir fotoğrafa yer verilmiştir. Haberde Erdoğan'ın ameliyat olduğu için iki haftalık aranın ardından partisinin Meclis grubunda konuşma yaptığı belirtilmiş ve Erdoğan'ın değindiği farklı konular alt başlıklar halinde okuyucuya sunulmuştur. Bu bağlamda haberde konu bütünlüğünün olmadığı göze çarpmaktadır. Haberde Erdoğan'ın, eğitim sistemiyle ilgili yaptığı açıklamalara geniş yer verildiği görülmektedir. Kullanılan fotoğrafın haberle uyumsuzluğu konusunda dikkat çekmektedir. Fotoğraf altında kullanılan alt başlıkta “*Veliaht Prens konuk*” ifadesine yer verilmiştir. “*28 Şubat'ın hesabı soruluyor*” başlığıyla uydu haber olarak verilen bölümde Erdoğan'ın 28 Şubat'tan bahsederken CHP'ye yönelik sert eleştirilerde bulunduğunu görmekteyiz.

Uydu haber olarak verilen 28 Şubat'la alakalı haberin şematik özelliklerine baktığımızda ana tema olarak, 28 Şubat sürecinde yaşananların sorgusunun devam ettiği ve ülkede demokrasi karşıtı hareketlerin yaşanmasında CHP'nin önemli bir rolü olduğu aktarılmıştır. Haberde ardalın bilgisine yer verilmediği, yalnızca 28 Şubat ile bugün arasında bir kıyas yapıldığı görülmektedir. Erdoğan'ın “*Bin yıl süreceği söylenen 28 Şubat'ın mimarları 15 yıl içerisinde unutulmuş, tarihten silinmiştir, millet onları da elinin tersiyle bir kenara itmiştir*” ifadesiyle olayı kendi yorumunu katarak eleştirdiğini görmekteyiz. Kaynağın belirtilmediği habere çıkan sonuç, 28 Şubat gibi demokrasi karşıtı hareketlerin baş aktörlerinden biri CHP'dir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda gazetenin Erdoğan'ın ifadelerine yorumunu katmadan aktardığını ve cümlelerin aktif yapıda kullanıldığı görmekteyiz. Erdoğan'ın, 28 Şubat sürecini biz ve onlar şeklinde bir zıtlık üzerinden anlatması dikkat çekmektedir. Yine Erdoğan'ın darbe yapanları tarif ederken kullandığı “*Çarpık, kendisini milletin üzerinde gören, şekilci, kibirli ve ukala zihniyet...*” gibi ifadeleri, ilgi çeken nitelermeler olarak haberde yerini almıştır. “*Bunların demokrasi aşkı platonik*” cümlesine baktığımızda, CHP yerine *bunlar* zamiri kullanılarak muhalefetin ciddiye alınmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca *platonik* kelimesiyle de demokrasiye olan mesafelerine dikkat çekilmiştir. Erdoğan'ın konuşmasında Kılıçdaroğlu ve Aziz Nesin'in alkolle ilgili sözlerine yer vermesi ve “*Türkiye 12 Eylül'le yüzleşti, kimsenin*

endişesi olmasın, 28 Şubat'la da yüzleşiyor” cümlesinde olduğu gibi karşılaştırma ve zıtlıklara yer vermesi haberin retorik yönünü oluşturan unsurlar olmuştur.

28 Şubat 2013

Gazetenin sürmanşet kısmından tek sütunda verilen haberde *“Tanklar sokaktayken izindeydim”* başlığı kullanılmıştır. Üst başlık olarak *“28 Şubat'ın 16. yılında 11. dalga”* ifadesi kırmızı renkle verilmiştir. Spotun kullanılmadığı haberde görsel olarak Erdal Ceylanoğlu'nun gergin yüz ifadesinin dikkat çektiği bir fotoğraf kullanılmıştır. Ceylanoğlu'nun fotoğrafın üzerinde 28 Şubat'ta yürütülen tankların fotoğrafı kolaj halinde sunulmuştur. Fotoğraf içi metinde ise *“Ceylanoğlu tutuklandı, Eski Kara Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Erdal Ceylanoğlu ve emekli Tümgeneral Yücel Özşir tutuklandı”* ifadelerine yer verilmiştir. Haberde kullanılan iki ara başlıktan ilkinde, *“Güner adli kontrolle serbest”* ifadesine yer verilmiştir. Ara başlığın görsel destekleyicisi olarak, havaalanında Abdullah Gül ve eşi Hayrunnisa Gül'ün kendilerini karşılayan insanlarla tokalaştığı, aynı karede yer alan Aslan Güner'in ise farklı hizada bulunan insanlarla tokalaştığı bir fotoğrafa yer verilmiştir. Aslan Güner'in vesikalık fotoğrafının bu kare üzerinde kolaj şeklinde verildiği görülmektedir. Diğer ara başlıkta ise *“Ceylanoğlu: Emir Aktulga'dan”* ifadesine yer verilmiştir. Başlık ve ara başlık uyum içinde, haberin temasını okuyucuya sunmuştur.

Haberin 16. sayfadaki devamına baktığımızda *“Sincan'da tanklar yürürken tatilideydim”* başlığının, kırmızı zemin üzerinde yazan *“27 Şubat'ta 11. dalga operasyonu”* ifadesiyle verildiğini görmekteyiz. Haberin spotunda *“Uludağ'da tatilideydim. Sincan'da tankların yürütüldüğü haberlerini medyadan öğrendim. Hemen tatilimi yarıda kestim, aynı gün birliğime ulaştım. Giriş belgelerim mevcuttur. Tankların yürütülmesiyle ilgili herhangi bir emir vermedim. Dönüş emrini Orgeneral Doğu Aktulga verdi”* şeklinde Erdal Ceylanoğlu'nun ifadelerinin tırnak içinde verildiği görülmektedir. Haberde görsel olarak Ceylanoğlu'nun boydan çekilmiş, üniformalı fotoğrafı dekupe olarak verilmiştir. Spottan sonra bir ara başlığa göre fazla büyük puntoların kullanıldığı *“Yarasa' başbakan oldu”* ifadesi dikkat çekmektedir. Haber metninin ortasında ise kırmızı renkle yazılmış *“Erdoğan'dan 28 Şubat yorumu”* ifadesi yer almaktadır.

Haberin şematik özelliklerini incelediğimizde ana konu olarak 28 Şubat sürecinde rol oynayanların yargı önünde hesap verdikleri anlatılmıştır. Erdoğan'ın tırnak içinde verilen konuşmasında ise, geçmişte yaşanan mağduriyetlerin bugün yaşanmamasına gayret gösterildiği anlatılmaktadır. Başlıkta yer alan “*yarasa*” ifadesiyle ilgili hadise ise şöyle aktarılmıştır: “*İmam hatipliler yarasa dediler. Yarasa da bu millet başbakan yaptı*”. Burada millet ile darbeyi yapanlar arasında oluşturulan zıtlık dikkat çekmektedir. Erdoğan 28 Şubat sürecinde çocuklarının yaşadığı mağduriyeti ise şöyle aktarmıştır: “*Kızlarım başörtüsü, oğullarım da katsayı yüzünden mağduriyet yaşadılar*”. Haberde tanık olarak Erdoğan'ın 28 Şubat süreci yorumlarına yer verildiğini görmekteyiz. Haberin başlık ve spotunda verilen tutuklanma haberleri ara başlıklar halinde kısaca aktarılmıştır. Gazete yorumunu katmadan Ceylanoğlu ve Güner'in ifadelerini tırnak içinde aktarmıştır. Selçuk Şenyüz imzasıyla verilen habere çıkan sonuç, 28 Şubat sürecini gerçekleştirenlerin küçük görüp, aşağıladığı insanlar bugün devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. O dönem oluşturulan mağduriyetlerin tekrar yaşanmaması için gayret gösterildiği ve suçluların yargı sürecinin devam ettiği habere çıkan anlamlardır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda, tırnak içinde aktarılan tanık ifadelerinin aktif yapıda, gazetenin kendi yorumuna yer verdiği bölümlerin ise pasif yapıda cümlelerle anlatıldığını görmekteyiz. Haberde Erdoğan'ın geçmişten verdiği örnekler ve oluşturduğu zıtlıklarda yer alan kelimeler dikkat çekmektedir. “*Bu karanlık dönemin mağdurları olarak hep birlikte bulunuyoruz ama artık bu aydınlık yarınlar dönüştü*”. Bu cümlede yer alan *karanlık* ve *aydınlık* kelimeleriyle geçmiş ve şimdi benzetmesi yapılmıştır. Erdoğan'ın geçmişte kendisine “*Muhtar bile olamaz*” dediklerini belirterek bugün onların umduğu gibi bir gelecek yaşanmadığının altını çizdiği görülmektedir. “*16 yıl önce yaşadıklarımızın yaşanmaması konusunda çok hassasız*” diyen Erdoğan geçmiş ile bugün arasındaki farka bir kez daha dikkat çekmiştir. Tanıkların tırnak içinde aktarılan ifadeleri, kullanılan fotoğraflar ve geçmişten verilen örnekler haberin retorikini oluşturan unsurlar olmuştur.

1 Mart 2018

Ana sayfanın etek bölümünde yer alan habere “*28 Şubat'ın maliyeti 390 milyar dolar*” başlığı üst başlık ve spot kullanılmadan okuyucuya sunulmuştur. Haberin giriş

cümlesine baktığımızda, *“Başbakan Yıldırım, 28 Şubat’ın yıldönümü için konuştu: “28 Şubat döneminin Türkiye’ye maliyeti 390 milyar dolar”* ifadesine yer verildiğini görmekteyiz. Gazete görsel destekleyici olarak, Yıldırım’ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin konusunun, başlıktan okuyucuya duyurulduğu görülmektedir. Haberin devamı olan 16. sayfaya baktığımızda *“Hukuk gereğini yapacak”* şeklinde atılan başlığın spot bölümünde, *“Başbakan Binali Yıldırım, 28 Şubat davasının devam ettiğini anımsatarak, “Hukuk gereğini yapacak” dedi. Yıldırım, 28 Şubat’ın 21. yılı dolayısıyla düzenlenen toplantıda özetle şunları söyledi”* ifadelerine yer verilmiştir. Haberde görsel destekleyici olarak, Yıldırım’ın açıklama yaparken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberde *“Maliyeti 390 milyar dolar”* ve *“Unutturmayacağız”* ifadelerinin yer aldığı iki ara başlık bulunmaktadır.

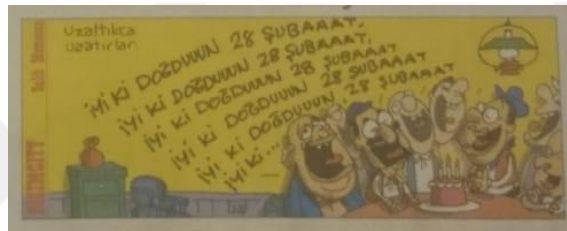
Haberin şematik özelliklerini ele aldığımızda ana konu olarak, 28 Şubat sürecine nasıl geldiği ve yaşananların hesabının sorulmaya devam ettiği anlatılmaktadır. Haberde Yıldırım’ın sözleri tırnak içinde verilmiş ve gazete kendi yorumunu katmadan okuyucuya sunmuştur. Haberin ardaalan bilgisi olarak *“1997’de Türkiye’nin başına seçimle gelmiş meşru bir iktidar vardı. Darbeciler meşru iktidara karşı 27 Mayıs’ta, 12 Eylül’de olduğu gibi gayrimeşru bir müdahalede bulundular. Hükümeti istifa etmek zorunda bıraktılar”* ifadelerine yer verilmiştir. Yıldırım’ın *“Aynı şekilde FETÖ, PKK, DEAŞ, PYD adlı örgütler. Adları ne olursa olsun hepsinin kökünü kazıyacağız”* ifadeleri haberin bağlam bilgisini oluşturmaktadır. Yıldırım’ın olayın tanığı olarak, *“Derdi, davası maddi, manevi kalkınmış büyük Türkiye idi. Onun hayalini bugün AK Parti gerçekleştirdi”* ifadeleriyle Erbakan’ın o zaman karşılaştığı engelin mevcut hükümetle aşıldığına dikkat çektiği görülmektedir. Gizem Karakuş imzasıyla verilen haberden çıkan anlam, geçmişte yaşanan demokrasi dışı olayların etkisi nasıl silindiyse, bugün de terör örgütleriyle aynı şekilde mücadele edileceği ve ortadan kaldırılacağı olmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine baktığımızda cümlelerin aktif ve basit yapıda kullanıldığını görmekteyiz. Yıldırım’ın, 28 Şubat döneminde yaşanan mağduriyetlerin başarıyla ortadan kaldırıldığını söyledikten sonra, terör örgütleri için kullandığı *“kökünü kazıyacağız”* ifadesiyle, önceki başarıyı kanıt göstererek oluşturduğu kararlılık vurgusu dikkat çekmektedir. Ayrıca okuyucuya, hükümetin 28 Şubat’ın izlerini ortadan kaldırma konusundaki başarı işaret edilerek, gündemdeki terör sorununun çözüleceğine

dair güven duymaları amaçlanmıştır. 28 Şubat'tan bahsederken “*demokrasi tarihimize kara bir leke...*” şeklinde tarif edilmesi de dikkat çekmektedir. Yıldırım'ın ifadeleri haberi retorik yönden desteklemektedir. Ayrıca “*390 milyar dolar*” şeklinde kullanılan rakamsal ifadeler ve 28 Şubat aktörlerinden bahsederken “*...’alçak dağları ben yarattım’ diyenlerin, bugün süklüm püklüm ‘tanklar eğitime çıktı’ demelerini...*” şeklinde geçmiş ile bugün arasında yapılan kıyas da haberin retorliğini güçlendirmiştir.

3.8. Sabah Gazetesi Karikatürlerin Çözümlemesi

28 Şubat 2000

Karikatür 1. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2000.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Komodin, vazo, koltuk, lamba, üzerinde üç adet mum olan bir pasta, pastanın etrafında bağırırken resmedilmiş Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Mesut Yılmaz ve beş kişi daha, sözel ifadeler.

Gösterilenler: 28 Şubat'ı coşkuyla karşılayan siyasiler, 28 Şubat'a karşı verilen olumlu tepkideki aşırılık.

Analiz: Karikatürü düz anlamda incelediğimizde, bir masa etrafında yan yana konumlandırılmış Demirel, Ecevit ve Yılmaz'ın 28 Şubat'ın yıl dönümünde sergiledikleri neşeli halleri resmedilmiştir. Aynı zamanda masada bulunanların ağızlarının sonuna kadar açık bir şekilde resmedilmesinden, gayretli bir haykırışta buldukları anlaşılmaktadır. Gösterilenler bağlamında yan anlamsal düzeyde ise resmedilen siyasilerin ortak noktasının, darbe zihniyeti olduğu okuyucuya sunulmuştur. Karikatürde dönemin cumhurbaşkanı ve koalisyon hükümeti eleştirilmiştir. Sözel gösteren olarak tekrar tekrar yazılan “*İyi ki doğdun 28 Şubat*” ifadesiyle masada

bulunanların “boşa kürek çektiği” anlamı oluşmaktadır. Nitekim karikatürde üst başlık olarak yer alan “Uzattıkça uzattular” ifadesi de bu anlamı desteklemektedir. Karikatürde, 28 Şubat’ın belli siyasiler tarafından özel bir çaba ile devam ettirilmeye çalışıldığına dikkat çekilmiştir.

Yorum: 28 Şubat’ın gereksiz bir çaba ile devam ettirilmeye çalışıldığı resmedilmiştir. Gazete, hükümetin 28 Şubat ile ilgili sergilediği tavrı eleştirmiştir. Bu bağlamda resmedilen siyasiler ile gazetenin farklı ideolojilere sahip oldukları anlaşılmakta ve Sabah Gazetesi’nin ideolojik duruşunu yansıtan bir çizime yer verdiği görülmektedir.

28 Şubat 2004

Karikatür 2. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2004.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Doğum günü süsleri, boş sandalyeler, doğum günü pastası, duvarda asılı olan “İyi ki doğdun 28 Şubat” yazılı süsleme, pencere, surat ifadeleri, çocuk, çocuğun yakasında bulunan “28 Şubat” yazılı peçete, camdan dışarı bakan anne, evin camından görünen Tayyip Erdoğan’ı temsilen tişörtünde T harfi yazılı bir çocuk, Erdoğan’ı temsil eden çocuğun etrafında kendisini izleyen çocuklar, sözel ifadeler.

Gösterilenler: Toplumun Erdoğan’ın yanında yer alması, 28 Şubat zihniyetinin yok olması.

Analiz: 28 Şubat’ın yedinci yıl dönümünde okuyucuya sunulan karikatüre gösterenler bağlamında baktığımızda, 28 Şubat’ı temsilen yalnız bırakılmış üzgün bir çocuk ve

kalabalığın etrafında toplandığı Erdoğan'ı temsil eden keyifli bir çocuğun resmedildiğini görmekteyiz. Karikatürü yan anlamsal olarak analiz ettiğimizde, kullanılan çocuk metaforuyla Erdoğan ve 28 Şubat arasındaki zıtlığa dikkat çekildiğini görmekteyiz. Karikatürde 2002'de ülkenin başına gelen Erdoğan hükümetinin 28 Şubat'a karşı duruşu resmedilmiştir. Sözel gösterenlerde 28 Şubat'ın göstereni olan çocuğun "Yaa! Niye yaşgünü partime kimse gelmiyor?" sorusuna annesinin "Çünkü herkes dışarda şu yeni gelen çocukla oynuyor" şeklinde verdiği cevaptan, halkın darbecilerin yanında değil Erdoğan'ın yanında, 28 Şubat'a karşı tavır aldığı anlamı çıkmaktadır.

Yorum: Erdoğan'ın başbakanlığının ilk yıllarında resmedilen bu karikatürle başarısı ve halktan gördüğü desteğin 28 Şubatçılar tarafından hoş karşılanmadığı mesajı verilmektedir. Karikatürün Erdoğan'ı olumlayan bakışı, Sabah Gazetesi'nin ideolojik duruşuyla uyum içindedir.

28 Şubat 2006

Karikatür 3. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2006.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Tek mumlu bir pasta, masa, bardak, garson olduğu anlaşılan bir erkek, muma üflerken resmedilmiş Süleyman Demirel, surat ifadeleri, sözel ifadeler.

Gösterilenler: Bitkin halde olan Demirel'in 28 Şubat zihniyetini devam ettirmeye çalıştığı fakat artık etrafında onunla aynı fikirde kimsenin kalmadığı.

Analiz: Karikatürü düz anlamsal olarak analiz ettiğimizde bitkin halde olan Demirel'in, üzerinde "28 Şubat" yazan bir pastanın mumuna üflediği görülmektedir. Masanın başında bekleyen garsonun ise verilen sözel gösterenlerden Demirel'le dalga geçtiği anlaşılmaktadır. Bu eylemsel ifadeleri gösterilenler bağlamında analiz ettiğimizde ise Demirel'in bitkin halinin 28 Şubat'ı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Karikatürde 28 Şubat'ın dokuzuncu yıl dönümünde etkisinin büyük oranda ortadan kalktığına işaret edilmektedir. Garsona ait olan sözel gösterende "Aman efendim nefesinizi idareli harcayın. Daha 28 Şubat'ın nimetlerini anlatacaksınız" şeklinde verilen cümleden Demirel'in bıkmadan yaptığı 28 Şubat'la ilgili konuşmalarının dinleyicisi kalmadığına işaret edilmiştir. Demirel'in masada tek başına olması da bu durumu destekleyen görsel gösterendir. Karikatürde üst başlık olarak verilen "Anlamlı kutlama" ifadesiyle de Demirel'in düştüğü durumun hak ettiği bir son olduğuna dikkat çekilmiştir. Düz anlamda gösterilen güler yüzlü garsonun yüzündeki keyifli ifade ise 28 Şubat mağdurlarının göstereni şeklinde yorumlanabilir. Kıyafet kodlarını incelediğimizde, Demirel'in takım elbiseli ve meşhur fötr şapkasıyla resmedildiğini görmekteyiz.

Yorum: Sözel göstereni temel aldığımızda karikatürde, 28 Şubat'ın gerçekleşmesinde büyük rolü olduğu söylenen Demirel'in sonraki süreçte de sık sık 28 Şubat kararlarını olumluyan açıklamalarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Demirel'in bu davranışının artık bir işe yaramadığı ise karikatürün ana mesajı olmuştur. Sabah Gazetesi'nin yer verdiği bu karikatürden, Demirel ile farklı siyasi çizgilerde olduğu anlaşılmaktadır.

28 Şubat 2007

Karikatür 4. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2007.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Doğum günü pastası, dua okuyan bir hoca, masa, avuçlarını dua eder şekilde açmış insanlar, surat ifadeleri, sözel ifadeler.

Gösterilenler: 28 Şubat döneminde uygulanan bir takım yasak ve baskıların ortadan kalktığı, 28 Şubat sürecinden sonra yaşanan hızlı değişim, 28 Şubat zihniyetinin yıl dönümü kutlamasında duyduğu şaşkınlık.

Analiz: “28 Şubat’ın onuncu yılı eksiksiz kutlanır” üst başlıklı karikatürü, düz anlamsal düzeyde okuduğumuzda bir masada üstünde on adet mum bulunan pasta, diğer masada ise dua okuyan bir hoca görmekteyiz. Görsel gösterenler ile oluşturulan anlam karmaşası üzerinden, 28 Şubat dönemi gündemde olan “irtica” söylemlerine gönderme yapılmıştır. Odadakilerden birine ait olan sözel gösterende “Mevlüt okutmak kimin fikriydi?” ifadesi aynı zamanda resmedilen şaşkın yüz ifadesiyle görsel olarak da desteklenmiştir. Resmedilen karakterlerin kıyafet kodlarına baktığımızda dua okuyan hocanın cübbesi, sarığı ve başörtülü kadın dikkat çekmektedir. Dini birer sembol olan bu kıyafetlerle ilgili 28 Şubat döneminde yasaklama ve kısıtlama gibi kararlar

alınmıştır. 28 Şubat yıl dönümünün kendi yasakları ile kutlanarak, dönemin etkisini kaybettiğine dikkat çekilmiştir.

Yorum: 28 Şubat aktörleri gerçekleştirdikleri müdahaleye gerekçe olarak sundukları ve tehdit unsuru olarak adlandırdıkları *irtica faaliyetleri* karikatürde ele alınan konu olmuştur. Bu bağlamda karikatürde MGK toplantısında alınan kararların yok sayıldığı ve 28 Şubatçıların bu durumda yapabilecekleri bir şey olmadığı mesajı verilmiştir. Sabah Gazetesi 28 Şubat zihniyetinin düştüğü durumu alaycı bir şekilde resmederek ideolojik duruşunu ortaya koymuştur.

28 Şubat 2009

Karikatür 5. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 28 Şubat 2009.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Üzerine “28 Şubat” yazılı tişört giymiş bir çocuk, çocuğun surat ifadesi, çocuğa doğru fırlatılmış olan bir doğum günü pastası.

Gösterilenler: 28 Şubat zihniyetinin hiç beklenmeyen bir sonuç yaşamaması, istedikleri gibi bir düzen kurduğunu düşünen 28 Şubatçıların hazin sonu.

Analiz: Karikatürü düz anlamsal olarak incelediğimizde, 28 Şubat’ın göstereni olarak resmedilen çocuk ve çocuğa doğru fırlatılmış olan bir yaş günü pastası görmekteyiz. Görsel ve sözel gösterenlerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Çocuğun üzerinde yazan “28 Şubat” ifadesi ve karikatürde açıklama olarak verilen “*Birinin doğum günü kutlanır*” cümlesiyle, 28 Şubat’a gösterilen tepki okuyucuya sunulmuştur. Çocuğun yüzündeki rahat ve keyifli ifade, 28 Şubatçıların göstereni olmuştur. Çocuğa fırlatılan pasta ise 28 Şubat planlarının işlemediğine işaret eden gösterendir.

Yorum: 28 Şubat’ı gerçekleştirenlerin MGK toplantısında alınan kararların uzun yıllar etkisini göstereceğini düşünürken, Ak Parti hükümetinin kurulmasıyla beklenmeyen hızla 28 Şubat etkileri ortadan kaldırılmış ve suçlular yargılanmıştır. Bu beklenmedik

durumun resmedildiği karikatürde Sabah Gazetesi darbecilerin gördüğü muameleye dikkat çekmiştir.

1 Mart 2009

Karikatür 6. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 1 Mart 2009.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

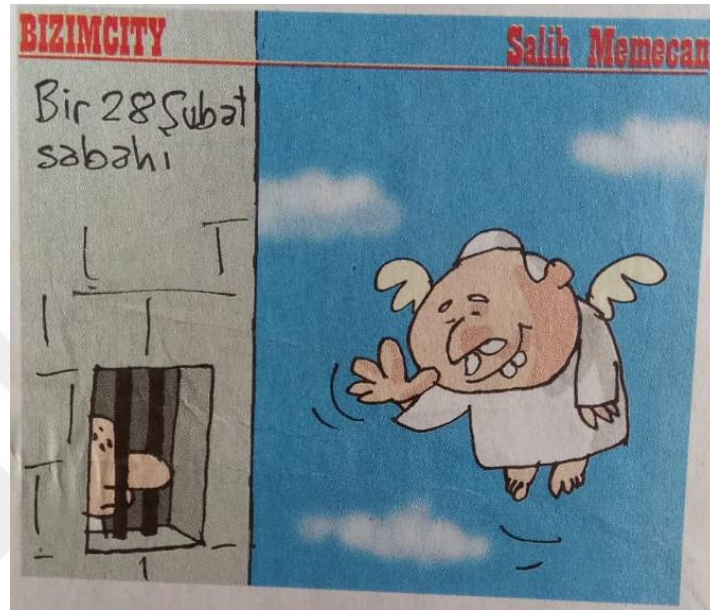
Gösterenler: Kürsü, pencere, kürsü başında konuşma yaparken resmedilmiş elleri sargılı konuşmacı, kürsünün karşısında elleri ve kolları sargılı insanlar, surat ifadeleri, sözel ifadeler.

Gösterilenler: 28 Şubat zihniyetinin beklenmedik sonuçtan dolayı yaşadığı şaşkınlık, 28 Şubat etkilerinin ortadan kalkması sonucu yaşanan üzüntü, sayıları oldukça azalan 28 Şubatçılar.

Analiz: Sözel gösterenlerin ağır bastığı karikatürde “*Darbe şakşakçıları 28 Şubat’ın yıl dönümünde toplanır*” cümlesiyle, düz anlamsal düzeyde okuması yapıldığında görülen, elleri sargılı bir grup insandır. Gösterenler üzerinden okumaya devam ettiğimizde bir odada toplanmış elleri sargılı insanlara, yine elleri sargılı bir yaralının konuşma yaptığını görmekteyiz. Karikatürde resmedilen yaralı insanlar, 28 Şubatçıların gösterenidir. Konuşmacının sözel göstereni olan “*Arkadaşlar durum vahim*” cümlesiyle zor durumda olduklarına işaret edilmiştir. Aynı zamanda yaralıların kaygılı yüz ifadesi de içinde buldukları sıkıntılı halin göstereni olmuştur. Karikatürün sözel göstereninde yer verilen “*şakşakçılar*” kelimesiyle, görsel gösteren olan sargılı eller arasında zıtlık oluşturulmuştur. Bu zıtlıkla darbecilerin beklemedikleri bir durumun içine düştüğüne dikkat çekilmiştir.

Yorum: Karikatürde verilen mesaj, 28 Şubat zihniyetinin yargılanması ve dönemin savunucuları olarak kendilerine toplumda yer bulamamaları anlatılmıştır. Sabah Gazetesi'nin ideolojisiyle bütünlük sağlayan bir çizim olmuştur.

1 Mart 2011

Karikatür 7. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 1 Mart 2011.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Hapishane, hapishanenin demir parmaklıklı penceresinden bakan bir mahkûm, beyaz kıyafetler içinde gökyüzünde yükselmiş Erbakan, Erbakan'ın kanatları, surat ifadeleri, sözel ifadeler.

Gösterilenler: Adalet, Erbakan'ın yargı kararı sonucu huzura ermesi, 28 Şubatçıların cezasını çekmesi.

Analiz: Karikatürü gösterenler bağlamında incelediğimizde, şaşkın bir mahkûmu demir parmaklıklar ardında, Erbakan'ı ise huzurla göğe yükselirken görmekteyiz. Düz anlamda verilen hapishane ve mahkûm 28 Şubatçıların göstereni olmuştur. Gösterilenler bağlamında okuma yaptığımızda 27 Şubat günü hayatını kaybeden Erbakan'ın, 28 Şubat'ın 15. yıl dönümünde adaletin yerini bulması sonucu bu dünyadan huzurla ayrıldığı resmedilmiştir. Kıyafet kodlarına baktığımızda, Erbakan'ın kıyafetlerinde barışın ve saflığın rengi olan beyazın kullanılmasıyla, 28 Şubat sürecinde haklı taraf

olduğuna işaret edilmiştir. Erbakan'ın gülümseyerek 28 Şubat mahkûmuna el sallaması ve mahkûmun yüzündeki şaşkın ifade, 28 Şubatçıların beklenmeyen mağlubiyetinin göstereni olmuştur.

Yorum: Karikatürde 27 Şubat 2011'de hayatını kaybeden Erbakan'ın davasında haklı olduğu mesajı verilmiştir. MGK toplantısında zor anlar yaşayan ve sonra istifa etmek zorunda kalan Erbakan, dönemin başbakanı olarak sıkıntılı bir sürece maruz kalmıştır. Karikatürde adaletin yerini bulduğu, Erbakan'ı mağdur edenlerin adalet karşısında hesap verdiği resmedilmiştir. Sabah Gazetesi okuyucuya, 28 Şubat zihniyetine karşı duruşunu belli eden bir çizim sunmuştur.

29 Şubat 2012

Karikatür 8. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 29 Şubat 2012.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Duruşma salonu, tişörtünde "28 Şubat" yazan sanık, kürsü, kürsüde bulunan yargı cübbeli üç erkek, surat ifadeleri, sözel ifadeler.

Gösterilenler: Adalet, yanlış kelime telaffuzu, 28 Şubat zihniyetinin yaşadığı şaşkınlık, uzun süreceği zannedilen 28 Şubat döneminin kısa sürede son bulması.

Analiz: "Etme bulma dünyası" üst başlığıyla okuyucuya sunulan karikatürü gösterenler bağlamında düz anlamsal düzeyde okuduğumuzda, duruşma salonunda yer alan 28

Şubat sanığını ve keyfi oldukça yerinde olan yargı mensuplarını görmekteyiz. Sözel gösterenlerin ön planda olduğu görülmektedir. Kürsüde bulunan yargı mensuplarından birinin “*Bu dava bin yıl sürer di’mi?*” sorusuna diğer yargı mensubunun “*Sürer sürer*” şeklinde cevap verdiğini ve diyalogun alaycı, keyifli yüz ifadeleriyle desteklendiğini görmekteyiz. Gösterenler bağlamında karikatürün yan anlamsal okumasında ise, 28 Şubat’ın 16. yıl dönümünde yargı sürecinin devam ettiği ve suçluların cezasını çektiği anlatılmıştır. 28 Şubat’ın göstereni olarak resmedilen sanığın kaygılı yüz ifadesi ise söyledikleri gibi uzun sürmeyen 28 Şubat şaşkınlığının göstereni olmuştur.

Yorum: 28 Şubat döneminde Genelkurmay Başkanı Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu’nun “*28 Şubat gerekirse bin yıl sürecektir*” cümlesi döneme damgasını vuran bir ifade olarak çok kez kullanılmıştır. Karikatürde verilen mesaj 28 Şubat’ın kısa zamanda son bulduğu ve faillerinin yargılandığıdır. Karikatürün Sabah Gazetesi’nin ideolojisiyle uyum içinde olduğu görülmektedir.

1 Mart 2014

Karikatür 9. Salih Memecan

Kaynak: Sabah Gazetesi, 1 Mart 2014.

Gösterge: 28 Şubat Karikatürü.

Gösterenler: Masa, masa lambası, üzerinde “27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat, 17 Aralık” tarihlerinin yazılı olduğu kâğıt, kalem, sinsî bakışlı adam, sözel ifadeler.

Gösterilenler: Ülkede yaşanan darbe ve darbe girişimlerinin farklı zamanlarda aynı etkiyi oluşturmayı amaçladıkları, aynı zihniyetin farklı zamanlarda demokrasiye vermeye çalıştığı hasar.

Analiz: Düz anlamsal düzeyde gösterenleri incelendiğinde, sinsî bakışlı bir adamın farklı tarihleri listelediği bir kâğıt ve kâğıdı aydınlatan masa lambası görülmektedir. Gösterenlerin yan anlamsal okumasına bakıldığında, tarihlerin şimdiye kadar yaşanan darbe ve darbe teşebbüslerinin tarihi olduğu ve sinsî bakışlı adamın da tüm darbelerin ortak zihniyete sahip olduğunun göstereni olarak resmedildiği görülmektedir. “*Darbeci moralini bozmaz*” ifadesi ise her zaman için ülkede bir darbe planlayıcısı olduğuna işaret etmektedir. Kıyafet kodları incelendiğinde, darbe planlayıcısı olan adamın dedektif gibi bir görünümde resmedilmesi, gerçekleştirilen gizli işlerin göstereni olmuştur. Masa lambasının yalnızca darbe tarihlerini aydınlatması ise darbeci olarak resmedilen adamın tek ilgilendiği konunun darbeler olduğunun göstereni olarak okunabilir.

Yorum: Karikatürde 2013 yılında ortaya çıkan 17-25 Aralık olaylarına gönderme yapılmıştır. Aynı zihniyetin belli aralıklarla ülkeye zarar vermeye çalıştığına dikkat çekilmiştir. Sabah Gazetesi 28 Şubat ile yaşanan diğer olayları da aynı kefeye koyarak eleştirmiştir.

SONUÇ

Medya, kolektif hafızayı iktidar ve ideoloji bağlamında şekillendirir. Bu yüzden toplumların belleği çoğu zaman iktidarın ve onların yönettiği kitle iletişim araçlarının yönlendirmeleriyle oluşur. Sabit bir yapıya sahip olmayan bellek, dönemin görece gerekleri çerçevesinde yönlendirilir ve yeniden inşa edilir. Geçmiş yeniden inşa edilirken, şimdiki zamanın gereksinimleri doğrultusunda hareket edilir. İktidar geçmiş olayla yüzleşirken politik bir görevi yerine getirir gibi oluşan mağduriyetlere çözümler sunar. Bu süreçte medya etkin olarak kullanılır, geçmiş tekrar kurgulanır ve bugünde toplumun rızasını kazanmaya yarayan bir araç haline getirir.

Geçmişin, dönemin şartlarına göre topluma nasıl hatırlatıldığını ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, kolektif hafızada derin izler bırakmış olan 28 Şubat sürecinin günümüze kadar medya tarafından nasıl ele alındığı incelenmiştir. Sabah ve Hürriyet gazetelerinin 28 Şubat'ın yıldönümlerinde yaptığı haberler incelendiğinde, hem nicel hem de nitel olarak aralarında büyük farklar olduğu görülmektedir.

Gazete geçmiş olayı topluma aktarırken ifadesine başvurduğu kişileri ideolojisi bağlamında belirlemektedir. Bu bağlamda 28 Şubat sürecinde yaşananları aktarırken, Sabah gazetesinin dönemin mağdurları olarak adlandırılan kesime söz hakkı verdiği, Hürriyet gazetesinin ise dönemin aktörlerinin ifadelerine yer verdiği görülmektedir. Sabah gazetesi Refahyol hükümetinin yetkilileriyle başlattığı tanık ifadelerini, dönemin mağdurlarından olduğunu belirten Erdoğan'ın ve İslami yaşam tarzından dolayı bir takım haklardan mahrum bırakılan insanların ifadeleriyle devam ettirmiştir. Hürriyet gazetesine baktığımızda ise tanıkların Demirel lehine ifadelerine, darbeyi destekleyen askerlerin yorumlarına ve Refah Partili Çalışma Bakanı Necati Çelik'in özeleştirisi yaparak 28 Şubat sürecinin, hükümetin hataları yüzünden yaşandığını iddia ettiği sözlerine yer verildiğini görmekteyiz. Gazetelerin ideolojilerine zıt isimlere söz hakkı verdiğinde kendi yorumunu katarak, tanığın konuşmasında görece tutarsızlıkları okurun

fark edeceği biçimde sunduğu görülmektedir. Sabah gazetesi muhabirinin 27 Şubat 2006, 28 Şubat 2006 ve 1 Mart 2006 tarihlerinde Demirel ile yaptığı röportajda, Demirel'in ifadelerine katılmadığı sorduğu sorulardan açıkça anlaşılmaktadır.

Geçmiş olay kimi zaman canlı tutulmak istenirken kimi zaman da görmezden gelinerek unutturulmaya çalışılır. Olayın mağdurları ve failleri çok farklı açılardan görece haklı sebepler ortaya koyarlar. Dönemin yükselen sesinin, olayın mağdurları mı yoksa failleri mi olacağına ise iktidar ve ideolojisi karar vermektedir. Bu bağlamda kendini 28 Şubat'ın mağdurları olarak tanımlayan kesimin, Sabah gazetesinde özellikle 2011 yılından itibaren geçmişle hesaplaşma gereksinimi içinde olduğunu görmekteyiz. Bu gereksinimlerini dile getirme fırsatını medya onlara sağlamış görünmektedir. 2011 yılından itibaren 28 Şubat'ın mağdurları üzerinden yapılan haberlerde dikkat çeken ifadeler şöyledir: “28 Şubat darbesi koltuğundan etti” (28 Şubat 2011) haberde Erbakan'ın hayatından bahsedilirken, yaşadığı haksızlığa böyle vurgu yapılmıştır. “ezanın Türkçeleştirilmesi ve imam hatipler kapatılsın” (1 Mart 2011) ifadelerinin bulunduğu haberde, toplumun dini değerlerinin kısıtlandığı vurgusu yapılmıştır. “İrticai ve bölücü faaliyetler yaptığı suçlamasıyla pek çok akademisyenin fişlendiği öğrenildi” (28 Şubat 2012) bu haberde 28 Şubat sürecinde haksız yere mesleğinden atılan akademisyenlere dikkat çekildiğini görmekteyiz. “Biz 28 Şubat'ın mağduru olarak bugün gururla ayaktayız” (29 Şubat 2012) haberinde, Erdoğan'ın sözlerinde açıkça biz ve onlar zıtlığı üzerinden mağdur safında kendisinin de yer aldığını belirttiğini görmekteyiz. “Demirel, başaktör olarak hükümetin istifasını aldı” (1 Mart 2013) şeklinde Arınç'ın sözlerine yer veren haberde, Refahyol hükümetinin uğradığı demokrasi dışı muameleye vurgu yapılmıştır. “Milletin 291 milyar dolar parası çalınmıştır” (1 Mart 2014) ifadesine yer verilen haberde, 28 Şubat aktörlerinin halka uğrattığı zarara dikkat çekilmiştir. Aynı tarihli bir diğer haberde “bakın görün şu dincileri, yatak odasındaki şeyh” ifadeleriyle 28 Şubat sürecinde İslam üzerinden oynanan kirli oyunlar ortaya konmuş ve dindar kesimi çirkin bir sınıfın üyeleri olarak yansıtma çabasına dikkat çekilmiştir. “Dışlayıcı darbe kültürünün yerini kucaklayıcı Çözüm Süreci aldı” (1 Mart 2015) şeklinde aktarılan, Davutoğlu'nun ifadesinde darbecilerin halka tepeden bakan insanlar olduğuna dikkat çekilerek biz-onlar ayrımı yapılmıştır. “Hoca'nın evini silahlarla kuşattı” (27 Şubat 2016) burada kullanılan ifadeyle, Erbakan'a uygulanan olumsuz muameleye dikkat çekilmiştir. “28 Şubat

mağdurlarından AK Parti Milletvekili Fatma Benli “28 Şubat acıların tarihi” dedi”, “28 Şubat sürecinde başörtüsü nedeniyle TBMM’de yemin ettirilmeyen ve milletvekilliği düşürülen ...” (1 Mart 2017) haberin devamına baktığımızda, başörtülülere uygulanan dışlayıcı uygulamaların insanların hayatında bıraktığı derin izlerden bahsedildiğini görmekteyiz. “28 Şubat’ın Türkiye’ye maliyeti 300 milyar dolar” (27 Şubat 2018) haberinde yine 28 Şubat faillerinin ülkeye yaşattığı zarara dikkat çekilmiştir. “254 kişinin müebbet hapis cezası aldığı 28 Şubat sürecinde kararların çoğunda FETÖ’cü hâkim ve savcıların imzası yer aldı” (28 Şubat 2018) haberiyle de yine 28 Şubat sürecinde haksız yere ceza alan kişilere dikkat çekilmiştir. “28 Şubat’ın ülkeye maliyeti 390 milyar dolar” (1 Mart 2018) ifadesiyle ülkenin yaşadığı ekonomik zarara bir kez daha dikkat çekilmiştir. “O dönemin mağdurları 28 Şubat zihniyetini anlattı” (28 Şubat 2019) gazetesinin tüm sayfayı dönemin mağdurlarının ifadelerine ayırması dikkat çekmektedir. “Benim başörtülü kızlarımın üniversitelere alınmadığı günün 22. yıldönümündeyiz” (1 Mart 2019) şeklinde Erdoğan’ın ifadelerine yer veren haberde, başörtülü kızların yaşadığı mağduriyete dikkat çekilmiştir.

Yukarıda Sabah gazetesinin 2011-2019 yılları arasında 28 Şubat’ın yıl dönümlerinde mağdurlar üzerinden yoğun şekilde haber yaptığı görülmektedir. 2011 yılından itibaren bu haberlerin artmasını, gazetesinin yıllar içinde değişen mülkiyet yapısı ve aynı hükümetin uzun yıllar boyunca halktan aldığı destekle ideolojisini net şekilde yansıtmaya gücüne sahip olmasıyla ilişkilendirebiliriz.

Hürriyet gazetesine baktığımızda, 28 Şubat haberlerine çoğunlukla yer vermediğini görmekteyiz. Elde edilen az sayıda haberde ise Sabah gazetesinin karikatürleriyle eleştirdiği, 28 Şubat döneminde etkin olan siyasilere ve askerlere söz hakkı verdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda 28 Şubat sonrası Hürriyet gazetesinin ana sayfadan yaptığı ilk haberde Akşener’in “Sonuç belgesini Demirel yumuşattı” (28 Şubat 2000) ifadesine yer verildiğini görmekteyiz. “Güven Erkaya 28 Şubat anlayışının gündeme hâkim olmasını isterdi” (28 Şubat 2001) haberinde 28 Şubat’ın önde gelen aktörlerinden olan Erkaya’ya geniş yer ayrıldığı görülmektedir. “Refah zihniyeti Türkiye’ye zarar verdi” (28 Şubat 2002) ifadesinin sahibi olan Refah Partili Çalışma Bakanı Necati Çelik, Refahyol hükümetinin yanlışları yüzünden 28 Şubat’ın yaşandığını söyleyerek bir nevi asker uyguladığı müdahalede haklıydı demiştir. Gazete 28 Şubat’ın başka bir yıl dönümünde, dönemin ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’ın ifadelerine geniş yer

vermiştir (29 Şubat 2008). Sonraki yıllarda yer alan haberlerde 28 Şubat yanlısı dilin keskinliğini kaybettiği görülmektedir.

İncelenen iki gazetenin de haberlerinde, tercih ettikleri tanıklar çerçevesinde toplumu etkileyip, yeğledikleri yönde bir kamuoyu oluşturma çabasında oldukları görülmektedir. Nitekim Sabah gazetesi, mağdurlar ve demokrasi ihlali üzerinden yaptığı haberlerle öne çıkarken, Hürriyet gazetesinin askerinin ülkeyi irtica tehdidinden korumaya çalıştığına yönelik haberlere yer verdiğini görmekteyiz.

28 Şubat'ın, Sabah ve Hürriyet gazeteleri tarafından başka açılardan ele alınması, dikkat çeken bulgulardan bir diğeri olmuştur. Sabah gazetesi 28 Şubat'ın 22 yıllık geçmişinde, ana sayfadan 32 kez 28 Şubat haberi yaparken, Hürriyet gazetesinde bu rakam 7'dir. 28 Şubat'ı değerlendirme şekilleri de en az niceliklerinde olan fark kadar orantısızdır. Aynı olayı her ikisi de farklı kavramlarla, kendi ideolojileri çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda Sabah gazetesi, “mağdur, demokrasi, başörtüsü, postmodern darbe, karanlık dönem, cuntacılar” kavramlarını kullanarak haber yaparken, Hürriyet gazetesi “irtica, Cumhuriyet, rejim kaygısı, Taliban türü siyasi anlayış” kavramları çerçevesinde haber yapmıştır. İki gazetenin aynı olayı sunum şeklinde karşımıza çıkan bu farklılık, ideolojik duruşlarıyla alakalı bir durumdur.

Araştırmada en dikkat çeken noktalardan biri de gündemdeki olaylar ile 28 Şubat arasında kurulan ilişki olmuştur. Sabah gazetesinin “*İstifa etmedik hayatımız bitti*” (28 Şubat 2000) başlığıyla verdiği haberde, genel seçimlerin sonucu üzerindeki 28 Şubat etkisine değinilmiştir. Akşener 18 Nisan 1999'da gerçekleşen genel seçime, DYP'den milletvekili olarak katılmış ve partisi başarısız olmuştur. Partisinin yaşadığı başarısızlığı ve sol bir parti olan DSP (Demokratik Sol Parti)'nin elde ettiği başarının sebebini, 28 Şubat sürecinde yanlış kararlar vermeleriyle ilişkilendirmiştir. Erbakan'ın ölüm haberi ise “*Ölümüyle de tarih yazdı*” (28 Şubat 2011) başlığıyla duyurulmuş ve 28 Şubat'ın yıl dönümünden bir gün önce 27 Şubat'ta hayata gözlerini yummuş olmasına dikkat çekilmiştir. FETÖ olayları patlak verdikten sonra sık sık FETÖ ile 28 Şubat'ın aktörleri ve işleyen sürecin benzerliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda 28 Şubat 2014'te “*Aynı senaryo aynı kumpas*” başlığıyla verilen haberde FETÖ ile 28 Şubatçılar arasındaki benzerlik vurgulanmış ve farklı dönemlerde aynı kirli oyunların oynandığına dikkat çekilmiştir. Benzer şekilde “*28 Şubat'ta ödül 17 Aralık'ta kaset*” (1 Mart 2014)

başlığıyla verilen haberde de 17-25 Aralık sürecinde yaşananlarla 28 Şubat sürecinde yaşananlar arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiştir. *“Darbe gitti çözüm geldi”* (1 Mart 2015) başlığıyla verilen haberde, Davutoğlu 12 Eylül, 28 Şubat darbelerinin dışlayıcılığına vurgu yapmış ve çözüm süreciyle ülkeye kalıcı barış getirmenin gayretinde olduklarını söylemiştir. 2017 yılında gerçekleşecek olan anayasa değişikliği referandumunu ise *“Darbeci anayasayı gelin çöpe atalım”* (28 Şubat 2016) haberiyle okuyucuya duyurulmuştur. Haberin içeriğinde 82 anayasasının darbe anayasası olduğu ve değiştirilmezse ülkenin darbe tehlikesiyle yaşamaya devam edeceği vurgulanmıştır. Bu haberde sandığa gidecek olan seçmen, korku çekiciliği ile yönlendirilmeye çalışılmıştır. *“FETÖ 28 Şubatçılardan acımasız”* (29 Şubat 2016) başlığıyla verilen haberde FETÖ'nün ülkeye zararı 28 Şubatçılar üzerinden derecelendirilerek, vurgulanmıştır. Bir kez daha 16 Nisan'daki referandum ile 28 Şubat arasındaki bağlantı, *“Millet vesayetçileri sandığa gömecek”* (1 Mart 2017) haberiyle duyurulmuştur. Haberde 15 Temmuz'u gerçekleştirenlerle 28 Şubat'ı gerçekleştirenlerin aynı zihniyette olduğu ve asıl meselenin ülkeyi bu tehditlerden korumak olduğu vurgulanmıştır. *“28 Şubat'ta hayatları FETÖ'cü hâkimler çaldı”* (28 Şubat 2018) başlığıyla verilen haberde ülkenin en büyük sorunu olan FETÖ'nün 28 Şubat'ta da birçok mağduriyete sebep olduğu vurgulanmıştır. *“28 Şubat ve FETÖ'cü hainler darbe kardeşi”* (1 Mart 2018) başlığında açıkça daha önce de vurgulanan anlam bir kez daha vurgulanmıştır. 31 Mart yerel seçimleri yaklaşırken 28 Şubat 2019 tarihli gazetede *“28 Şubat zihniyeti pusuda bekliyor”* başlıklı habere yer verilmiştir. Referandum haberlerine benzer olarak burada da korku çekiciliği ile halka geçmiş sıkıntılar hatırlatılmış ve tehlikenin hâlâ devam ettiği vurgulanmıştır. Bir sonraki günün haberinde de yaklaşan seçime yönelik halkı yönlendirme çabası olduğu görülmektedir. *“28 Şubat darbesi CHP zihniyetidir”* (1 Mart 2019) başlığından anlaşılacağı üzere halka geçmiş acıları hatırlatılarak, CHP ile 28 Şubatçılar özdeşleştirilmiştir.

Hürriyet gazetesine baktığımızda 28 Şubat ile gündem olayları arasında bağlantılı haberlere yer vermediğini görmekteyiz. Yalnızca 1 Mart 2018 tarihinde *“28 Şubat'ın maliyeti 390 milyar dolar”* başlıklı haberin içeriğinde Yıldırım'ın, FETÖ'nün yanı sıra diğer terör örgütlerinin de ortadan kaldırılacağına dair yaptığı konuşmaya yer verildiği görülmektedir. Sabah ve Hürriyet gazetelerinin gündemdeki olaylar ile 28 Şubat'ı ilişkilendirerek sundukları haberler arasındaki büyük fark, diğer karşılaştırmalarda

olduğu gibi yine dikkat çekmektedir. Sabah gazetesinin özellikle referandum, seçim ve FETÖ olayları ile 28 Şubat'ı ilişkilendirerek yoğun haber yaptığını görmekteyiz. Hürriyet gazetesi ise gündem olaylarıyla 28 Şubat arasında herhangi bir bağ kurmamıştır.

Araştırmanın diğer analiz yönteminin inceleme konusu olan 28 Şubat temalı karikatürler, yalnızca Sabah gazetesinde bulunmaktadır. Bu durumu, 28 Şubat'ın oluşturduğu yıkımlar üzerinden haber üreten Sabah gazetesinin, haber metinlerine göre daha eleştirel bir üsluba imkân sağlayan siyasi karikatürleri tercih etmesi şeklinde açıklayabiliriz. Sabah gazetesi haber metinlerinde olduğu gibi karikatürlerde de gündemdeki konuyla ilişki kurmuştur. 28 Şubat 2004 tarihli gazetede yer alan karikatürde, 2003 yılında Başbakan seçilen Erdoğan'ın halktan gördüğü desteğe vurgu yapılmıştır. 28 Şubat 2006 yılında yer verilen karikatürde ise Demirel'in 28 Şubat destekçisi olarak içinde bulunduğu yalnızlık resmedilmiştir. 28 Şubat 2007 yılında resmedilen karikatürde ise 28 Şubat'ta halka yasaklanan bir takım dini değerleri uygulamada toplumun artık özgürleştiğine dikkat çekilmiştir. 1 Mart 2011 tarihli gazetede Erbakan'ın ölümü karikatürde yer verilen konu olmuştur. 29 Şubat 2012 yılında ise yargılanan 28 Şubat zanlılarına yer verilmiştir. Son olarak 1 Mart 2014 tarihli gazetede, 17-25 Aralık olaylarının ana temayı oluşturduğunu görmekteyiz. Karikatürleri incelediğimizde politik işlevlerini yerine getirdikleri ve gazetenin ideolojisi ışığında özellikle siyasileri eleştirdikleri görülmektedir.

Haber metinleri ve karikatürleri incelediğimizde Sabah gazetesinin söylemleriyle, 28 Şubat'ın ülkeye ve insanlara yaşattığı sıkıntılara yer verdiği görülmektedir. Bu olumsuz nitelermelerin özellikle son yıllarda yoğunlaşması da dikkat çekmektedir. Sabah gazetesi 28 Şubat'ı “darbe”, “postmodern darbe”, “demokrasiye yapılan müdahale” olarak isimlendirmiştir. Hürriyet gazetesinde yer verilen 28 Şubat haberlerini incelediğimizde ise “darbe” sözcüğüne yer verilmediğini ve 28 Şubat'ın “dönem” olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Son yıllarda Hürriyet gazetesinin 28 Şubat sürecini olumsuz nitelikte haberlere yer vermemiş olması dikkat çeken bir durumdur. Gazetenin mülkiyet yapısı 2018 yılında değişmiş olmasına rağmen, 29 Şubat 2012 yılından itibaren yer verilen 28 Şubat haberlerinde, bu tarihten önce incelediğimiz 28 Şubat haberlerine kıyasla kullandığı keskin dilin törpülendiğini görmekteyiz. Sonuç olarak Sabah gazetesinin kolektif hafızayı yoğun olarak 28 Şubat'ın oluşturduğu tahribatı

gündemdeki olaylarla sentezleyerek topluma hatırlattığı gözlemlenirken, Hürriyet gazetesinin konuyu genelde görmezden geldiği, haber yaptığı zamanlarda da 28 Şubat'ın yerinde bir müdahale olduğunu topluma hatırlattığı görülmektedir. Aynı olayı iki farklı gazeteden incelediğimizde, mülkiyet yapıları ve erkin ideolojisi bağlamında, retoriklerinde zamanla değişimlere gittikleri incelenen haberlerde açıkça görülmüştür.

Gazete haberleri üzerinden incelediğimiz kolektif hafızanın, değişmez olmayıp dinamik bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu dinamik yapının evreleri ise mülkiyet yapısı ve mevcut ideolojisi ışığında tekrar tekrar oluşturulmaktadır. Günümüzde dördüncü güç olarak adlandırılan medyanın, kolektif hafızaya müdahalesi incelenen gazete haberlerinde açıkça görülmüştür. Egemen güç, kolektif hafızayı politik arzuları doğrultusunda kullanmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak araştırmada ulaşılan sonuç, medyanın kolektif hafızayla resmi ideolojiyi birleştirerek geçmiş olayı yeniden inşa ettiği olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K. (2001). *İletişim ve Tarih*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Altay, D. (2005). Marshall McLuhan, 15. *Kadife Karanlık*. (der. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan, B. Çoban). İstanbul: Su Yayınevi.
- Althusser, L. (2016). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (5. Baskı). (Çev. Alp Tümertekin) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arendt, H. (2003). *İnsanlık Durumu*. (İkinci Baskı). (Çev. Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2010). *Totalitarizmin Kaynakları/1, Antisemitizm*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arik, M. B. (1998). *Değişen Toplum Değişen Karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Aslantepe, M. (2007). Beyaz Perdede Gerçekliğin Değişimi: Batı Sinemasında Türk İmgeleri, 307. *Medya ve Eleştirileri 2007* (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Atabek, N. (1995). "Savaş ve Medya: ABD'nin Vietnam ve Körfez savaşlarındaki medya politikaları". *Kurgu Dergisi*, 13, 194.
- Aydın, O.Ş. (2011). "Teknoloji, Haber, Nesnellik: Yeni Medya Üzerine Tartışma Notları". *İletişim ve Teknoloji* (der. Z. Hepkon). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Aziz, A. (2002). *Radyo Yayıncılığı*. Nobel Yayınevi: Konya.
- Bahtin, M. (2016). *Söylem Türleri ve Başka Yazılar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bakhtin, M. (1968). *Speech Genres and Other Essays*. Austin: University Of Texas Press,
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bayram, Y. (2009). “Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri ve 11 nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi” *Selçuk İletişim*, 6, (1), 10.
- Benton, T. ve I. Craib. (2008). *Sosyal Bilim Felsefesi*. (Çev. Ümit Tatlıcan ve Berivan Binay). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Berger, J. (2018). *Görme Biçimleri*. (Çev. Yurdanur Salman) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bergson, H. (1950). *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri*. (Çev. M. Şekip Tunç), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bergson, H. (2013). *Metafiziğe Giriş*. (Çev. Atakan Altınörs). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bergson, H. (2014). *Metafizik Dersleri, Uzay-Zaman-Madde*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bıçak, A. (2013). “Tarih Düşüncesi”, *Cogito, Tarihyazıcılığı*, 73, 37.
- Biletska, Y., C. Şahin ve İ. Şükür. (2014). “Kolektif Hafıza ve Kimlik Bağlamında Türkiye’de Resmi Tarih Yazıcılığı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3, (1), 97-114.
- Bilgili, C. (2007). Medyanın Gerçek “Gerçeklik” Üreticileri Kimdir, Kime Çalışır, 338-342. *Medya ve Eleştirileri 2007* (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Binark, M. (2007). *Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorunlar ve Yöntem Sorunu*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Binark, M. ve Löker, K. (2011). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim İçin Bilişim Rehberi*. Ankara: STGM Yayınları.
- Birsen, H. (2013). Değişim Aracı Olarak Yeni Medya. (ed. M.Canan Öztürk). *Dijital İletişim ve Yeni Medya*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Bonitzer, P. (2006). *Köralan ve Dekadrajlar*, (Çev. İzzet Yaşar) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bottomore, T. B. (1997). *Seçkinler ve Toplum*. (Çev. Erol Mutlu) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine*. (Çev. Turhan Ilgaz) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (Çev. Ferit Budak Aydar). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Buduklu, Y. (2017). "Toplumsal Hafıza ve Medya". *Sosyoloji Divanı*, 5, (10), 97.
- Comsky, N. (2005). *Medya Denetimi*. (Çev. Elif Baki) İstanbul: Everest Yayınevi.
- Connerton, P. (2004). *Modernite Nasıl Unutturur*. (İkinci Baskı). (Çev. Kübra Kelebekoğlu) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. (İkinci Baskı). (Çev. Alâeddin Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağla, C. (2007). "Renan, Irk, Millet". *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*, 50, 50-52.
- Çakır, E. (2014). "Gelenekten Kopuş: Arendt'te Siyaset Felsefesi Üzerine Düşünceler". (*Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 3. Uluslararası Felsefe Kongresi, 23-25 Ekim Bursa*), s. 161.
- Çakır, S. (2007). *Görsel Medya ve Gerçeklik İlişkisi*, 167. Medya ve Eleştirileri 2007 (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Çoban, S. (2006). *Televizyon ve Rıza Üretimi Üzerine*, 289. Medyada Olmayanlar, Medya ve Eleştirileri 2006 (der. C. Bilgili). İstanbul: Beta Basım.
- Çoban, S. (2007). *Eleştirel Bir Bakışla Kamu Hizmeti Yayıncılığı*, 140-146. Medya ve Eleştirileri 2007 (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Deleuze, G. (2006). *Bergsonculuk*, (Çev. Hakan Yücefer) İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- Derrida, J. (2014). *Platon'un Eczanesi*. (İkinci Baskı). (Çev. Zeynep Direk) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Diner, D. (2011). *Karşıt Hafızalar, Soykırımın Önemi ve Etkisi Üzerine*. (Çev. Hulki Demirel), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Draaisma, D. (2007). *Bellek Metaforları*. (Çev. Gürol Koca) İstanbul: Metis Yayınları.
- Draaisma, D. (2008). *Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer, Belleğimiz Geçmişini Nasıl Şekillendirir*. (Çev. Gürol Koca) İstanbul: Metis Yayınları.
- Durkheim, E. (1995). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları* (Çev. Cemal Bali Akal) İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*, (Çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Çev. Cenk Saraçoğlu) İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Dursun, Ç. (2001). *Televizyon Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji*.(2. Baskı). (Çev. Muttalip Özcan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Entman, R. (1993). "Framing: Toward Clarification of aFractured Paradigm". *Journal of Communication* 43,(4),51-53.
- Erdoğan A. ve K. Alemdar. (1990). *İletişim ve Toplum*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (2003). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2004). "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine". *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5, (57), 2.
- Erdoğan, İ. (2005). "Haber Çerçeveleme: Kuram ve Tipoloji". *Marmara İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13, (1), 36-37.
- Erdoğan, İ. ve K. Alemdar. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. (2. Baskı). Ankara: Erk Yayınevi.

- Erkılıç, H. ve S. Duruel Erkılıç (2007). Dijital Sinema ve Gerçeklik, 289-305. *Medya ve Eleştirileri 2007* (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fay, B. (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*. (İkinci Baskı). (Çev. İsmail Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fırat Şahin, N. (2006). “Pozitivist Yaklaşımın Eğitim Yönetimi Alanına Yansıması, Alana Getirdiği Katkı ve Sınırlılıkları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20,(40), 41.
- Fiske, J. (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş*.(3. Basım). (Çev. Süleyman İrvan) Ankara: Pharmaton Yayınevi.
- Freud, S. (2014). *Uygarlığın Huzursuzluğu* (Çev. Haluk Barışcan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, M. (2007). “Doğru Olmadığını Biliyorum Ama Öyle Hatırlıyorum”. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*,50, 25-29.
- Gönenç, E. Ö. (2007). “İletişimin Tarihsel Süreci”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 99-100.
- Gümüş, B. (2010). “Kolektif Bellek, Hatıralar Savaşı ve Karşı Hafıza Üzerine”. *Muhafazakâr Düşünce*, 6, (24), 119-122.
- Güz, N., R. Küçükerdoğan ve N. Sarı (2002). *Etkili İletişim Terimleri*. Ankara: İnkılâp Yayınevi.
- Halbwachs, M. (2007). “Kolektif Bellek ve Zaman”. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*,50, 55.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. (Çev. Büşra Uçar) Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. (Çev. Banu Barış) Ankara: Heretik Yayınları.
- Hall, S. (2007). Encoding, Decoding, 477-487. *The Cultural Studies Reader* (ed. S. During). London: Routledge.

- Hall, S. (2017). *Temsil, Kültürel temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (Çev. İdil Dünder) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Han, B. (2018). *Şeffaflık Toplumu*. (Çev. Haluk Barışcan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Herman, E. S. (2004). Kelime Hileleri ve Propaganda, 270. *Medyanın Kamuoyu İmalatı*. (der. Noam Chomsky vd.) İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Herman, E. ve N. Chomsky. (2012). *Rızanın İmalatı, Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. (Çev. Ender Abadoğlu) İstanbul: Bgşt Yayınları.
- Horkheimer, M. ve T.W. Adorno. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Huysen, A. (1995). *Twilight Memories*. Abingdon: Routledge.
- Iggers, G. G. (2013). "Akılcılık ve Tarih". *Cogito, Tarihyazıcılığı*, 73, 148.
- İlter T. ve S. Alankuş. (2009). Ana-Yavru Vatan Diyaloğunun Kuzey Kıbrıs'taki Değişen temsilleri. *Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil*. (Der. Hanife Aliefendioğlu ve Nurten Kara). Ankara: Dipnot Kitabevi.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Jeanneney, J. (2006). *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*. (Çev. Esra Atuk) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jedlowski, P. (1990). "Simmel on Memory, Some observations about memory and modern experience", 131-154. *Georg Simmel and Contemporary Sociology*, (ed. M. Kaern, B. S. Phillips ve R. S. Cohen) Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Kaplan, N. ve A. B. Kaplan. (2007). Jacques Derrida ve Yapısökümü'nü Anlamak, 109. *Medya ve Eleştirileri 2007* (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Kasım, M. (2011). "Hitler Döneminde Propaganda Aracı Olarak Radyo". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 6, (4), 64-74.
- Keat, R. ve J. Urry. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*. (İkinci Baskı). (Çev. Nilgün Çelebi) İstanbul: İmge Kitabevi.

- Kılıç, D. (2007). "Türk Basınında İran Nükleer Krizi'nin Sunumu: Haberlerin Çerçeveselenmesi". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6, 73-74.
- Küçük Durur, E. (2011). "İnşacı Yaklaşım İçinde Çerçeveleme Kuramı ve Haberin Çerçeveselenişi". *Atatürk İletişim Dergisi*, 2, 22.
- Küçükhan, U. (2002). "Frankfurt Okulu ve Kitle Kültürü Çalışmaları". *Kurgu Dergisi*, 19, 266.
- Lorenz, C. (2013). "Senin Tarihin Sana, Benimki Bana: Tarihte Hakikat ve Nesnellik Üzerine Düşünceler". *Cogito, Tarihyazıcılığı*, 73, 170-189.
- Lull, J. (2001). *Medya, İletişim, Kültür*. (Çev. Nazife Güngör) Ankara: Vadi Yayınları.
- MacBride, S. (2004). *Many Voices, One World*. London: Rowman and Littlefield Publishers.
- Mardin, Ş. (2007). *İdeoloji*. (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Margalit, A. (2002). *The Ethics of Memory*. ABD: Harvard University Press.
- McLuhan, M. (2001). *Global Köy*. İstanbul: Scala Yayınları.
- McQuail, D. ve S. Windahl. (2010). *İletişim Modelleri*. (3. Baskı). (Çev. Konca Yumlu) Ankara: İmge Kitabevi.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutlu, E. (2005). *Globelleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Mutman, M. (1995). "Televizyonu Nasıl Sorgulamalı". *Toplum ve Bilim Dergisi*, 67, 51-53.
- Nietzsche, F. (2015). *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*. (11.Baskı). (Çev. Nejat Bozkurt) Ankara: Say Yayınları.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. (Çev. Mehmet Emin Özcan) Ankara: Dost Kitabevi.
- Oktay, A. (2002). *Metropol ve İmgelem*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Olick, K. J. (2014). "Kolektif Bellek: İki Farklı, Kültür". (Çev. Meral Güneşdoğmuş), *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1, (2), 185-195.
- Oral, T. (2001). *Politika ve Çizerler*. 7. Uluslararası Karikatür Faestivali, 4-8 Mayıs 2001, Ankara.
- Oskay, Ü. (2000). *19. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, Kuramsal Bir Yaklaşım*. (4. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Öncel Taşkiran, N ve R. Yılmaz. (2007). İnsan Gerçekliği ve Medya: Gerçekliğin Yapısından Medyanın İşlevsel Konumu Üzerine Bir Çözümleme, 10-31. *Medya ve Eleştirileri 2007* (der. C. Bilgili, N. Tan Akbulut). İstanbul: Beta Basım.
- Özarlan, H. (2007). *Çerçeveleme Yaklaşımı Açısından Haber Çerçevelerinin İzler Kitle Düşünceleri Üzerindeki Etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özarlan, H. ve S. Güran. (2015). "Çerçeveleme Teorisi ve Toplumsal Hareketler". *Erciyes İletişim Dergisi*, 4, (1), 37.
- Özbakır, İ. (2018). "Saša Stanišić'in 'Asker Gramafonu Nasıl Tamir Eder' Adlı Romanında Bir Çocuğun Hafızasının Çerçevesi", *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 10, (1), 37-38.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeolojisi*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özkaya, Ö. (1997). "Medya ve Körfez Savaşı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52, 567-575.
- Poloma, M. M. (2011). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (4. Baskı). (Çev. Hayriye Erbaş) Ankara: Palme Yayıncılık.
- Postman, N. (2004). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (Çev. Osman Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Poyraz B. (2002). *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*. Ankara: Ütopya Yayınları.

- Purvis, T. ve A. Hunt. (2014). “Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji...” (Çev. Simten Coşar). *Moment Dergi*, 1, (1), 10-22.
- Radford, B. (2004). *Medya Nasıl Yanılıyor*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Ramonet, I. (2000). *Medyanın Zorbalığı*. (Çev. Aykut Derman) İstanbul: Om Yayınevi.
- Randall, W. L. (1999). *Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler, Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme*. (Çev. Şen Süer Kaya) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ricoeur, P. (2007). *Yorum Teorisi, Söylem ve Artı Anlam*. (Çev. Gökhan Yavuz Demir) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. (Çev. M. Emin Özcan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Rifat, M. (1990). *Dilbilim ve Göstergibilim Çağdaş Kuramları*. İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Rogers, E. M. (1986). *Communication Teknoloji*. New York: Free Press.
- Said, E. (2004). *Kültür ve Emperyalizm*. (2. Baskı). (Çev. Necmiye Alpay) İstanbul: Hil Yayın.
- Sancar, M. (2016). *Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. (Beşinci Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarlo, B. (2007). *Geçmiş Zaman, Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*. (Çev. Peral Bayaz Charum, Deniz Ekinci) İstanbul: Metis Yayınları.
- Saussure, F. (2001). *Dilbilim, Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Schancter, D. (2011). *Hafızanın Yedi Günahı*. (Çev. Solina Silahlı) İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Scheff, Thomas J. (2005). “The Structure of Context: Deciphering Frame Analysis”,
- Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler*. (Çev. Cevdet Cerit). İstanbul: Pınar Yayınları.

- Schudson, M. (2007). “Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri”. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*, 50, 179-199.
- Shayegan, D. (2014). *Yaralı Bilinç*. (Dördüncü Baskı). (Çev. Haydun Bayrı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sönmez, S. (2015). *Filmlerle Hatırlamak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sözen, E. (1997). *Medyatik Hafıza*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sözen, E. (2004). *Söylem*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şimşek, A. (2017). *Türkiye’de Tarih Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Thompson, B.J. (2008). *Medya ve Modernite*. (Çev. Serdar Öztürk) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tokgöz, O. (2006). *Temel Gazetecilik*. (6. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tuğrul, S. (2010). “Hafıza Mekânı Olarak Beden”. *Amargi*, 19, 14-21.
- Tuğrul, S. (2014). “Avm’li Hatırlama ve Unutma”. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1, (2), 17-18.
- Turan, M. (2012). “Gazetelerde Yayınlanan Siyasi Karikatürlerin Göstergibilimsel Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimleri Örneği”. *Selçuk İletişim*, 7, (2), 4.
- Tutal, N. (2006). *Söylemler ve Temsiller*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Uçan, H. (2013). *Dilbilim Göstergesi Bilim ve Edebiyat Eğitimi*. Ankara: Hece Yayınları.
- Üstünova, K. (2003). “Eksik Tekrar”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, (5), 181.
- Van Dijk, T. (1994). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, 275-277. *Medya, İktidar, İdeoloji*. (der. Mehmet Küçük) Ankara: Ark Yayınevi.

- Van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. *Söylem ve İdeoloji*. (Der. Barış Çoban ve Zeynep Özarıslan). İstanbul: Su Yayınları.
- Virilio, P. (2003). *Enformasyon Bombası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Weisch, W. (1999). "Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today". *Spaces of Culture: City, Nation, World*, ed. by M. Featherstone, S. Lash, London, Sage. 194.
- Yücel, S. (1998). *Medyatik Medya*. Ankara: Taş Kitapçılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://gazetetirajlari.com/>, (2019, Nisan 14).

İNCELENEN HABER ve KARİKATÜRLER

- 27 Şubat 2000 Sabah: "O gece ne oldu"
- 28 Şubat 2000 Sabah: "İstifa etmedik hayatımız bitti", Karikatür 1, Memecan, S.
- 28 Şubat 2004 Sabah: Karikatür 2, Memecan, S.
- 27 Şubat 2006 Sabah: "Cumhuriyet'e sarkıntılık vardı"
- 28 Şubat 2006 Sabah: "Askeri kesimle işbirliği yoktu", Karikatür 3
- 1 Mart 2006 Sabah: "Çiller darıldı"
- 28 Şubat 2007 Sabah: Karikatür 4, Memecan, S.
- 28 Şubat 2009 Sabah: Karikatür 5, Memecan, S.
- 1 Mart 2009 Sabah: Karikatür 6, Memecan, S.
- 28 Şubat 2010 Sabah: "28 Şubat 10 yıl bile sürmedi"
- 28 Şubat 2011 Sabah: "Ölümüyle de tarih yazdı"
- 1 Mart 2011 Sabah: "Asker Türkçe ezan istedi", Karikatür 7, Memecan, S.
- 28 Şubat 2012 Sabah: "YÖK'te Teziç dönemine mercek"
- 29 Şubat 2012 Sabah: "28 Şubat kara lekedir", Karikatür 8, Memecan, S.
- 28 Şubat 2013 Sabah: "28 Şubat'ın yıldönümünde yeni bir dalga"

1 Mart 2013 Sabah: “12 Haziran’da darbe bekledik”, “Ceylanoğlu: Tanklar için emir 3 Şubat’ta verildi”, “İzmir’de Çevik Bir Meydanı’nın adı değiştirilsin”

28 Şubat 2014 Sabah: “Aynı senaryo, aynı kumpas”

1 Mart 2014 Sabah: Haber 1. “28 Şubat’ta ödül, 17 Aralık’ta kaset”, Haber 2. “28 Şubat’ta 291 milyar dolar çalındı”, Haber 3. “151 aydından 28 Şubat ilanı: Kaygılıyız”, Haber 4. “Makyajlı figüranlar darbeye zemin hazırladı”, Karikatür 9, Memacan, S.

1 Mart 2015 Sabah: “Darbe gitti çözüm geldi”

27 Şubat 2016 Sabah: “Savcı Erbakan’ı tutuklamak istedi”

28 Şubat 2016 Sabah: “Darbeci Anayasa’yı gelin çöpe atalım”

29 Şubat 2016 Sabah: “Avcı: Fetullahçı örgüt 28 Şubat’çılardan acımasız”

1 Mart 2017 Sabah: Haber 1. “Tankların yürüdüğü Sincan’a çelenk”, Haber 2. “Millet vesayetçileri sandığa gömecek”

27 Şubat 2018 Sabah: “28 Şubat’ın Türkiye’ye maliyeti 300 milyar dolar oldu”

28 Şubat 2018 Sabah: “28 Şubat’ta hayatları FETÖ’cü hakimler çaldı”

1 Mart 2018 Sabah: “28 Şubat ve FETÖ’cü hainler darbe kardeşi”

28 Şubat 2019 Sabah: “28 Şubat zihniyeti pusuda bekliyor”

1 Mart 2019 Sabah: Haber1. “28 Şubat darbesi CHP zihniyetidir”, Haber 2. “Unutmayalım ki karanlık süreçler yaşanmasın”, Haber 3. “28 Şubatçılar’la FETÖ’nün davranışları uyuyor”

28 Şubat 2000 Hürriyet: “Sonuç belgesini Demirel yumuşattı”

28 Şubat 2001 Hürriyet: “Erkaya’nın sırları 19 kasette”

28 Şubat 2002 Hürriyet: “Türkiye’ye zarar verdik”

29 Şubat 2008 Hürriyet: “Nene Hatun 113”

29 Şubat 2012 Hürriyet: “28 Şubat füzeleri”

28 Şubat 2013 Hürriyet: “Tanklar sokaktayken izinliydim”

1 Mart 2018 Hürriyet: “28 Şubat’ın maliyeti 390 milyar dolar”

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fatma Betül Görücü
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 19.01.1992 - Kayseri
Medeni Durum : Bekâr
E-Posta : f.betulgorucu@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı	2019
Lisans	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2016
Ön Lisans	Hacettepe Üniversitesi MYO Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	2013

YABANCI DİL

İngilizce